

Sciences of Europe

No 81 (2021)

Vol. 2

Sciences of Europe

(Praha, Czech Republic)

ISSN 3162-2364

The journal is registered and published in Czech Republic.
Articles in all spheres of sciences are published in the journal.

Journal is published in Czech, English, Polish, Russian, Chinese, German and French, Ukrainian.

Articles are accepted each month.

Frequency: 24 issues per year.

Format - A4

All articles are reviewed

Free access to the electronic version of journal

Edition of journal does not carry responsibility for the materials published in a journal.
Sending the article to the editorial the author confirms it's uniqueness and takes full responsibility for possible consequences for breaking copyright laws.

Chief editor: Petr Bohacek

Managing editor: Michal Hudecek

- Jiří Pospíšil (Organic and Medicinal Chemistry) Zentiva
- Jaroslav Fährnich (Organic Chemistry) Institute of Organic Chemistry and Biochemistry Academy of Sciences of the Czech Republic
- Smirnova Oksana K., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of History (Moscow, Russia);
- Rasa Boháček – Ph.D. člen Česká zemědělská univerzita v Praze
- Naumov Jaroslav S., MD, Ph.D., assistant professor of history of medicine and the social sciences and humanities. (Kiev, Ukraine)
- Viktor Pour – Ph.D. člen Univerzita Pardubice
- Petrenko Svyatoslav, PhD in geography, lecturer in social and economic geography. (Kharkov, Ukraine)
- Karel Schwaninger – Ph.D. člen Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
- Kozachenko Artem Leonidovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of History (Moscow, Russia);
- Václav Pittner -Ph.D. člen Technická univerzita v Liberci
- Dudnik Oleg Arturovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Department of Physical and Mathematical management methods. (Chernivtsi, Ukraine)
- Konovalov Artem Nikolaevich, Doctor of Psychology, Professor, Chair of General Psychology and Pedagogy. (Minsk, Belarus)

«Sciences of Europe» -

Editorial office: Křižíkova 384/101 Karlín, 186 00 Praha

E-mail: info@european-science.org

Web: www.european-science.org

CONTENT

ECONOMIC SCIENCES

<i>Shengelia T., Berishvili K., Jganjgava K.</i> ANTI-CRISIS STRATEGY CAUSED BY UNCERTAINTY OF THE SMALL BUSINESSES UNDER THE COVID-19 PANDEMIC.....	3	<i>Zayats O., Deyak K.</i> ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE FUNCTIONING OF THE FINTECH INTERNATIONAL MARKET	12
<i>Veshapidze Sh., Zoidze G., Berishvili Kh.</i> THE ECONOMIC DETERMINANT OF THE EDUCATION SYSTEM.....	6	<i>Zoshchouk J.</i> DEVELOPMENT OF THE PHARMACEUTICAL INDUSTRY IN THE RUSSIAN FEDERATION	17
		<i>Stoika V.</i> INTERNATIONAL EXPERIENCE OF ATTRACTING INVESTMENTS IN THE TOURISM SECTOR.....	19

JURIDICAL SCIENCES

<i>Diorditsa I., Stetsiura I.</i> CURRENT STATE OF COMBATING CHILD PORNOGRAPHY IN CYBERSPACE	23	<i>Kuzmin K.</i> CRIMES RELATED TO ORGANIZATION AND IMPLEMENTATION OF ILLEGAL TRAFFICKING IN NARCOTIC DRUGS: EVOLUTION OF THEIR SYSTEM...26	
--	----	--	--

PEDAGOGICAL SCIENCES

<i>Akhmetzhanova E.</i> INTERCULTURAL EDUCATION AS A PART OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING	30	<i>Levushkina O., Sokolenko M., Alekseeva D., Sirazhdinova L., Nashchinskaia E., Novikov A.</i> SAYINGS OF CLASSICS IN THE ROLE TEXTS-IMPULSES IN RUSSIAN LANGUAGE LESSONS (TO THE 200TH ANNIVERSARY OF N.A. NEKRASOV AND F.M. DOSTOEVSKY)	37
<i>Pylypchuk M.</i> SOCIO-PSYCHOLOGICAL TRAINING AS AN INTERACTIVE METHOD OF TRANSLATION STUDENTS' ADAPTATION TO THE INNOVATIVE PROFESSIONAL ACTIVITY	33	<i>Tolstova T., Trushina N.</i> ON THE IMPORTANCE OF EDUCATING THE VALUE OF PHYSICAL ACTIVITY AMONG MEDICAL STUDENTS	44

PHILOLOGICAL SCIENCES

<i>Kondrashkina E.</i> FEATURES OF THE LANGUAGE SITUATION AND LANGUAGE POLICY IN THE REPUBLIC OF MARI EL	46	<i>Kulmagambetova S., Lekerova A.</i> TEACHING SPEAKING AT THE SENIOR STAGE OF TEACHING ENGLISH IN SECONDARY SCHOOL	50
---	----	---	----

ECONOMIC SCIENCES

ANTI-CRISIS STRATEGY CAUSED BY UNCERTAINTY OF THE SMALL BUSINESSES UNDER THE COVID-19 PANDEMIC

Shengelia T.,

Doctor of Economic Science, Full Professor at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Berishvili K.,

PHD in Economics, Associated Professor at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Jganjgava K.

Doctor of Business Administration Science,

Invited Professor at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-3-6](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-3-6)

ABSTRACT

A market economic system based on the means of production is characterized by fundamental uncertainty. The differences between the fundamental uncertainties and the risks lie in the fact that it is impossible to empirically measure the level and dynamics of future threats. A correct understanding of the uncertainty is essential for the study and analysis of the crisis. Under the influence of the COVID-19 pandemic, world economy found itself in a new global crisis, which had a significant impact on the rise of economic and social uncertainty, the degree of which is so high that it is impossible to predict the model of the economic and social development due to the current pandemic. The current economic crisis is characterized not only by global losses but also by the limited sources of compensation. According to scientists [Adžić., Al-Mansour, 2021], a crisis of this magnitude is the most unprecedented economic event of the last century.

Keywords: Fundamental Uncertainty, Coronavirus, Small Business, Crisis, Research, Digitization of Business.

1. The importance of the studying uncertainty models during a small business crisis

The coronavirus pandemic (COVID-19) has been rapidly speeded around the world, which led to the recession of the global economy. Despite global efforts to combat the virus, it continues spreading, which has expanded the research of its economic consequences. The impact of the crisis was the most substantial for small businesses. Due to the rapid spread of the coronavirus throughout the world, small businesses have faced the challenges of pandemics, quarantine, and restrictions.

At the initial stage of the COVID-19, small businesses were substantially affected by the introduction of self-isolation and quarantine. The decline in demand has caused significant damage to the small business sector. The policy of pausing the economy to maintain the salaries of the employees has restricted the activities

for small business companies, which is reflected in their financial performances. Small businesses were unable to switch to an online format for their goods and services as were at risk of bankruptcy. For some organizations, such as travel agencies, restaurant businesses, after the introduction of anti-epidemic restrictions, income fell by 90% (Shengelia, 2020).

The unprecedented nature of the situation is also reflected in the fact that COVID-19 has no geographical boundaries. In the first quarter of 2020, economic activity declined in countries with large economies such as China, the United States, Japan, and the European Union as they also took different approaches to deal with the pandemic. Overall, the World Bank estimates that global GDP shrank by 11.2% in the first quarter of 2020 [Haas, 2020], well above a similar rate to the global financial crisis (Table 1).

Table 1.

Dynamics of annual GDP by countries in%

	2017	2018	2019	2020
World GDP	3,3	3,0	2,4	-7,7
Developed countries	2,5	2,1	1,6	-8,4
USA	2,4	2,9	2,3	-7,9
EU	2,5	1,9	1,2	-10,1
Japan	2,2	0,3	0,7	-6,8
Developing countries	4,5	4,3	3,5	-6,6
China	6,8	6,6	6,1	-4,9
Turkey	7,5	2,8	0,9	-6,8
Mexico	2,1	2,2	-0,3	-8,7
Saudi Arabia	-0,7	2,4	0,3	-5,7
India	7,0	6,1	4,2	-9,0
South africa	1,4	0,8	0,2	-8,0

Source: OECD, 2020.

According to the International Monetary Fund, the decline in global GDP in 2021 will be 3%, the highest rate since the Great Depression [<http://cbr.ru/Collection>].

The pandemic crisis has limited traditional small business opportunities, with new ones emerging. The most difficult problem was created in the value chain. Small businesses are heavily dependent on customers and suppliers, so changes in the value chain have a significant impact on all of its participants. The closure of the national borders led to the disruption of the logistics network, and after the reduction of stocks, almost all participants in this network were threatened.

The world is experiencing a huge economic crisis for which it has been unprepared, so even today there are no effective proposals for strategies that are important to overcome the small business collapse caused by the Covid-19 pandemic. Therefore, it is important to consider uncertainty and risks during studying small business crisis behavior. According to Etermad (2020), a significant result of the last six months is that even the most trained institutions are approaching disaster. Haas (2020) notes, that after a pandemic, the universe will find itself in a larger, no less turbulent zone].

Before the crisis, the price was the most important criterion during choosing a supply chain, leading small businesses to single suppliers and small stocks. It seems that during the pandemic, this choice turned out to be one of the most important causes of the small business crisis. At the same time, dependence on one supplier has undergone a transformation into the need to diversify stocks, which has led to an increase in funding sources and which has led to the financial instability of a small company.

Illustrating the correlation between environmental and small business threats, these examples demonstrate that a global vision is needed to adapt models of anti-crisis behavior. There is no single, optimal choice for overcoming uncertainty, however, the importance of multivariate strategies comes first. Small firms found themselves unprepared for such approaches, leading to a high level of uncertainty. In addition, when a small business is in the early stages of its life cycle, lack of experience limits its choice, and lack of resources prevents it from choosing an effective strategy, which has exacerbated the problems of small firms.

The practice has proven that the main way to save a small business in the face of the Covid-19 crisis is through technological adaptation (primarily online solutions). Small businesses, that have maintained traditional strategies, have failed to maintain the pace of development. A business that has undergone a digital transformation has found itself in a different situation. Small businesses, using their dynamic capabilities, quickly implemented changes through their own platforms (e.g., Yandex, Alibaba, Amazon, etc.). Despite the success of individual companies, the overall level of threat to small businesses has increased, which has been reflected in the formation of a strategy to oust competing companies from the market.

Undoubtedly, the impact of economic uncertainty on small businesses is more substantial than on large

ones. This view is supported by the fact that small businesses require a prompt response to market factors, which, on the one hand, increases their sensitivity to market trends, but on the other hand creates long-term threats. Businesses that do not have the potential for rapid change are at significant risk. For a given stage of economic development, the factors that create uncertainty for small businesses are the following:

- Negative impact of the pandemic;
- Factors of shock change in oil prices;
- Targeted government regulation and support;
- Digital transformations;
- Changing the consumption patterns of small business goods and services;
- Unstable exchange rate, etc. [Etermad, 2020).

In the process of studying anti-crisis strategy, the concept of risk and the ways of overcoming crisis problems that small companies face should not be ruled out. However, the analysis of factors that increase or decrease the level of experience in solving crisis problems, which is a source of uncertainty, is important for the accuracy of the crisis period research. Different approaches are used to address the issue of uncertainty arising in the course of a crisis. In the long run, D. Akerloff's uncertainties relate to a relatively short period. These approaches are complemented by O. Williamson [Williamson 1996] on opportunistic behavior, when one party acts opportunistically to maximize its own interest at the expense of the other, while the other party cannot obtain the necessary objective information to make a reasonable decision. During the Covid-19 crisis, both phenomena (asymmetry and opportunistic behavior) were clearly observed and contributed to the deepening of the crisis. The major mistake of small businesses in the transition from the first wave of the coronavirus to the second was to refuse to institutionalize successful practices in the long run. The mistake made after the first wave was also an attempt by a small business to maintain the old business model.

2. A qualitative research of small enterprises under the Covid-19 pandemic

After analyzing the uncertainty, we compiled a list of factors that, in the opinion of the researchers, influence the behavior of small businesses. Some of them have already been discussed above (disruption of supply, the inability of supply chains, lack of financial resources, etc.). In the course of the research, 30 questions were used that correspond to the description of a specific factor. It became necessary to rank the factors to assess their importance and the tendency to change. For example, to the question "Will the change in revenue affect the state of small business in 2021?", We received answers that indicate the factors that affect the decline in revenue, or its growth.

The merits of some of the factors included in the questionnaire below are reflected in the studies of a number of authors. According to the team of authors, which M. Rapaccini led by [Rapaccini M, 2020] Lockdown (work ban) has had a negative impact on small businesses. D. According to Gerdeman [Gerdeman, 2020], stabilizing the supply chain under the Covid Pandemic becomes a key factor in restoring business in times of crisis.

Differences of opinion are caused by the assessment of dismissal in a pandemic crisis. For example, n. Donthu [Donthu, 2020] argues that people are losing their jobs at a rate we have not seen since the Big Depression of the 1930s. A. Tarki [Tarki, 2020] believes, that in the Covid-19 crisis, the problem of risks associated with bankruptcy, including dismissal, is extremely urgent.

Traditionally, innovation researchers have argued that it is innovative solutions that will be most in demand in a post-crisis economy [Zenker., Kock.2020]. S. Retter et al. Pedersen [Ritter., Pedersen. 2020] discuss the important role of the Covid-19 crisis in stimulating innovation. Difficulties with working from home, revealed by J. Carnival et al. Hataka [Carnevale., Hatak 2020]. Scientists have studied the causes of conflict between work and the environment, work and family. Remote work has changed the approach to work organization. Communication techniques and methods

developed over many decades have changed dramatically. Prospects for communication based on the use of information and communication technologies, the use of the Internet and social networks, as well as web technologies have become relevant. In the transformation that requires the modernization of IT technologies. State support around the world aims to maintain employment through financial assistance. S. Nenonen et al. Storbacka [Nenonen., Storbacka., 2020] When discussing new business opportunities, they argue that co-crisis not only causes problems but also creates opportunities. They argue that co-crisis not only causes problems but also creates opportunities. This is also confirmed by our research, according to which the pandemic has positive results, including business digitization, new opportunities, new strategies, new channels of communication (Table 2).

Table 2.

Qualitative Research Results of small enterprises during Covid-19 pandemic

Factors	Tendency to change	%
Organization of jobs	Remote	53,3
Solvency	Reduced	14,1
Internet speed	Insufficient	29,4
Modern technologies	Insufficient	6,9
Governance	Reduced efficiency	27,4
Financial resources	Insufficient	51,9
Dismissal	Growth	62,1
Costs	Growth	32,9
Technological process	Unstable	28,6
Logistical problems	Frequent	41,9
Income	Reduction	51,5
Introduce new strategies	grew up	19,3
new opportunities	grew up	12,2
Digital Innovations	grew up	32,1

Source: Compiled by the authors

As we can see, most of the small companies have been able to adjust the production and sales process in accordance with the new co-epidemic crisis, however, the pace of these changes is insufficient, which has a significant impact on the economic development of the country. In addition, digital choice analysis has given us more basis for optimism, including in terms of the growth component (revenue, new opportunities, etc.). It should be noted that the change in digital services has had a significant impact on the study participants, confirming our hypothesis about new small business opportunities in the face of covid crisis.

Finally, the analysis allows us to conclude that the changed anti-crisis directions should include areas related to business climate transformation and the intensification of the use of digital technologies.

3. Conclusions

During the first wave of Covid-19, most small businesses suffered losses as a result of self-isolation and the introduction of a quarantine regime. Demand fell sharply, causing significant losses to the SME sector. The policy of pausing the economy by maintaining the salaries of employees has significantly limited the activities of small business companies.

A large number of small companies have been able to adapt their production and sales processes to the new COVID pandemic crisis, but the pace of these changes is insufficient, which has a significant impact on the economic development of the country. In addition, digital choice analysis has given us more reason to be optimistic, including in terms of the growth component (revenue, new opportunities, etc.). It should be noted that the change in digital services has had a significant impact on the study participants, which confirms our hypothesis about new small business opportunities in the face of a crisis.

References

- 1.Kozak Y, Shengelia, T. Gribincea A. 2020. The current state of the world economy, international economic relations and the paradigm of global issues. World economy and international economic relations. Vol. 4, Pages 5-11.
- 2.Shengelia T, Y. Kozak Y, Kirkitadze Z. 2020 FDI motivation effects on Host countries World economy and international economic relations. Vol. 4, Pages 15-20.

3. Shengelia T, Gasviani B. 2020. Establishment of the stages of organizational development in Georgian SME's. World economy and international economic relations. Vol. 3, Pp. 11-15.
4. Shengelia T, Gelashvili M 2020. Export potential of Georgia. World economy and international economic relations. Vol. 3, Pp. 29-33.
5. Shengelia T. 2020. The post-coronavirus economy of the world and Georgia. Economic and Business № 12.
6. Shengelia T. 2017. The role of state regulation of investment in the Georgia business development. International business in the world economic system.
7. Shengelia T. 2014. Tendencies of The Capital International Movement and Its Influence on the Economy of the Sovereign State. International Journal of Science, Technology and Medicine 6 (1), 49.
8. Shengelia T. 2017. The role of state regulation of investment in the Georgia business development. International business in the world economic system.
9. Berishvili Kh. 2020. Implementation of the concept of business social responsibility in the political systems of social democracy. World economy and international economic relations Volume 3.
10. Adžić S., Al-Mansour J, 2021. Business analysis in the times of COVID-19: Empirical testing of the contemporary academic findings// Management Science Letters, vol. 11, p. 1-10.
11. OECD. 2020. Statistical Insights: Small, Medium and Vulnerable. URL: <http://www.oecd.org/sdd/business-stats/statistical-insights-small-medium-and-vulnerable.htm>.
12. Etermad H, 2020. Managing uncertain consequences of a global crisis: SMEs encountering adversities, losses, and new opportunities. Journal of International Entrepreneurship, vol. 18, pp. 125-144.
13. Haas R, 2020. The world: brief introduction. NY: Penguin Press.
14. Akerlof J., Schiller R. Spiritus Animalis: or How Human Psychology Manages the Economy and Why It Matters to World Capitalism. M.: United Press LLC.
15. Knight F.H. 2003. Risk, Uncertainty and Profit. M.: Delo, 360.
16. Williamson O. Economic institutions of capitalism: Firms, markets, "relational" contracting. SPb.: Lenizdat; CEV Press 1996 702 p.
17. Rapaccini M., Saccani N., Kowalkowski C., Paiola M., Adrodegari F., 2020. Navigating disruptive crises through service-led growth: The impact of COVID-19 on Italian manufacturing firms. Industrial Marketing Management. vol. 88, pp. 225-237.
18. Gerdeman D, 2020. How the Corona virus Is Already Rewriting the Future of Business. HBS Working Knowledge, URL: <http://hbswk.hbs.edu/item/how-the-coronavirus-is-already-rewriting-the-future-of-business>.
19. Donthu N., Gustafsson A., 2020. Effects of COVID-19 on business and research. Journal of Business Research, vol. 117, pp. 284-289.
20. Tarki A., Levy P., Weiss J. 2020. The Coronavirus Crisis Doesn't Have to Lead to Layoffs. In Coronavirus and Business: The Insights You Need from Harvard Business Review. Harvard Business Review. URL: https://www.harvardbusiness.org/wp-content/uploads/2020/03/HBR_The_Coronavirus_Doesnt_Have_to_Lead_to_Layoffs.pdf.
21. Zenker S., Kock F., 2020. The coronavirus pandemic – A critical discussion of a tourism research agenda. Tourism Management, vol. 81, pp. 104-164.
22. dah. hedal. harisi HeH., Harris L. 2020. The impact of Covid-19 pandemic on corporate social responsibility and marketing philosophy. Journal of Business Research, 2020, vol. 116, pp. 176-182. DOI: 10.1016/j.jbusres.2020.05.030.
23. Carnevale J.B., Hatak I., 2020. Employee adjustment and well-being in the era of COVID-19: Implications for human resource management. Journal of Business Research, vol. 116, pp. 183-187.
24. Nenonen S., Storbacka K., 2020. Don't adapt, shape! Use the crisis to shape your minimum viable system – And the wider market. Industrial Marketing Management, 2020, vol. 88, pp. 265-271.

THE ECONOMIC DETERMINANT OF THE EDUCATION SYSTEM

Veshapidze Sh.,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Zoidze G.,

Batumi State University,

Batumi State Maritime Academy, Georgia

Berishvili Kh.

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-6-12](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-6-12)

ABSTRACT

Achieving a high level of education is largely due to the country's economic development. According to international rankings that assess students' skills, the correlation between its outcomes and the country's GDP is quite high. However, investing in education is several times more profitable than in other sectors.

Achieving the desired level of education in Georgia, including higher education, depends significantly on the growth of the country's gross domestic product and, consequently, on education funding. Therefore, it is important to develop the skills of the population (invest in education) in order to increase the country's GDP.

Experience has shown that it is possible to achieve significant progress in a short period of time by using a progressive system of education, even in conditions of low economic performance. It is important for Georgia to focus on such principles of the system as: Interdisciplinary and multidisciplinary approach, orientation to the student with an individual approach, development of thinking skills, improving social security and labor relations, protection of efficiency and equality, orientation to innovation, inclusive and quality education.

Keywords: Economic development, expenditures on education, inclusive and quality education, long-term education reform.

JEL Classification: A20, H52, I20.

1. Introduction

Achieving a high level of education is largely due to the country's economic development. The prosperity of a country depends on its productivity, on factors such as: physical capital, natural resources, human capital and technology. Georgia is not rich in physical capital, the country has some natural resources (however, its proper use requires knowledge), knowledge needs technological progress as well, and human capital, in itself, implies the existence of knowledge and experience. Therefore, the rapid development of the education system, raising its quality, is a priority in Georgia.

Education in Georgia is a priority area of economic policy. The trend of spending on education in the country is increasing. Funding of education through the state budget in absolute terms, it can be said, indicates the need for its further rapid growth. Raising the level of the education system as a whole, including the level of higher education, depends on the economic strengthening of the country and its accelerated growth.

2. Correlation between the results of international education rankings and the GDP of countries

Various international rankings provide important information on the state of the country's education system and its quality. According to authoritative rankings, Georgia is beyond the top 100 in terms of education quality. In most of the rankings, the first places in terms of the quality of education are shared by Switzerland, Singapore and Finland.

Nevertheless, there is no one-size-fits-all approach to accurately defining the best and worst education systems. One such list was created by the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), which surveyed individuals between the ages of 25 and 64 who had completed a vocational training program or received a two- or four-year graduate degree [12, 13].

Based on these data, according to an OECD study published in 2021, Canada is the most educated nation. More than 56% of adults in this country have continued their education after high school. In second place is Japan. More than 50% of adults in this country have completed high school. Israel lags behind Japan, where 49.9% of adults have graduated from higher education. Based on these data, the highest levels of education are occupied by: South Korea, United Kingdom, United States, Australia, Finland, Norway, Luxembourg.

Another assessment of the most educated countries is made through the US News and World Report Rankings. This rating was based on 3 factors:

1. Well-developed public education system,
2. Rank of higher quality education,
3. How do respondents in this country view university studies.

According to this ranking, the United Kingdom is in the first place. In second place is the United States, where about 70% of graduates go on to higher education. Canada is in third place, followed by Germany and France [27].

International ratings show that the correlation between the results of these ratings and the country's GDP is quite high. Countries that rank high in international rankings are characterized by high GDP levels. Various fundamental studies have shown that investing in education is 4 times more profitable than in other sectors. Therefore, it is important to develop the skills of the population (invest in education) in order to increase the country's GDP. Otherwise, its economic growth will remain at a low level, a level commensurate with its human capital resources.

Countries with internal conflict, economic problems, or lack of funding programs are on the list of countries with poor education systems.

However, with reasonable reforms, it is possible to significantly increase achievements in the field of education even at a low economic rate. There are examples in the world to prove this. In the 1950s, the Republic of Korea was a war-torn country where very few people knew how to read and write. Nevertheless, in 1995, the country provided high quality universal education in secondary schools. In fact, South Korean students received the highest scores in international assessments of knowledge. Vietnam surprised the world when, in 2012, according to the OECD's Program for International Student Assessment (PISA), 15-year-old Vietnamese students showed the same level of knowledge as German students, even though Vietnam was a much lower-income country [11].

It is noteworthy that Peru made one of the most visible advances in education between 2009 and 2015, while in Liberia, Papua New Guinea and Togo, as a result of results-based measures, the reading rate in primary classes improved significantly in a short period of time.

Achieving the desired level of education in Georgia, including higher education, largely depends on the country's GDP and, consequently, on the growth of education funding. These figures are shown in Table 1 and Figure 1.

Table 1.
GDP of Georgia, funding of the Ministry of Education in the state budget and share of the education budget in relation to GDP, 2012-2021

Year	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
GDP (in current prices, mln)	27 227	28 593	31 124	33 935	35 836	40 762	44 599	49 253	49 407	53 443
GDP growth in% (base year 2012)	100%	105%	114.31%	124.64%	131.62%	149.71%	163.8%	180.9%	181.5%	196.3%
Education funding in the state budget	1,092.3	1,202.5	1,276.1	1,338.6	1,428.0	1,528.8	1, 570	1,644.7	1,538.8	1,802.6
Increase in the share of education funding in% (base year 2012)	100%	110.1%	116.8%	122.5%	130.7%	140%	143.7%	150.6%	140.9%	165%

Source: Ministry of Finance of Georgia State Treasury; National Statistics Office of Georgia.

Data analysis clearly shows that education in Georgia is a priority area of economic policy. Funding of education through the state budget in absolute terms, it can be said, indicates the need for its further rapid growth. The trend of spending on education is

increasing. Its curve is ascending. Therefore, raising the level of education (including higher education) as a whole will largely depend on the economic strength of the country and its rapid growth.

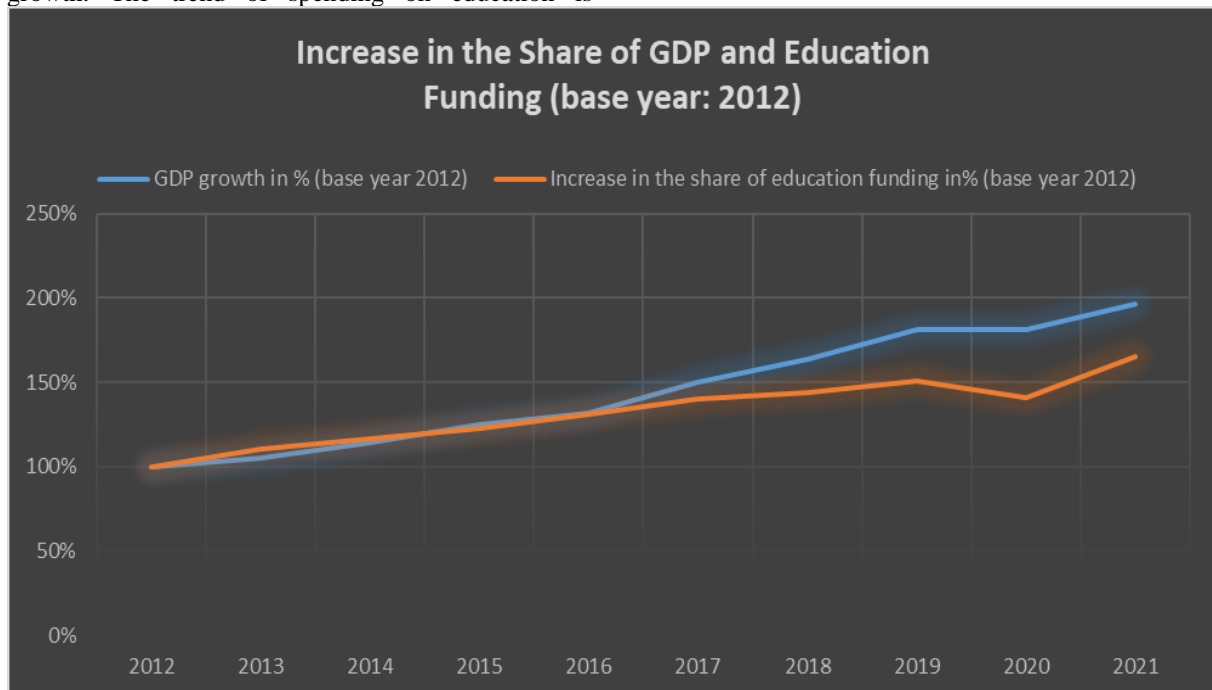

Figure 1. Increase in the Share of GDP and Education Funding in Georgia (base year - 2012)
Source: National Statistics Office of Georgia, 2021

The amount of money spent significantly contributes to the health of the country's education system. However, there is no unique recipe for what part of GDP funding should be in this area. It is also important to note that there is currently no research or rating in the world that evaluates and compares the education systems of countries. By country it is only possible to compare some parameters of the education system [2,3,4].

With the help of Georgia's strategic partners - the United States, NATO, the European Union, the United Kingdom - there are opportunities to raise the level of higher education in the country. The real possibility of this is conditioned:

- ✓ by visa-free travel to the EU,
- ✓ dual citizenship introduced by the legislation of Georgia,
- ✓ wide opportunities for sending students abroad through exchange programs,
- ✓ favorable conditions for students leaving Georgia,
- ✓ the establishment of a world-class international university in Georgia, etc.

Today, higher education insignificantly increases the chances of employment in Georgia and slightly improves the salary supplement. Georgia's education system does not meet the requirements of the labor market. This means that the number of Georgian students who have gone abroad to receive quality education is increasing. According to Eurostat, in 2019, 11.3 thousand Georgian students studied abroad, and in 2013 - 7.1 thousand. As of 2019, more than half of the students abroad studied in Central and Eastern Europe,

35% in North America and Western Europe, and the rest (13%) in Asia.

Despite significant progress, Georgia needs further development of institutions that will enable us to realize the potential of the higher education system effectively. This is possible through long-term education reform. Such projects are supported by the World Bank in Georgia. It is noteworthy that during the 25-year cooperation with the World Bank, more than 4 billion USD have been invested in more than 100 projects of the World Bank in our country.

3. Analysis of gaps in knowledge assessment

Experience in American and European education considers self-discipline, hard work and choosing the right strategy as a prerequisite for a competitive, successful career. It is important to motivate pupils and students to master knowledge independently. They need to be able to solve problems and not use tools. It will be much more effective when they themselves understand why they need the tools.

One of the major disadvantages of modern programs is that they often delve deeper into the subject without clearly explaining the basics, key ideas, and contentious issues. It is important that knowledge be viewed as a semantic tree [8, 21]. First of all, let's understand the fundamental principles - it is a tree trunk and large branches. Only then should we move on to the leaves (details). Otherwise they will have nothing to "hang on to" [1, 7].

Testing knowledge in the form of current tests not only does not yield results, but also has a detrimental effect on learning. By itself, knowledge testing is needed, but not in the form of excessive test

assignments. Prestigious courses can be considered where they teach thinking and develop the skills needed for feedback when they can analyze their own mistakes impartially [17].

In this regard, the example of Finland, one of the countries with a successful education system, is important (Figure 2).

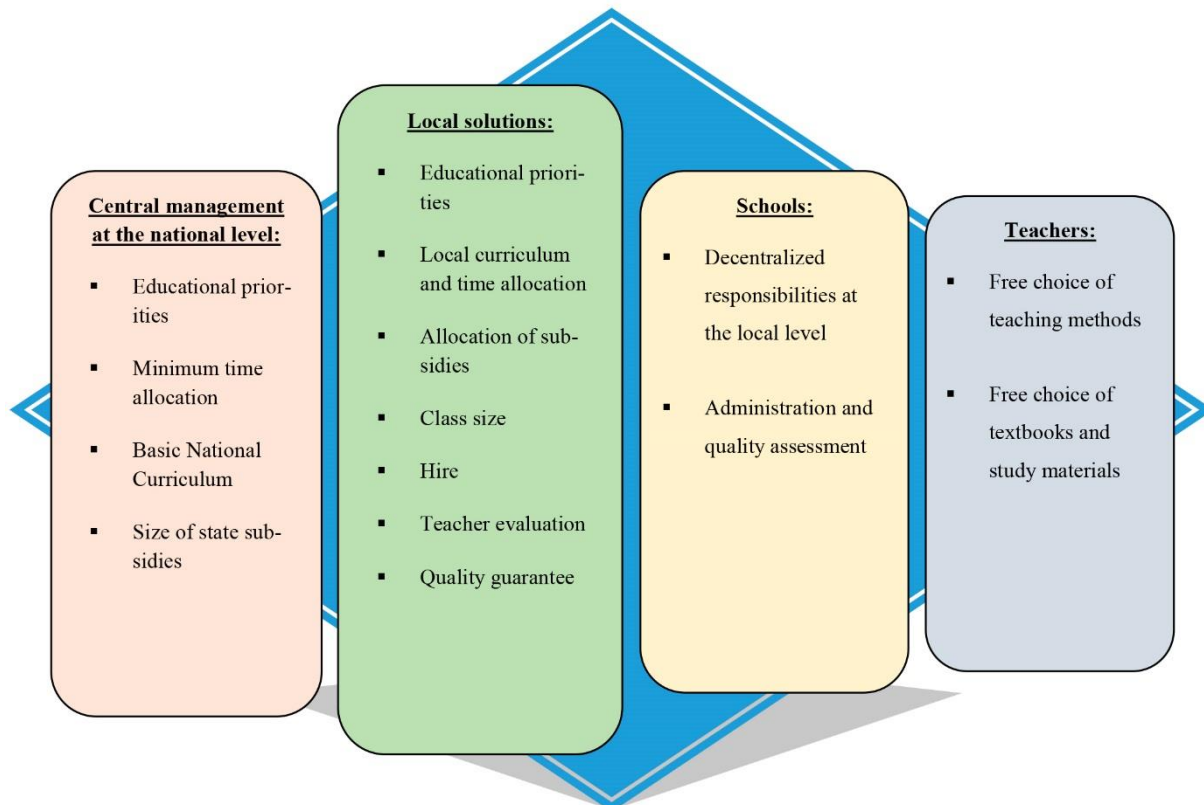

Figure 2. Education Management System, Finland

Source: Compiled by the authors, based on materials from the Finnish National Education Agency and the Finnish Ministry of Education and Culture.

The Finnish education system is one of the most successful in international evaluations. Consequently, it is interesting for other countries, including Georgia, to focus on certain elements of this system, which have allowed the country to make significant progress in a short period of time. Its main principle is:

- interdisciplinary and multidisciplinary approach,
- student-centered individual approach,
- development of thinking skills, especially at the elementary level.

This means introducing this multidisciplinary approach in such a way that one phenomenon is considered and studied by different disciplines. It is important to have a mindset rather than memorizing information (understanding the information provided). The national model of the Georgian education system focuses on the transfer of these elements, of course, adapted, within the capabilities that Georgia has [23].

The World Bank Executive Board approved on May 29, 2019, and on June 18, a financing agreement was signed within the framework of the Education Reform Project in Georgia. The project is fully in line with the World Bank's 2019-2022 Partnership Strategy and assists the Government of Georgia in implementing the Education Reform Agenda for 2018-2023.

Education reform in Georgia, as recommended by the World Bank Group, should promote inclusive

growth, enhance competitiveness, invest in human capital, and improve the country's resilience. It is important to reduce the gap between learning outcomes and labor market expectations in terms of staff qualifications. Among the main goals of this project are: to promote preschool education and increase access to it; Improving the quality of teaching; Improving the higher education funding model and bringing it closer to international standards; Strengthen the system and improve communication between stakeholders; Improving the project management, monitoring and evaluation system.

Over the course of six years, the infrastructure component of the project will provide for the construction of five new schools, the rehabilitation of approximately 60 existing schools, as well as the introduction of more than 150 child-focused and modern preschool education programs for school preparation. In total, the project will benefit approximately 116,000 preschool and secondary school students [12, 27].

The project also provides support for vulnerable groups of the population on the principles of gender equality (students with low socio-economic status in rural and mountainous regions, ethnic minorities and students with different educational needs). Through up to 45 grants allocated to upgraded academic programs

in line with labor market requirements, the project will also assist students in higher education institutions.

In addition, in Georgia, according to the regions, there are different opportunities for proper education compared to Tbilisi. Therefore, the level of education in the regions is low and needs to be raised.

4. Conclusion

One of the major disadvantages of modern education programs is that they often delve deeper into the subject without clearly explaining the basics, key ideas, and contentious issues. It is important that knowledge be viewed as a semantic tree.

However, countries with internal conflict and / or economic problems are on the list of countries with poor education systems.

As for the education system of Georgia, it needs systemic changes. To improve education system of Georgia, it is important to implement long-term reforms based on innovation, inclusive and quality education, adherence to the principle of efficiency and equality, regulation of social issues according to European standards, increasing access to pre-school education, providing a favorable learning environment, human development.

It is also important to improve the higher education funding model and bring it closer to international standards, strengthen the system and improve stakeholder communication, improve the project management, monitoring and evaluation system.

The main thing is to create an advanced education system in Georgia. This means continuous and consistent education, as well as rapid and long-term growth opportunities for development in all areas of the economy, business, science and public life.

References

1. Aleksandrova, E., & Barbasheva, S. (2020). MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO POSTGRADUATE STUDENTS. *Sciences of Europe*, (60-4).
2. Berishvili, K. (2017). Identification of Integration Processes in Conditions Economic Turbulence and their Use in Development of the Countries with Small Economy. *EcoForum*, 6(2), 0-0.
3. Berishvili, K. (2020). Implementation of the concept of business social responsibility in the political systems of social democracy. In *World economy and international economic relations* (Vol. 3, pp. 36-40).
4. Berishvili, K. (2016). Analysis of political and economic environment from the viewpoint of gender equality. *Ecoforum Journal*, 5(1).
5. Berishvili K., (2016). Formalized Cross-cultural Analysis of Mental Determinants and Their Influence on International Business. *International Journal of Management and Applied Science*. Volume-2, Issue-5.
6. Khoshtaria, T., Datuashvili, D., & Matin, A. (2020). The impact of brand equity dimensions on university reputation: an empirical study of Georgian higher education. *Journal of Marketing for Higher Education*, 30(2), 239-255.
7. Pavlovych, L., Kamyshna, I., & Bakaliuk, T. (2021). IMPROVEMENT OF ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS. *Sciences of Europe*, (79-3), 18-19.
8. Rodrik D. (2021). Beware Economists Bearing Policy Paradigms. The world's Opinion Page: Project Syndicate. Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/economic-policy-must-abandon-universal-paradigms-by-dani-rodrik-2021-05> (Accessed: 25 October 2021).
9. Sichinava, A., Chikava, M., Veshapidze, S., Sekhniashvili, D., & Pailodze, N. (2013). Realities of internationalization of higher education in Georgia.
10. Tabatadze, S. (2015). Teachers' approaches to multicultural education in Georgian classrooms. *Journal for Multicultural Education*.
11. Tsiklauri, M. (2016). PISA Tests and their Impact on Georgian Education System.
12. Veshapidze, S., CHIABRISHVILI, K., Zubiashvili, T., & Zoidze, G. (2021). ON THE RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATION AND ECONOMIC SECURITY. *Ecoforum Journal*, 10(3).
13. Veshapidze, S., & Zoidze, G. (2021). Institutional Evolution of Higher Education in Georgia/საქართველოს უმაღლესი განათლების ინსტიტუციური ევოლუცია. *The New Economist*, 16(2), 1-1. (In Georgian)
14. Veshapidze, S., Zubiashvili, T., (2020). About the Origins of Modern Geoeconomic Foundations of Georgia. *Ecoforum Journal* 9 (2).
15. Veshapidze, S., (2017). THE TRADITIONS ORIENTATED ON EUROPEAN VALUES IN GEORGIA. *Sciences of Europe*. VOL 4, No 13 (13)
16. Veshapidze, Sh., Karalashvili, Sh., (2018). Pension Reform in Georgia. *Refereed International Journal Ecoforum*. Vol. 7. №2.
17. Veshapidze, S., Darbaidze, M., Beridze, T., (2016). Euro-Atlantic values: what tie up us. *Universal*. pp. 230-235.
18. Veshapidze, S., (2020). Religion and national values in Georgia. *International Scientific Collection*, Volume 3, pp. 33-36.
19. Veshapidze, S., Mchedlishvili, Z., (2020). From Ilija Chavchavadze's Economic Views: Competition, Private Property and International Trade. *Ecoforum Journal* 9 (2).
20. Veshapidze S., Babuadze N., Beridze T., EUROPEAN VALUES AND CHOICE OF GEORGIA (HUMAN DIGNITY, LAWFUL SOVEREIGNTY, DEMOCRACY AND WELLBEING). ACTUAL PROBLEMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMIES. (10-11 July, 2015). PUBLISHING HOUSE OF PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS OF IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY. Tbilisi, 2015, pp. 79-83.
21. Winck B. (2021). Nobel prize-winning economist Paul Krugman explains why he's more left-wing than the Modern Monetary Theory crowd. *Business Insider*. Available at: <https://www.businessinsider.com/paul-krugman-modern-monetary-theory-inflation-stimulus-federal-reserve-policy-2021-5> (Accessed: 25 October 2021).
22. Zaliavska, O. (2020). THE INTERACTIVE METHOD AS AN EDUCATIONAL INNOVATION IN HIGHER MEDICAL EDUCATION. *Sciences of Europe*, (53-4 (53)).
23. Zoidze, G. (2021). Basic Paradigms of Institutional Economics. *Universali*, Tbilisi. p. 202. (In

Georgian)

24. Zoidze, G. (2020). GEORGIAN AGRO-SPHERE DEVELOPMENT PRIORITIES AND WAYS OF CARRYING OUT SOME IMPROVEMENTS. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*, (2 (69)), 55-71. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.10/g.zoidze

25. Zoidze, G. (2020). Risks Caused by Pandemics and Anti-crisis Management. *Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Paata Gugushvili Institute of Economics, Proceedings of Materials of International Scientific Conference Dedicated to the 115th Birth Anniversary of Academician Paata Gugushvili*, 190-195. (In Georgian)

26. Zoidze, G. (2021). Importance of Euro-Atlantic Integration: Democracy, Security and Economic Development. *Three Seas Economic Journal*, 2(3).

27. Galt & Taggart, Education Sector in Georgia. *Georgia Education, Sector Review July 28, 2020*. Bochorishvili E., Peranidze N. (In Georgian) Available at: <https://galtandtaggart.com/upload/reports/14673.pdf> (Accessed: 25 October 2021).

28. Georgia is one of the countries with the worst education system - education system by country. Available at: <https://pia.ge/ka/news/sazogadoeba/sakartvelo-kvelaze-tsud-saganmanatleblo-sistemis-mkone-kveknebs-shoris---ganatlebis-sistema-kveknebis-mikhedvit> (Accessed: 25 October 2021).

29. International Bank for Reconstruction and Development / World Bank, 2020. *Survival, Learning, Prosperity: A Strategic Investment in Human Capital for Georgia's Potential Development*. (In Georgian) Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/217471597681506927/Survive-Learn-Thrive-Strategic->

[Human-Capital-Investments-to-Unlock-Georgias-Potential.pdf](#) (Accessed: 25 October 2021).

30. Ministry of Education and Science of Georgia, project "Innovation, Inclusive Education and Quality". (In Georgian) Available at: <https://mes.gov.ge/content.php?id=10452&lang=geo> (Accessed: 25 October 2021).

31. Project: Innovation, Inclusion and Quality - Georgia I2Q (IBRD). (2020). Sebastian Molineus: "I am glad that a new project is launched in cooperation with the Government of Georgia and the World Bank" Available at: <http://iiq.gov.ge/en/2020/03/05/georgia-joins-council-of-europe-campaign-against-sexual-harassment-and-violence-against-children-in-sport/> (Accessed: 25 October 2021).

32. Society and banks, education for economic growth. (In Georgian) Available at: <http://sab.ge/ge/news/880-ganatileba-ekonomikuri-zrdistvis> (Accessed: 25 October 2021).

33. UN, Universal Declaration of Human Rights, 60th Anniversary, Special Edition 1948-2008. (In Georgian) Available at: <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/aqtebi3.pdf> (Accessed: 25 October 2021).

34. United Nations General Assembly Resolution A / RES / 70/1 of 25 September 2015 - "Transforming Our World: A 2030 Agenda for Sustainable Development". (In Georgian) Available at: <https://undocs.org/A/RES/70/1> (Accessed: 25 October 2021).

35. Finnish National Education Agency.

36. Finnish Ministry of Education and Culture.

37. Ministry of Finance of Georgia State Treasury.

38. National Statistics Office of Georgia.

ОЦІНКА ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ FINTECH

Заяць О.І.

д.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, факультету міжнародних економічних відносин Ужгородського Національного Університету, Україна

Деяк Х.В.

студентка 2-го курсу магістратури, факультету міжнародних економічних відносин Ужгородського Національного Університету, Україна

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE FUNCTIONING OF THE FINTECH INTERNATIONAL MARKET

Zayats O.,

Doctor of Economics, Associate Professor Faculty of International Economic Relations Uzhhorod National University, Ukraine

Deyak K.

2nd-year student of a master program, Faculty of International Economic Relations Uzhhorod National University, Ukraine

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-12-16](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-12-16)

АНОТАЦІЯ

COVID-19 забрав понад 1,3 мільйона життів у всьому світі, в той час як економіка, промисловість та громадськість було паралізовано. Кожна зацікавлена сторона стикається з унікальними проблемами в результаті пандемії, і FinTech-спільнота не є винятком. Пандемія порушила звичний сценарій в якому люди взаємодіють один з одним та навколишнім середовищем і тільки завдяки FinTech різноманітні сфери економіки могли продовжувати свою діяльність. Це і здійснення продажів, їх оплата, дистанційна робота, начислення заробітної платні, документообмін і тд.

В статті досліджується як пандемія вплинула на економічні показники FinTech, порівнюються статистичні показники вертикалей FinTech з минулими роками для того щоб зрозуміти як пандемія вплинула на галузь, та власне те, як сам FinTech допоміг зберегти операційну дієздатність світової економіки.

ABSTRACT

COVID-19 claimed more than 1.3 million lives worldwide, while the economy, industry and the public were paralyzed. Each stakeholder faces unique challenges as a result of the pandemic, and the FinTech community is no exception. The pandemic disrupted the usual scenario in which people interact with each other and the environment, and FinTech is the only reason why various sectors of the economy continue to operate. This includes trading, payment, telecommuting, payroll, document exchange, etc. The article examines how the pandemic has affected FinTech's economic performance, compares the statistics of FinTech verticals with previous years to put in evidence the impact of pandemic on the industry, and how FinTech itself has helped maintain the viability of the global economy.

Ключові слова: FinTech, COVID-19, пандемія, вертикаль галузі FinTech, фінансові технології, транзакція, фінтех-фірма, географічна юрисдикція, карантинні заходи.

Keywords: FinTech, COVID-19, pandemic, FinTech industry vertical, financial technologies, transaction, FinTech firm, geographical jurisdiction, quarantine measures.

Постановка проблеми. Оскільки пандемія поширилась по всьому світу, це значно вплинуло на обсяги глобального виробництва, рівень безробіття - і як наслідок платоспроможність, також це привело до скорочення обсягів транзакцій в традиційному секторі послуг.

FinTech ринок є безкомпромісною необхідністю сьогодення. Дане дослідження допомагає виявити на які FinTech послуги чи продукти є попит, посередництвом статистики та зворотнього зв'язку від операторів галузі та споживачів, який вектор розвитку даної галузі обрати, які модифікації потрібні галузь та як регулятор на законодавчому рівні може пришвидшити інтеграцію FinTech. І саме пандемія стала необхідним індикатором. Адже від впровадження своєчасних технологічних інновацій залежить майбутня ефективність економіки, на всіх її рівнях - а це можливо тільки за наявності найсвіжіших даних.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед найновіших вагомих досліджень у сфері впливу COVID-19 на FinTech можна виділити дослідження Світового банку, Кембріджського університету, Н. Крузет, Д. В. Арнер, Р.П. Дагдал, Дж. Н. Барберіс.

Метою статті є висвітлення необхідності пришвидшеної інтеграції FinTech в економіку та виявлення взаємозв'язку між тенденціями на ринку та пандемією COVID-19.

Виклад основного матеріалу. COVID-19 має далекосяжні економічні наслідки, окрім поширення самої хвороби. Незважаючи на високі людські та економічні витрати після його поширення [1], COVID-19 мав також позитивні наслідки для деяких галузей. В результаті це також впливає на способи доступу та використання фінансових послуг та продуктів. Під час першого тривалого економічного спаду після глобальної фінансової кризи 2008 року фінтех-підрозділи, які були засновані в період

відносно стабільного економічного зростання, перевіряються на міцність. Перевіряється стресостійкість як операційних моделей, так і способів, якими вони можуть сприяти зміцненню та відновлення економіки.

Пандемія глибоко вплинула на фінансові системи в усьому світі, включаючи надання цифрових фінансових послуг та функціонування ринків фінансових технологій. Останні дані свідчать про те, що соціально-економічні потрясіння, пов'язані з глобальною пандемією, серйозно порушили роботу не тільки роботу деяких секторів FinTech, але вдарили по всій фінансовій сфері та економіці в цілому. Хоча для деяких гравців FinTech, ця криза відкрила нові можливості та оголила проблемні місця сучасної системи.

Використання мобільних додатків надає можливість доступу до фінансових послуг, особливо під час пандемії, з огляду на введені власними силами чи урядом обмеження щодо пересування та заходи соціального дистанціювання, а також ризик зараження через фізичне використання готівки. Більше того, природа ринку фінтех, як правило, дає постачальникам більшу гнучкість для швидкого впровадження нових продуктів і послуг або адаптації існуючих у відповідь на потрясіння [2].

За останнє десятиліття FinTech докорінно змінили спосіб функціонування екосистеми фінансових послуг, упорядкувавши поточні продукти. Були запропоновані нові рішення, орієнтовані на клієнта, які трансформували внутрішні бізнес-процеси та засоби необхідні для усунення застарілої та неефективної інфраструктури. Завдяки своїм інноваційним бізнес-моделям FinTech прискорили темпи змін у галузі фінансових послуг. У той же час, враховуючи молодий вік галузі, багато фінтех-компаній вперше зазнали економічної невизначеності в результаті пандемії COVID-19.

Попри все, галузь досить спритно відкликнулася на виклик і як наслідок COVID-19 пришвидшує інтеграцію FinTech в економіку, оскільки це полегшує віддалене надання фінансових послуг. Однак фінтех-фірми не є монолітним сектором, а скоріше включають цілий ряд фірм, які надають різні фінансові послуги на основі різних бізнес-моделей. Результати досліджень показують, що діяльність фінтех-фірм продовжує зростати. Фінтех-фірми в середньому повідомили про зростання кількості та обсягів транзакцій у річному обчисленні на 13% і 11% відповідно [3, с.16].

Оскільки споживачі та бізнес все частіше звертаються до цифрових фінансових каналів та інструментів для платежів і грошових переказів, рішень для заощаджень або страхування, а також для залучення капіталу на тлі жорсткіших заходів щодо карантину, існує нагальна потреба вивчити дані з ринків фінансових технологій. Це може сприяти прийняттю рішень на основі фактів галузю, інвесторами, бізнес-спільнотами, регуляторами, урядами, багатосторонніми установами та іншими ключовими зацікавленими сторонами.

Для чіткого викладу подальшої інформації, є необхідним застосування вертикальної класифікації різноманітних галузей FinTech; цифрове кредитування, цифрові платежі, цифрове залучення капіталу, високотехнологічне та програмне оснащення, WealthTech, InsurTech, RegTech цифровий банкінг, альтернативне кредитування та аналітичні дані, цифрова ідентичність, обмін цифровими активами.

Доступ до необхідних фінансових послуг, таких як оплата, заощадження та страхування, допомагає людям покращити своє життя. Але не всі мають рівний доступ, і люди з невеликим достатком та малі фірми зазвичай мають набагато менше можливостей доступу до перелічених послуг. FinTech продемонстрував свій потенціал для ліквідації пробілів у наданні фінансових послуг домогосподарствам і фірмам на ринках, що формуються та в країнах, що розвиваються. Спочатку такі переваги надавалися через мобільні гаманці та посередництвом рішень для цифрових платежів.

Інші типи фірм FinTech, такі як платформи для кредитування та залучення капіталу, демонструють свій потенціал в полегшенні доступу до фінансування групам, які недостатньо обслуговуються, включаючи малий та середній бізнес, хоча ці платформні рішення все ще знаходяться на ранній стадії у більшості ринків, що формуються та в країнах, що розвиваються. Нарешті, фірми, які надають допоміжні послуги, такі як кредитний рейтинг або рішення для цифрової ідентифікації, допомагають підкріпити переваги FinTech та підтримувати життєздатність усього фінансового сектору в часи пандемії.

Однак вплив COVID-19 на результати діяльності на ринку не є рівномірним у різних вертикалях галузі або географічних юрисдикціях FinTech. За винятком цифрового кредитування, усі вертикалі повідомили про зростання обсягів транзакцій, однак темпи зростання значно відрізнялися. Біржі ци-

фрових активів, цифрові платежі, цифрові заощадження та WealthTech повідомляли про зростання обсягів транзакцій у 1-му кварталі минулого року на понад 20%, тоді як сектори цифрового банкіngu, цифрової ідентичності та RegTech повідомили про більш скромне зростання у порівнянні з минулим роком — приблизно на 10% у 1-2 кварталах. І навпаки, компанії, що займаються цифровим кредитуванням, повідомили про скорочення на 8% в 1-2 кварталах у всьому світі в обсязі та кількості транзакцій, а також про зменшення кількості нових кредитів на 6%. Ця ситуація ускладнилася зростанням на 9% непогашених кредитів. Усі географічні регіони повідомили про зростання обсягу транзакцій, але з вираженими варіаціями серед них, причому найбільше зростання було зафіксовано на Близькому Сході та Північній Африці (40%), за ними йдуть Північна Америка (21%) та Африка на південь від Сахари (21%) [3, с.17].

На ринках FinTech з жорсткішими карантинними заходами повідомили про більший ріст обсягу транзакцій. У середньому зростання обсягу транзакцій FinTech на ринках з високою жорсткістю карантинних обмежень було на 50% вищим, ніж у країнах зі слабкими карантинними обмеженнями. Ця тенденція була найбільш очевидною для цифрових платежів, для країн де FinTech у суворих умовах карантину повідомив про зростання на 29%, що вдвічі більше за показники в країнах зі слабким карантинном за той самий період. Попит на FinTech у сфері фінансування також слідував цій тенденції: обсяг транзакцій зріс на 20% для юрисдикцій з високою жорсткістю проти лише 2% для юрисдикцій з низьким рівнем суворості карантину [3, с.36].

Фінтех-компанії в країнах, що розвиваються та на формуючихся ринках, (EMDE's – emerging markets, developing economies) повідомили про вищі темпи зростання, ніж у країнах з розвинутою економікою (AE's – advanced economies). EMDE FinTech компанії повідомили про середнє зростання обсягу транзакцій і їх кількості в першому півріччі на 12% і 15% відповідно – більше, ніж на 10% і 11%, про які повідомляють компанії з АЕ. FinTech компанії з EMDE також повідомили про більший приріст нових клієнтів, ніж компанії з АЕ. Хоча FinTech компанії з EMDE змогли розширити свою клієнтську базу та загальну суму транзакції під час COVID-19, вони також повідомили про більшу кількість операційних викликів пов'язаних з витратами та ризиками ніж компанії з АЕ [3, с. 17].

FinTech спільнота активно пристосовувалася до умов COVID-19, вносячи зміни до своїх існуючих продуктів, послуг та політики. Дві третини опитаних компаній повідомили, що внесли дві або більше змін у свої продукти чи послуги у відповідь на COVID-19, а 30% повідомили, що зараз це роблять. Найпоширенішими змінами в усіх галузях FinTech були «зменшення та відмова від комісій», «зміни кваліфікаційних скорингових критеріїв/критеріїв вступу» та «лояльність в платежах».

Деякі фінтех-компанії внесли зміни, пов'язані з цінами та оплатою. Зміни в способі оплати праці вказують на те, що фінансові технології повинні

були бути більш гнучкими, адаптуючись до обмежень, з якими можуть зіткнутися їхні клієнти через COVID-19. Деякі із зафіксованих змін полягали у зменшенні зборів або комісійних (29% фірм це вже впровадили) та звільнення від сплати комісій (23%).

При розгляді конкретних фінтех-вертикалей, зниження комісій відбувалося в різному ступені. Наприклад, 40% компаній, що займаються цифровим банкінгом, вже застосували зниження комісій до своїх цін, а 5% вже зробили це. Крім того, 36% компаній, що здійснюють цифрові платежі, також внесли цю зміну, а ще 9% перебували в процесі, що робить зниження комісій найпоширенішою зміною для постачальників цифрових платежів. Аналогічно, 23% компаній застосовували звільнення від сплати комісій, тоді як 8% були в процесі [3, с. 29].

Для фінтех-фірм важливо змінити спосіб взаємодії з клієнтами під час адаптації, особливо якщо врахувати зростаючу кількість нових клієнтів, які почали користуватися послугами FinTech у 1-2 кварталах 2020 року (на 22% більше в порівнянні з 1-2 кварталами 2019 року).

FinTech випустили ряд нових продуктів та послуг. 60% опитаних компаній повідомили, що запускають новий продукт або послугу у відповідь на COVID-19, а ще 32% планують це зробити. Найпоширенішою зміною для компаній із цифрових платежів стала розробка та впровадження додаткових каналів платежів (38% компаній). Для цифрового кредитування це було збільшення нефінансових послуг з доданою вартістю (наприклад, інформаційних послуг, 35% фірм). Для цифрового залучення капіталу було проведено кампанії з фінансування, пов'язані з COVID-19 (35% компаній) [3, с.30].

COVID-19 створює операційні виклики для FinTech, які також зазнають більш високих витрат. Загалом, FinTech повідомили про збільшення в середньому часу простою агентів або партнерів на 5% і збільшення кількості невдалих транзакцій або запитів на доступ до транзакцій на 7% порівняно з тим же періодом 2019 року (1-2 квартал). FinTech також повідомили про зростання витрат на адаптацію на 8% та на витрати на зберігання даних на 11%. Вони також вказали на зниження в середньому на 4% при перегляді цільового показника обороту станом на 2020 фінансовий рік.

Галузь FinTech також повідомила про зростання ризиків у сфері кібербезпеки. FinTech у всьому світі повідомили про 17% зростання кібернебезпек. Фірми з обміну цифровими активами, цифрового банкінгу та цифрових платежів повідомили про найбільше відчутне зростання ризиків кібербезпеки-відповідно на 32%, 20% та 19%. Відповідно до цього, 28% опитаних фірм повідомили, що впроваджують розширені функції проти шахрайства, а ще 12% повідомили, що зараз займаються цими питаннями. Фінтех-компанії також повідомили, що вони відчули збільшення ризику ліквідності (17%) та валютного ризику (12%).

Відповідно до цих викликів фінансовий стан FinTech погіршився під час COVID-19. Більше половини FinTech гравців повідомили, що COVID-19

негативно вплинув на їх резерви капіталу: 21% компаній повідомили про значний вплив, а 30%-про незначний. Близько 40% компаній повідомили, що COVID-19 суттєво негативно (14%) або незначно негативно вплинув (26%) на оцінку їх компаній. Що стосується перспектив збору коштів на майбутнє, відповіді фірм були більш неоднозначними: 34% повідомили про негативний вплив, 21% повідомили про позитивний вплив і 30% фірм повідомили про відсутність змін або сказали, що говорити про це ще зарано. Загалом ці висновки мають місце незалежно від рівня доходу або рівня жорсткості карантину в юрисдикції, де розташовані компанії.

Неможливо також не згадати про роль регулятора в стабілізації фінансового ринку та економіки в цілому. 13% фірм повідомили про використання так званої схеми збереження робочих місць, а 10% скористалися податковими пільгами/субсидіями. Загалом, однак, більшість фірм зазначили, що вони ще не отримали жодної державної підтримки і «терміново потребували» різноманітних державних втручань. Зокрема, 38% фірм повідомили, що терміново потребують доступу до ліквідних активів, 31% - терміново потребують доступу до податкових пільг або субсидій, а 30% потребують негайного включення до пакету стимулів [3, с. 35].

Уряди всього світу реагували на пандемію безліччю політичних заходів. Для підтримки різних заходів соціально-економічної допомоги, пов'язаних з COVID-19, FinTech відіграють активну роль як партнери по впровадженню різноманітних антиковідних заходів, що спрямовані на підтримку економіки.

Існуючі дослідження показали, що потрясіння всередині країн, що впливають на попит або пропозицію, можуть мати негайний і довгостроковий вплив на місцеві темпи впровадження фінтех. Ці дослідження, наголошують, що мережеві ефекти можуть збільшити або зменшити швидкість впровадження в шоківий період. Оскільки все більше людей та компаній використовують цифрові платежі та інші цифрові продукти, переваги для всіх користувачів збільшуються, створюючи зовнішні ефекти, які можуть ще більше прискорити впровадження FinTech. Основне питання, полягає в тому, чи призведе шок до постійно більш високого чи лише тимчасового прискорення впровадження технологій [4].

Американський постачальник банківських послуг допоміг полегшити урядові виплати коштів, оцифрувавши та автоматизувавши застосування та обробку пакету допомоги уряду США. Підприємства, які постраждали від пандемії, звертаються до Fintech, потім Fintech співпрацює з компаніями з цифрового кредитування для автоматизації запитів, допомагає у збиранні необхідних документів, виконанні андеррайтингу та в закритті кредитів. Зважаючи на те, що федеральні заходи допомоги у зв'язку з COVID-19 недоступні для малого та середнього бізнесу, американська компанія з цифрового кредитування вступила в партнерство з загальнодержавним фондом допомоги у зв'язку з COVID-19, щоб виплачувати позики цьому сегменту.

Під час пандемії цифровий банк у Гонконзі запустив ініціативу щодо отримання державних стимулів для громадян у безкомісійній формі та у формі безвідсоткової позики.

Кілька німецьких краудфіндингових платформ, провели спільні раунди збору коштів для стартапів COVID-19, об'єднавши свою базу інвесторів і таким чином збільшивши загальний обсяг фінансування. Попередньо вони синхронізували умови своїх інвестиційних контрактів.

В свою чергу краудфіндингові сайти Великобританії надали доступ до державного цільового фінансування через свої сайти в рамках «Фонду майбутнього Великобританії», що дало можливість стартапам, які в минулому стали акціонерними компаніями посередництвом краудфіндингу, отримати конвертовану позику за зниженими відсотковими ставками. Також галузь InsureTech співпрацювала з урядом Великобританії над схемою перестраховування торгових кредитів. Уряд Великобританії створив схему перестраховування на 10 мільярдів фунтів стерлінгів (12,5 мільярдів доларів США), щоб допомогти підприємствам під час пандемії COVID-19, гарантуючи транзакції, що були застраховані.

Уряди Колумбії та Парагваю використовували цифрові гарантії для надання економічної допомоги, що була націлена на мінімізування негативних наслідків COVID-19 на економіку.

Іспанський FinTech надає послуги цифрового пенсійного забезпечення роздрібним клієнтам. В рамках заходів допомоги COVID-19 для місцевих магазинів, клієнти FinTech отримували кредити на свій пенсійний рахунок під час здійснення покупок у місцевих магазинах.

Туніський FinTech, який є посередником між національною системою соціального забезпечення та жінками у сільській місцевості. Під час COVID-19 вони співпрацювали з компанією мобільного зв'язку, щоб надавати пакети державної соціальної допомоги під час карантину сільським жінкам.

Індонезійський банк співпрацював з урядом Сінгапуру над використанням технології FaceID у сфері цифрових банківських послуг. Технологія перевірки обличчя, яка використовується для взаємодії громадян з державними службами, може бути використана для процесу онлайн-реєстрації в банку. Замість використання PIN-коду клієнти реєструються за допомогою селфі, яке збігається із записом фотографії в державній базі даних.

Центральний банк Єгипту запустив рішення eKYC (Electronic Know Your Customer) для полегшення електронного відкриття банківських рахунків, одночасно збільшуючи ліміти транзакцій для мобільних платежів [3, р. 4].

На сьогоднішній день немає досліджень, які б розглядали, як потрясіння глобального рівня, впливають на різні країни. Чи це призведе до зближення їх рівня впровадження фінтех, або тільки посилить існуючі відмінності. Це викликає особливе занепокоєння через існуючий «цифровий розрив», який існує між багатьма країнами з низьким і середнім рівнем доходу та розвинутою економікою [5]. Враховуючи широкий спектр потенційних переваг (і

ризиків) від більш широкого впровадження цифрових фінансів і фінтех, зокрема для пом'якшення наслідків великих потрясінь, таких як COVID-19, це може мати важливі наслідки як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Фінансові технології продовжують розвиватися, хоча й у мінливому середовищі, змішаному з проблемами та можливостями. Ефективність індустрії FinTech є дуже нерівномірною по вертикалях та географіях. Дійсно, компанії, що займаються цифровим кредитуванням, більше постраждали від пандемії, повідомляючи про скорочення за багатьма ключовими показниками ефективності. Таким же чином, певні географічні регіони, мають кращі показники в порівнянні з іншими. В цілому, ринки FinTech в EMDE та у юрисдикціях із більш жорсткими карантинними заходами, схоже, зростають у порівнянні з тими, що існують у AE та юрисдикціях із меншою жорсткістю карантину.

Враховуючи важливу роль, яку FinTech може зіграти у підтримці досягнення ключових цілей розвитку, таких як фінансова інтеграція, політикам необхідно чітко розуміти регуляторні та урядові потреби, які є необхідними для FinTech. Тільки розуміючи, які додаткові політичні втручання чи регуляторні заходи можуть надати підтримку цій молодій галузі, можна забезпечити її розвиток та швидкий ріст.

FinTech отримали певну підтримку від регуляторів цінних паперів, центральних банків, урядів та інших регулюючих органів у світлі COVID-19. Важливо згадати, що загалом такі регуляторні заходи були розроблені та застосовувалися не виключно для індустрії FinTech, але здебільшого застосовувалися як загальносекторні заходи для стабілізації у сфері фінансових усіх фінансових послуг.

Зважаючи на глибоку інтеграцію FinTech у всі сфери економіки, доцільним буде зауважити необхідність майже першочергової реакції на регуляторні потреби галузі. Тим більше, що технологічні нововведення рухають в перед всі без виключення сфери економіки.

Література

1. Muro M., Maxim R. & Whiton J. The places a COVID-19 recession will likely hit hardest. 2020. URL: <https://www.brookings.edu/blog/the-avenue/2020/03/17/the-places-a-covid-19-recession-will-likely-hit-hardest/>.
2. Arner, D. W., Barberis, J. N., Walker, J., Buckley, R. P., Dahdal, A. M., & Zetsche, D. A. Digital finance & the COVID-19 crisis. 2020. URL: <https://ssrn.com/abstract=3558889>.
3. CCAF, World Bank and World Economic Forum. 2020. The Global Covid-19 FinTech Market Rapid Assessment Report, University of Cambridge, World Bank Group and the World Economic Forum.
4. Crouzet, N., Gupta, A., & Mezzanotti, F. Shocks and technology adoption: Evidence from electronic payment systems (Tech. Rep.). 2019. URL: https://www.kellogg.northwestern.edu/faculty/crouzet/html/papers/TechAdoption_latest.pdf.
5. GSMA. The mobile economy 2020. 2020. URL: <https://www.gsma.com/mobileeconomy/>.

DEVELOPMENT OF THE PHARMACEUTICAL INDUSTRY IN THE RUSSIAN FEDERATION**Zoshchouk J.***Master of Business Administration**CEO ALCOPACK**Republic of Belarus*DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-17-18](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-17-18)**ABSTRACT**

The article deals with trends in the development of the pharmaceutical market of the Russian Federation. The analysis of the development of the Russian pharmaceutical market has been carried out, which showed that it is characterized by high dynamics of development. The export-import structure of the Russian pharmaceutical market was considered. Its analysis showed that the share of imports significantly exceeds exports of medicines. The main importer of pharmaceuticals on the territory of the Russian Federation is the European Union countries. The main export destination for pharmaceuticals manufactured in Russia is the post-Soviet countries. Due to the predominance of imported drugs in the market of the Russian Federation import substitution strategies need to be introduced and implemented substitution strategies.

Keywords: pharmaceutical market, development, structure, export, import, drugs.

Introduction

The functioning of the pharmaceutical industry is characterized by high dynamics of development. It creates conditions for a constant search for ways to improve industry competitiveness. This is especially important for countries with a low level of pharmaceutical industry development and high import dependence. The pharmaceutical industry, which includes the development, production and marketing of drugs, is actively expanding and developing in Russia. In this regard, issues related to its development on the territory of the Russian Federation are of great interest.

Analysis of Results and Discussion

The pharmaceutical market is one of the fastest growing and developing markets in the global economy. In 2018, the volume of the pharmaceutical market in Russia amounted to 1,682 billion rubles. This is 2.6% higher than in 2017. Figures for the first half of 2019 showed an increase of 0.6% compared to the same period in 2018. Despite the optimistic figures, there is also cause for concern. Although profits are growing year-on-year, the dynamics of its growth in monetary terms have fallen by about 1%. This is due to the decline in purchasing power of the population and the resulting decrease in consumption of medicines [6].

In 2018, the Russian Federation's pharmaceutical market was the 16th largest in the world in terms of size in dollar terms, while in 2017 - 12th place after the USA, China, Japan, Germany, France, Brazil, Italy, UK, Spain, Canada and India [3].

The Russian Federation ranks fifth in the world in terms of sales of OTC drugs. Its share amounted to about 3.8% or \$4.8 billion. The current crisis situation in the Russian economy had a negative impact on the dynamics of the OTC segment of the domestic pharmaceutical market. Consumers switched to cheaper drugs and refused to buy the so-called life-style drugs. Nevertheless, according to expert forecasts, the average annual growth rate of the OTC market is expected to reach 7% by 2020. It should also be noted that Russians have increased their consumption of Russian drugs [4].

According to estimates of world experts, by 2021 the world pharmaceutical market will grow by 26.3% in U.S. dollars, by 2022 - by 35.5%. Experts forecast a

31.4% growth in sales of the Russian pharmaceutical market in the coming years. The Russian Federation is not in the top ten by market volume, but according to the forecast, sales in the country will increase one and a half times over five years [4].

The Russian Federation has the highest share of consumption of reproduced drugs, namely generics, among developed countries. If compared to the countries of the European Union, it is 2.5 times higher and amounted to 64% [5]. In European countries the share of consumption of generics was on average 26% [5]. If we compare the cost of original drugs with the cost of generics, it can be concluded that in the Russian Federation it is 4.3 times higher than the cost of generic drugs. In the European Union, the difference in cost between these groups of drugs is a quarter lower than in the Russian Federation. Here generic drugs are 3.2 times cheaper compared to the original drugs. This indicates that in the Russian Federation the price difference between the drugs is significantly higher [5].

If we consider the ratio of export and import of drugs in the Russian Federation, the share of imports significantly exceeds the export of drugs. Thus, according to the data for 2018, import of drugs was 13 times higher than their export. In spite of that, in the given period of time in value terms export of drugs increased by almost 9%. As for imports, there was a decrease in imports in value terms by 2% [3].

The main export destination for pharmaceuticals produced in Russia is the post-Soviet countries. Their share in the total structure of Russian drug exports was about 70%. The largest share was accounted for by the EAEU countries, namely 34%. Other post-Soviet countries accounted for 33% of exports [3].

The main importer of pharmaceuticals to the territory of the Russian Federation are the countries of the European Union. Their share in the total import structure was 73%. The main importers among the countries of the European Union are such countries as Germany, France and Italy. Their shares were 21%, 8% and 6% respectively [3].

Import of pharmaceutical substances is an important attribute of pharmaceutical market development in the Russian Federation.

The main importer of drug substances remains China, whose share is almost 60%. This country has a wide range of substances offered. Their number is more than 120 items. In addition, Chinese substances have a significant advantage in terms of price. If we compare the price of substances offered by European countries, the Chinese ones are 53 times lower.

However, in recent years, there has been a downward trend in the share of drug substance purchases made in China. This trend is associated with the development of import substitution programs, through the implementation of which the volume of production and sales of their own substances is increasing [2]. In addition to China, European countries such as Belgium, Germany, Slovenia and France are also actively importing drug substances into the Russian market.

Having considered the export-import structure of drugs and their substances, we can conclude that in the Russian Federation there is an import dependence of this segment. Undoubtedly, the current structure of foreign trade in drugs and pharmaceutical substances, indicating import dependence of the Russian Federation [1].

Another area of pharmaceutical industry development is the market for veterinary drugs. The Russian market for veterinary drugs is still highly dependent on imports. So far, Russian manufacturers are unable to fully meet the market's needs for high-quality drugs and vaccines, but they are definitely striving to do so and are making progress. The Russian market for veterinary drugs is growing rapidly. In the current period, it is an area of focus for many people - pets are part of the family, healthy animals in agriculture are important for healthy food production. The level of industry development is still low compared to Europe and the USA, where animal health needs and opportunities can be described as equal.

The development of the market for veterinary drugs is the basis for ensuring biological safety and one of the indicators of the state of the livestock industry in the countries of the Eurasian Economic Union. Representatives of these countries are interested in increasing the share of veterinary drugs produced in the states of the Eurasian Economic Union, increasing their competitiveness both in the domestic and foreign markets, and veterinary officials are interested in acquiring effective drugs that allow them to increase the volume of agricultural products.

Conclusion

In conclusion, despite the fact that the activity of Russian drug manufacturers is gradually increasing, the pharmaceutical industry of the Russian Federation is "catching up" in relation to the global industry and has a number of problems, which include: inability to meet the needs of the Russian pharmaceutical market for drugs in the main pharmacotherapeutic groups; high dependence of domestic producers on imported substances; presence of a large number of obsolete and low-margin drugs in the portfolio of domestic manufacturers; lack of investment in scientific research programmes and little development of new innovative medicines; the depreciation of production resources and difficulties for domestic producers to switch to GMP standards.

References

1. Kagramanyan I.N. State policy in the field of drug provision of the population of the Russian Federation / I.N. Kagramanyan [Electronic resource]. - 2020. - Access mode: <http://www.docme.ru/doc/499309/gosudarstvennaya-politika-v-farmaceuticheskoy-otrasli>.
2. Kalinina N. Import of pharmaceutical substances at the end of 2018 / N.Kalinina [Electronic resource]. - 2020. - Access mode: https://www.remedium.ru/state/Import_farmatsevticheskikh_substantsiy_po_itogam_2018_goda.
3. Trends in the Russian pharmaceutical market - 2019: Deloitte CIS Research Center [Electronic resource]. - 2020. - Access mode: <http://www2.deloitte.com>.
4. Trends in the Russian pharmaceutical market [Electronic resource]. - 2020. Access mode: <http://www.advertology.ru/article145204.htm>.
5. Ulumbekova G.E., Kalashnikova A.V. Approaches to the formation of the concept of national drug policy. Part 1. Analysis of the drug market in the Russian Federation // ORGZDRAV: news, opinions, training. Bulletin of VSHOUZ. - 2018. - № 4. - C. 53-75.
6. Pharmaceutical market 2019 [Electronic resource]. - 2020. - Access mode: <https://www.pharmtech-expo.ru/Stati/2019>.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ТУРИСТИЧНИЙ СЕКТОР

Стойка В.С.

Закарпатський регіональний центр соціально-економічних і гуманітарних досліджень Національної академії наук України
м. Ужгород, Україна

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF ATTRACTING INVESTMENTS IN THE TOURISM SECTOR

Stoika V.

Transcarpathian Regional Center of Socio-Economic and Humanitarian Research of National Academy of Sciences of Ukraine
Uzhhorod, Ukraine

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-19-22](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-19-22)

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто досвід зарубіжних країн щодо залучення інвестицій в туристичну сферу. Проаналізовано різні інструменти, які застосовуються різними державами з метою стимулювання притоку інвестиційних вкладень в туристично-рекреаційний комплекс: політична воля та підтримка з боку керівництва країни, податкове стимулювання, створення спеціальних економічних зон та державно-приватне партнерство. У висновках окреслено можливості застосування зарубіжного досвіду у туристичній галузі України.

ABSTRACT

The article considers the experience of foreign countries in attracting investments in tourism industry. Various tools used by different countries to stimulate the inflow of investment in the tourist and recreational complex have been analyzed, such as: political will and support from the country's leadership, tax incentives, creation of special economic zones and public-private partnership. Some conclusions about the foreign experience possibilities usage in the Ukrainian tourism industry are formed.

Ключові слова: держава, податкове стимулювання, державно-приватне партнерство, спеціальні економічні зони.

Keywords: state, tax incentives, public-private partnership, special economic zones.

Постановка проблеми. Досвід багатьох країн з розвинутою ринковою економікою (Велика Британія, Франція, Німеччина, Іспанія, Італія та Греція) переконливо свідчить про те, що сфера туризму та рекреації володіє статусом однієї з найбільш інноваційних, найефективніших, найперспективніших та найбільш інвестиційно привабливих сфер господарської діяльності. Для України, яка перебуває в процесі розвитку ефективної соціально-економічної системи, туристично-рекреаційна сфера є важливим чинником як зовнішньоекономічної діяльності, так і внутрішньої соціально-економічної політики. Україна, володіючи значним туристично-рекреаційним потенціалом, поки що не може використати його вповні. Про це переконливо свідчать порівняння результатуючих показників діяльності туристично-рекреаційних комплексів України, Польщі та Франції. Так, за результатами 2018 р., внесок туристично-рекреаційної сфери України у ВВП склав близько 1,4% (1,9% у Польщі, 3,9% у Франції), частка в зовнішньому торговельному обігу – 2,2% (3,1% у Польщі, 5,7% у Франції), близько 1,3% (2,0% у Польщі, 4,6% у Франції) робочої сили в Україні було зайнято у сфері та супутніх галузях [1, с. 155].

Володіючи значними природними, рекреаційними, трудовими ресурсами рівень розвитку туристичної галузі в Україні та її частка у ВВП залишається низькою. За експертними оцінками, при повноцінному використанні українського

туристичного потенціалу надходження до бюджетів усіх рівнів можуть становити приблизно стільки ж (близько 10 млрд. дол. США на рік), скільки отримують країни, співвимірні з Україною за туристично – рекреаційним потенціалом [2, с. 26 - 27]. На сьогодні Україна належить до країн зі значним, але нереалізованим туристичним потенціалом. Розвиток вітчизняної туристично-рекреаційної сфери потребує значних фінансових вкладень, в першу чергу, інвестиційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці залучення інвестиційних ресурсів для розвитку туристично-рекреаційного сектору присвячено низку публікацій вітчизняних дослідників. Зокрема, слід виділити дослідження Алексєєвої Ю.В. [3], Стойки В.О.[4], Паук М.І.[5], Мігушенка Ю.В.[6], Довбенко О.М.[7;8], Сінгуцького О.В.[9]. Окремі аспекти щодо розвитку туризму та можливостей його фінансування розглядалися також автором в публікаціях [10 – 14].

Метою дослідження є вивчення зарубіжного досвіду та інструментів, які застосовуються різними державами з метою стимулювання притоку інвестиційних вкладень в туристично-рекреаційний комплекс.

Виклад основних результатів дослідження. Аналіз публікацій, присвячених проблематиці розвитку туризму, дозволив виділити наступні основні інструменти залучення інвестиційних вкладень в даний сектор.

1) Пряма політична воля і підтримка з боку керівництва країни. На розвитку сфери туризму в Туреччині зосереджені величезні зусилля турецького уряду та бізнесу, наслідком чого є сталий розвиток туризму, темпи зростання якого є найвищими в світі. За даними Всесвітньої туристської організації ООН, в 2018 році Туреччина стала 10-м за популярністю туристичним напрямком у світі. За даними Міністерства культури і туризму, у 2018 році Туреччину відвідало 39,5 мільйона іноземних туристів та 6,5 млн. громадян турецького походження, що проживають за кордоном, при цьому загальний оборот туристичної галузі за цей рік склав 40 млрд. 266 млн. 153 тис. доларів США. Зростання туристичної галузі Туреччини в останні роки перевищує середньосвітовий рівень, і її прямиий внесок в дефіцит поточного балансу в 2018 році склав 36% [15].

Передумови швидкого розвитку туристичної індустрії країни в останні роки, на наш погляд, пов'язані з великою увагою уряду до підвищення її ефективності. У 1963 р. уряд країни прийняв рішення про створення Міністерства туризму Туреччини, на яке було покладено завдання організації та планування розвитку туристичного сектору. У 1970 р. туристичний потік становив уже до 600 тис., а у 1972 р. сягнув показника 1 млн. відвідувачів. У 1982 р. був прийнятий закон № 2634 про заохочення туризму: пільгові тарифи на електрику, воду та газ у пріоритетних районах. Із 1983 р. урядом було взято курс на приватизацію, відмову від регулювання цін, лібералізацію імпорту, розвиток приватного підприємництва і інші заходи для переходу до вільної ринкової економіки, що дало свої позитивні результати, і в 1985 р. туризм був визнаний «сектором особливої важливості». Туристичний сектор отримав 400 млн. дол. державних дотацій і приблизно 700 млн. дол. довгострокових кредитів під державне забезпечення з низькою процентною ставкою. Інвестиції в галузь у цей період досягли 10 млрд. доларів, а потенціал прийому туристів виріс із 1 млн. осіб до більше ніж 7 млн. у 1995 р., що на той час було колосальним успіхом.

Туризм у Туреччині розвивався за рахунок впровадження державних програм та використання певного інструментарію [9, с. 81 - 82]:

- створення Міністерства туризму в Туреччині за рахунок проведеного аналізу та виявлення пріоритетної галузі як окремого політичного органу для всебічного розвитку туризму;

- законодавча підтримка туризму в отриманні пільгових умов під час сплати комунальних тарифів, державних дотацій, отримання довгострокових кредитів під державне забезпечення з низькою процентною ставкою, створення вільних економічних зон, на нашу думку, сприяло зниженню собівартості туристичних послуг та збільшенню інвестицій у туристичну галузь Туреччини;

- трансформація економіки, приватизаційна, податкова, експортно-імпортна політика, підтримка приватного підприємництва, перехід до вільної ринкової економіки сприяв економічному розвитку Туреччині та туристичної галузі, яка посідає провідну роль у структурі ВВП;

- інфраструктурна та кадрова політика сприяла підвищенню якості надання туристичних послуг, а також збільшенню кількості туристичних потоків, що сприяє зростанню конкурентних переваг країни;

- маркетингова політика популяризації Туреччини як туристичної країни сприяла збільшенню кількості в'їзного туризму, внаслідок чого у країні збільшилась частка іноземної валюти, що дає змогу зміцнення національної грошової одиниці.

2) Податкове стимулювання. Податкове стимулювання — система платежів та зборів до бюджету держави і місцевих бюджетів, яка спонукає, заохочує фізичних та юридичних осіб до розвитку виробництва, підвищення його ефективності. В практиці функціонування податкового механізму найпоширенішими є такі форми податкового стимулювання: диференціація податкових ставок залежно від соціально-економічного значення галузі та її продукції, повне або часткове звільнення суб'єктів господарювання від сплати податків, надання їм пільг, звуження бази оподаткування, надання податкових канікул та інші форми стимулювання [8].

Загальна система оподаткування у сфері туризму передбачає сплату податку на прибуток та податку на додану вартість. З метою подальшого розвитку сфери діяльності платників, які знаходяться на загальній системі оподаткування, то доцільним є звільнення від оподаткування суми прибутку, яка накопичена за певний період часу та введення диференційовані ставки ПДВ. Вагомим інструментом податкового регулювання є встановлення зниженого податку на додану вартість. У Хорватії податок на додану вартість для більшості товарів та послуг складає 22 %, проте туристичні послуги (проживання в готелях) звільнюються від сплати цього податку. В Німеччині та Люксембурзі встановлений пересічний статистичний показник ПДВ у розмірі 15%. У Греції ставка податку на розміщення туристів та їх харчування складає 8%, крім того, урядом розроблена система знижок для туристичних фірм, які здійснюють прийом в міжсезонний період. У Грузії та Білорусі повністю звільнений від оподаткування в'їзний туризм [16, с.300].

3) Створення спеціальних економічних зон. Світовий досвід показує, що для країн з незадовільним інвестиційним кліматом одним із найбільш реальних шляхів залучення інвестицій є створення спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ). Розповсюдженим є визначення вільної економічної зони, як частини національної території, економічний потенціал якої зорієнтовано на вирішення специфічної задачі. Це виділяє частину території країни, що розглядається, із загального ряду. Водночас, такі зони є одним із проявів зовнішньоекономічної інтеграції в світове господарство.

Створення ж зон туристичного профілю ставить за мету максимально підвищити ефективність використання природно-ресурсного потенціалу, підвищити прибутковість його експлуатації, збільшити потік надходжень в іноземній валюті. Крім

того, функціонування СЕЗ сприяє розвитку і розширенню номенклатури послуг, створенню додаткових робочих місць та і в цілому соціально-економічному розвитку території. Відповідно до зарубіжного досвіду, можна стверджувати, що завдяки розвитку спеціальних економічних утворень регіон може з більшою вигодою для себе використовувати переваги відкритої економіки. Головними перевагами, яких можна очікувати при розумній організації справи, можуть бути [17]: стимулювання інновацій та підприємницької активності; сприяння структурним зрушенням у регіональній економіці; забезпечення зайнятості та модернізація робочих місць; активізація науково-технічного обміну; включення в систему європейського виробництва та сфери послуг; залучення інвестицій, нових знань і технологій, управлінського досвіду; розвиток і вдосконалення туристичної інфраструктури, збереження об'єктів історико-культурної спадщини; прискорення інтеграції України у світове господарство, поліпшення сумісності економіки країни зі світовою; прискорення соціально-економічного розвитку територій тощо.

Майже 5% усіх економічних зон займають зони туристичного типу. Переважна частина С(В)ЕЗ туристичного типу розташована в країнах Сходу та Африки. Активного розповсюдження ці СЕЗ набули в ХХ ст. Нині функціонують такі відомі туристичні курорти як: Хургада (Єгипет), Анталія (Туреччина), Барселона (Іспанія), Амазонія (Бразилія), Сусс та Зарзіс (Туніс), Гавана, Маріель (Куба), острови Багаан (Філіппіни), Акаба, Тала Бей (Йорданія) і багато інших, які набули найбільшого розвитку завдяки пільговій політиці країн саме щодо туристичної галузі. Результатом надання пільгових режимів об'єктам туристично-рекреаційного комплексу є успішні показники розвитку туристичної галузі, значні суми залучених іноземних інвестицій, а також інтеграція в світове співтовариство та зарахування їх до числа провідних туристичних країн [7].

4) Державно-приватне партнерство в сфері туризму. Державно-приватне партнерство є механізмом узгодження і регулювання інтересів держави і бізнесу, забезпечення взаємовигідного співробітництва, метою якого є забезпечення і реалізація програм і проектів соціально-економічного розвитку регіонів. Що своєю чергою призведе до поліпшення якості життя населення та досягнення цілей державного управління для вирішення суспільно пріоритетних завдань на взаємовигідних умовах. Аналіз зарубіжного досвіду реалізації проектів державно-приватного партнерства показав, що практично у всіх державах, де використовують цей механізм, виділяються певні пріоритети з використання державно-приватного партнерства. Найбільша кількість проектів державно-приватного партнерства здійснюється в транспортній галузі (аеропорти, порти, трубопровідний транспорт, дороги, мости і так далі), соціальній інфраструктурі (охорона здоров'я, освіта, культура), житлово-комунальному госпо-

дарстві (електромережі, водопостачання, теплопостачання тощо), а також певною мірою і в сфері туризму [18, с. 64].

За результатами аналізу застосування ДПП у сфері туризму вченими визначено такі переваги [19]: фінансова підтримка авіакомпаній для збільшення їхнього навантаження, організація спільних програм із просування туристичних маршрутів, формування програми знижок на різні види туристичних послуг, скорочення зборів учасників міжнародних туристичних виставок, створення спільних груп зі збору й аналізу інформації про стан туристичного ринку, поліпшення ефективності управління об'єктами туризму.

У Франції вдалим прикладом державно-приватного партнерства на загальнодержавному рівні є Агентство з туристичного розвитку Франції (Atout France) — об'єднання професіоналів у сфері туризму, представників економічних, державних і територіальних організацій, що займаються просуванням Франції на світовому туристичному ринку. Основні напрями діяльності агентства [20, с. 80]:

1. Маркетингові дослідження та просування Франції на світовому туристичному ринку. Щорічно в рамках діяльності агентства проводиться близько двох тисяч різних заходів з метою просування Франції як туристичного напрямку: рекламні акції для широкої публіки, прес-тури для представників ЗМІ та виставки для професіоналів туризму.

2. Планування та побудова стратегічної платформи туристичного сектора. Діяльність агентства спрямована на підвищення конкурентоспроможності сфери туризму та її модернізації відповідно до вимог міжнародного туристичного ринку. Atout France проводить дослідження у цій сфері всередині країни та за її межами, займається розробкою стратегічних основ діяльності в сфері туризму та плануванням інвестицій у даний сектор економіки. Крім цього, агентство сприяє просуванню інноваційних технологій та підвищенню рівня якості туристичного сервісу, здійснює аналіз попиту та пропозиції в туристичній сфері.

3. Якість сервісу. Агентство відповідає за забезпечення якості туристичних послуг, зокрема виконує нову класифікацію готелів. З 1 січня 2010 року Atout France здійснює державний реєстр туроператорів та орендодавців автомобілів. Також у сферу діяльності агентства входить підготовка туристичних кадрів.

Висновки. Таким чином, досвід зарубіжних країн переконує в наявності ефективних інструментів, які сприяють притоку інвестицій та розвитку туристично-рекреаційної сфери загалом. В першу чергу, необхідною є політична воля та підтримка з боку керівництва країни. Зарубіжний досвід підтверджує, що успішний розвиток туризму нерозривно пов'язаний з активною участю держави в його функціонуванні. Яскравим прикладом в даному плані виступає Туреччина, яка при цілеспрямованих зусиллях влади за кілька десятків років спромоглася увійти до лідерів серед найбільш туристичних країн світу. Інші інструменти, зокрема, податкове стимулювання, створення спеціальних економічних зон,

державно-приватне партнерство теж надзвичайно ефективні щодо стимулювання розвитку туризму при грамотному їх застосуванні. Характерною ознакою державної політики розвинених країн для залучення інвестицій в туристично-рекреаційну сферу є надання широкого кола повноважень відповідним управлінським органам від найвищого рівня до найнижчого.

В Україні туристична сфера визначена як одна з шести пріоритетних галузей державного інвестування. Поряд з цим існує низка проблем, які стосуються реалізації державної інвестиційної політики. Низька інвестиційна привабливість, недосконалість законодавчої бази в сфері туризму, недостатність фінансування гальмують розвиток туристично-рекреаційної сфери. У 2020 р. Україна займала 134 місце серед 177 країн в рейтингу економічних свобод та 117 місце із 180 країн за індексом сприйняття корупції. З метою залучення інвестицій в туристичний сектор необхідно в першу чергу підготувати належну законодавчо-нормативну базу з метою захисту інвесторів, провести зміни в податковій політиці щодо діяльності підприємств в сфері туризму, посилити співпрацю між центральними та регіональними органами влади, здійснювати заходи щодо презентації туристичного потенціалу України в світі.

Література

1. Коркуна О.В. Методичні засади оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів. Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2020. Серія Економіка. 1 (13). С. 152 – 158.
2. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ : аналіт. доп. / авт.: О. В. Шевченко, В. І. Жук, К. Г. Юрченко [та ін.] ; за ред. О. І. Олійник. – Київ : НІСД, 2015. – 92 с.
3. Алексеева Ю. В. Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції: автореф. дис. ... к. держ. упр.: спец. 25.00.02 “Механізми державного управління”. Одеса, 2005. 20 с.
4. Стойка В.О. Зарубіжний досвід інвестиційної політики в туристичній галузі та можливості його застосування. Економічний простір 2011. № 45. С. 94-106.
5. Паук М.І. Використання світового досвіду залучення інвестицій в туристичний сектор. Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія “Економічні науки”. 2016. Випуск 6. Частина 4. С. 61– 64.
6. Мігущенко Ю.В. Напрями регулювання структурних диспропорцій в туристичній сфері країн Центрально-Східної та Південної Європи: досвід для України в контексті розширеної зони вільної торгівлі. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://niss.lviv.ua/analyticts/79.htm>.
7. Довбенко О. Спеціальні економічні зони туристсько-рекреаційного типу: порівняльна характеристика. Вісник ТНЕУ. 2007. Вип. 2. С. 135 – 142.
8. Довбенко О.М. Податкове стимулювання інвестицій в туристичний комплекс України. Формування ринкової економіки. Науковий збірник КНЕУ. 2007. Вид. 7. С. 302 – 311.

9. Сінгуцький О.В. Державна політика розвитку туризму: зарубіжний досвід. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 4. С. 79 – 89.

10. Стойка В.С., Бритченко И.Г. Банки развития: сущность, особенности функционирования и возможности создания в Украине. Развитие экономики Украины: трансформации та инновации: коллективная монография / за ред. О.Л. Гальцовой. – Запоріжжя: Видавничий дім : «Гельветика», 2017. – Т.1. – 324 с. – С.115 -128.

11. Стойка В.С. Развитие та функціонування кооперативних банків: зарубіжний досвід. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип.2. С. 165 –170.

12. Стойка В.С. Міжнародний досвід державного регулювання туризму: уроки для України: Theoretical and Methodological Approaches to the Formation of a Modern System of National and International Enterprises, Organizations and Institutions Development (Edition 2). Collective Scientific Monograph. Primedia eLaunch LLC, Dallas, USA, 2020. ISBN 978-1-64871-927-1 DOI: <https://doi.org/10.36074/tmafmsoid.ed-2.04>

13. Стойка В.С. Інвестиційна діяльність в туристичній сфері. Danish Scientific Journal. 2021. No 52. Vol. 2. Pp. 7 – 11.

14. Стойка В.С. Антикризисное управление банковской системой Украины в современных условиях: монография; ред. д.э.н., проф. И.Г. Бритченко. – Польша: Высшая Школа Бизнеса – Национальный Университет Льюиса в Новом Солнце, 2017. – 355 с.

15. Антоненко С.В., Григорчак І.М., Хуккий В.О. Сталий розвиток туристичної галузі Туреччини в умовах економічної рецесії: виклики та можливості. Ефективна економіка. 2019. №7. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.7.4

16. Стужук Т. Оподаткування суб'єктів туристичного бізнесу в Україні. Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці – м. Сучава, 23-24 квітня 2015 р. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. С. 299 – 301.

17. Кифяк О. Загальні принципи формування спеціальних економічних зон туристичного профілю в сучасних умовах. Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці - м. Сучава, 23-24 квітня 2015 р. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. С. 126 – 129.

18. Леоненко Н.А. Механізм державно-приватного партнерства в межах державної політики розвитку туристичної сфери України. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. Випуск 14. С. 63 – 66.

19. Стеченко Д., Безуглий І. Імператив державно-приватного партнерства в рекреаційно-туристичній сфері України. Регіональна економіка. 2014. С. 136 – 146.

20. Козловський С.В., Ткаченко Т.І. Особливості управління проектами в сфері туризму на основі застосування механізмів державно-приватного партнерства. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 9. С. 78 – 82.

JURIDICAL SCIENCES

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ ДИТЯЧІЙ ПОРНОГРАФІЇ В КІБЕРПРОСТОРИ

Діордіца І.В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного та публічного права,
Київський національний університет технологій та дизайну*

Стецюра І.Р.

*студент групи БП-1-18,
Київський національний університет технологій та дизайну*

CURRENT STATE OF COMBATING CHILD PORNOGRAPHY IN CYBERSPACE

Diorditsa I.,

*Doctor of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Private and Public Law,
Kyiv National University of Technologies and Design*

Stetsiura I.

*student of group BP-1-18,
Kyiv National University of Technologies and Design*

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-23-26](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-23-26)

АНОТАЦІЯ

У статті автори здійснили дослідження сучасного стану протидії дитячій порнографії в кіберпросторі в її теоретичному та практичному сенсі. Актуальність дослідження обумовлена значним збільшенням даних діянь у кіберпросторі. Проаналізовано способи розповсюдження та протидії дитячій порнографії у кіберпросторі. Висновується, що необхідно об'єднуватись, щоб активізувати і прискорити глобальні заходи з побудови цифрового світу, призначеного для захисту дітей від сексуальної експлуатації та насильства.

ABSTRACT

In the article, the authors conducted a study of the current state of combating child pornography in cyberspace in its theoretical and practical sense. The relevance of the study is due to a significant increase in these actions in cyberspace. Methods of distribution and counteraction to child pornography in cyberspace are analyzed. It concludes that it is necessary to unite to intensify and accelerate global efforts to build a digital world designed to protect children from sexual exploitation and violence.

Ключові слова: дитяча порнографія, кіберпростір, кібербезпека, сексуальна експлуатація, насилля.

Keywords: child pornography, cyberspace, cybersecurity, sexual exploitation, violence.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що розповсюдження дитячої порнографії в Інтернеті набуває системної соціально-правової проблеми. Протягом останніх років зростає обізнаність інтернет-користувачів щодо шокуючого використання і демонстрації малолітніх дітей в порнографічних матеріалах. Мабуть кожна людина в Україні обурена таким протизаконним поведінням з дітьми, проте покласти цьому край наразі не вдається. Через глобальний характер цієї проблеми дані злочини продовжують рости і розвиватися разом з технологічним прогресом.

Наголошуємо, що всі діти мають право на людську гідність, а також на їх фізичну і психологічну недоторканність. Як і будь-яке інше право, право на захист від усіх форм насильства є невід'ємним. Це означає, що незалежно від національності, місця проживання, статі, віку, національного або етнічного походження, кольору шкіри, релігії, мови або будь-якого іншого статусу - кожна дитина має право на життя, вільне від заповдіння шкоди.

Однак, згідно з останнім звітом щодо прозорості соціальних мереж, тільки у 2020 році Facebook

видалив 35,9 мільйонів одиниць контенту, позначених як «дитяча порнографія і сексуальна експлуатація» [1]. Констатуємо, що Facebook не самотній: Instagram, Youtube, Twitter, TikTok, Reddit і Snapchat разом видаляють мільйони повідомлень і зображень, які не відповідають принципам суспільства щодо жорстокого поводження з дітьми.

Коли мова йде про дитячу порнографію, дуже часто це стосується тінювих куточків Інтернету, таких як: Omegle, Dark net, Usenet, додатки для чату з наскрізним шифруванням і т. ін. Але проблема не обмежується приватними групами або анонімними платформами. Тисячі зображень і повідомлень, що містять жорстоке поводження з дітьми, експлуатацію і порнографію, щодня видаляються найбільшими компаніями в соціальних мережах.

Дослідники з організації «Comparitech» вивчили звіти про прозорість семи найбільших соціальних мереж, щоб з'ясувати, наскільки поширене жорстоке поводження з дітьми на цих платформах. Звіти про прозорість зазвичай несуть за собою видалення контенту, який поділений на різні категорії. Дослідники розглянули видалення контенту,

безпосередньо пов'язаного з порнографією дітей, жорстоким поведінням і сексуальною експлуатацією [1].

Потрібно зазначити, що в світі ця проблема поширена не менше ніж в Україні, і цьому питанню приділяють увагу міжнародні організації та інші держави. Відомими корпораціями було розроблено технології які прямо пов'язані з розслідуванням злочинів у сфері сексуального насилля та дитячої порнографії. Більше того, деякі з таких технологій надаються для правоохоронних органів безоплатно.

Наприклад, у 2012 році Microsoft надала правоохоронним органам свій інструмент PhotoDNA, який має цифровий підпис кожного зображення і може бути зіставлений з базою даних відомих зображень сексуального насильства. Ця технологія допомагає організаціям автоматично виявляти і повідомляти про поширення зображень дитячої експлуатації. Інструмент вже не один раз призводив до арешту злочинців, яким було пред'явлено звинувачення в отриманні та поширенні зображень жорстокого поводження з дітьми в службі Microsoft OneDrive [2].

У серпні 2014 року Google запровадив спеціальні фільтри для дитячої порнографії, де кожному зображенню сексуального насильства над дітьми надається унікальний цифровий відбиток, який дозволяє системам ідентифікувати ці зображення, в тому числі в Gmail [3]. Після цього впровадження, кібернетична інформація що була створена компанією Google надсилається до Центру зниклих і експлуатованих дітей і призводить до арештів обвинувачених в зберіганні дитячої порнографії.

Технології діють таким чином, щоб зображенням і відеозаписам з дитячою порнографією призначався унікальний «хеш-код». Це комп'ютерний код, який є унікальним для кожного зображення та відео, і використовується для нумерації документів що представлені в якості доказів. Хеш-коди зображень і відео зазвичай порівнюються з державною базою даних відомих жертв дитячої порнографії. Якщо хеш-код збігається, то слідчий орган може ідентифікувати конкретне порнографічне зображення або відео з відомою жертвою.

Наприклад, припустимо, що конкретне зображення має хеш-код I23423594985043. Уповноважений орган перевіряє цей номер через базу даних, порівнює його з 12-річною жертвою по імені «Алекса», яка була сфотографована у Полтаві в середині 1990-х років і як вже підтвердила поліція, була неповнолітньою в той час.

На наше переконання, посилити діючий механізм потрібно тим, щоб закони про дитячу порнографію були достатньо суворими. Просте зберігання порнографічних зображень із зображенням дітей на персональних комп'ютерах повинно призводити до тюремного ув'язнення. Безсумнівно Закони мають забороняти дитячу порнографію, і криміналізувати всі види її поширення.

Практика блокування інтернет-контенту розповсюджена в багатьох країнах світу, котрі відповідально підходять до проблем безпеки громадян, проте кожна держава відрізняється своїм

механізмом блокування шкідливого та загрозового контенту. Тому було б доречно зазначити регулюючі органи та механізми фільтрації у деяких країнах.

У Німеччині регулюючим органом виступає Федеральний департамент з питань шкідливих для молоді медіаресурсів. *Механізм фільтрації діє як* Угода “Добровільний самоконтроль для мультимедійних сервіс-провайдерів”.

Сполучені Штати Америки за регулюючий орган мають Федеральну комісію із зв'язку США (USA Federal Communication Commission, FCC) та Федеральну комісію з торгівлі США (The Federal Trade Commission, FTS). Механізмом фільтрації є «Фільтрація в школах і публічних бібліотеках, університетах».

Регулюючим органом у Великобританії є Internet Watch Foundation (IWF) – це неурядова саморегулююча організація, створена в Великобританії для нагляду за Інтернетом. По суті є «гарячою лінією» для повідомлення про неправомірний вміст в Інтернеті. Управляється в співдружності з поліцією, урядом, суспільством, інтернет-провайдерами; Радою з питань безпеки дітей в Інтернеті.

Механізми забезпечення кібернетичної безпеки окресленої проблематики у Великобританії наступні: 1) блокування операторами та провайдерами послуг Інтернет доступу до сайтів, які містять непристойні зображення неповнолітніх (у всьому світі), кримінальний контент, та той що розпалює расову ненависть; 2) стандарти саморегулювання інтернет-контенту та інтернет-сервісів бізнесом, батьками та дітьми (мережева, локальна фільтрація і активація вікової фільтрації для неповнолітніх, модерація та класифікація інтернет-контенту); 3) механізм класифікації комерційного контенту операторами мобільного зв'язку згідно з Кодексом практики саморегулювання нових форм змісту на мобільних телефонах [4].

У сучасному глобальному вимірі даної проблематики зазначимо наступне.

По перше відмічаємо, що багатостороннє об'єднання **WeProtect Global Alliance** відновило свою діяльність у 2020 році як незалежна організація і наразі являє собою комбінацію двох ініціатив: Європейська комісія і Глобальний онлайн-альянс проти сексуального насильства над дітьми Міністерства юстиції США; та WeProtect, створений урядом Великобританії як багатостороння відповідь на боротьбу з сексуальним насильством над дітьми в Інтернеті. **WeProtect Global Alliance** об'єднує державні органи, приватний сектор, громадянське суспільство і міжнародні організації для розробки політики і рішень щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та насильства в Інтернеті.

Згідно звіту Global Threat Assessment 2021[5], масштаби і ускладнення сексуальної експлуатації над дітьми в Інтернеті зростають. Національний центр США по зниклим і експлуатованим дітям працює в середньому з 60 000 повідомленнями про сексуальне насильство над дітьми в Інтернеті кожен день.

Також слід визнати, що COVID-19 зробив величезний вплив на дітей і їх поведінку в Інтернеті. У статистиці Internet Watch Foundation можна побачити, що під час дії карантинних обмежень, кількість сексуальних матеріалів, створених самими дітьми, зросла на 77%[6].

Economist Impact і WeProtect Global Alliance провели дослідження за участю більше ніж 5000 молодих людей у віці від 18 до 20 років в 54 країнах світу, щоб дізнатися більше про їхній досвід сексуальної шкоди в Інтернеті. Вони прийшли висновку, що вік, за яким діти вперше стикаються з контентом сексуального характеру знижується. Середній вік першого контакту серед 18-річних учасників експерименту склав 12,7 років, що майже на рік молодший середнього віку першого контакту серед 20-річних учасників (13,4 року).

На наше переконання, це пов'язано з розширенням доступу до Інтернету за останнє десятиліття. В середньому, учасники вперше отримали доступ до Інтернету в період з 2014 по 2016 рік. За оцінками, з тих пір доступ в Інтернет збільшився в світі на третину, і більш ніж на 55% в країнах з низьким і середнім рівнем доходів[7]. Це говорить про те, що за останні п'ять років середній вік в якому діти вперше стикаються з відвертим контентом і сексуальною шкодою в Інтернеті, продовжує знижуватися.

Саме тому, Урядам необхідно впроваджувати у шкільні програми питання щодо безпеки в інтернеті, а постачальники онлайн-послуг повинні публікувати регулярні звіти про прозорість.

Як уже зазначалося вище, шифрування даних широко використовується у всьому світі, забезпечуючи більшу безпеку і конфіденційність для користувачів Інтернету. Але, незважаючи на всі свої переваги як для дорослих, так і для дітей, шифрування також є проблемою для тих, хто прагне захистити дітей, зокрема для тих, хто намагається виявити і видалити контент сексуального насильства над дітьми в Інтернеті і запобігти грумінгу, а також для правоохоронних органів, які намагаються притягти до відповідальності злочинців.

Використання технологій, включаючи штучний інтелект, машинне навчання і спеціальні інструменти, такі як: Photo DNA, Neuralmatch, Project Artemis, Project Arachnid та інші, грають ключову роль в захисті дітей від сексуальної експлуатації та насильства в Інтернеті. Такі засоби безпеки можуть запобігати, виявляти, блокувати, повідомляти і видаляти незаконні і експлуаторські матеріали, пряму трансляцію і обробку; технологічні інструменти використовуються для стримування і виявлення правопорушників, а також для виявлення і захисту жертв.

Технології також можуть використовуватися для виявлення деяких серйозних проблем, що заважають прогресу. Онлайн-інструменти можуть працювати у багато разів швидше, ніж люди, виявляючи образливі матеріали, а також відстежуючи платформи і веб-сайти, які використовуються для

обміну цими матеріалами. Технології безпеки також можна використовувати для оцінки ризиків і зниження уразливості дітей в мережі.

Відмічаємо останнє впровадження нової технології компанією Apple[8], оскільки з її допомогою стане можливо виявляти матеріали про сексуальне насильство над дітьми (CSAM) в зашифрованому середовищі, що протягом деякого часу представляло проблему для організацій, що займаються захистом дітей.

Нові засоби комунікації будуть попереджати дітей і батьків при отриманні або відправці фотографій відверто сексуального характеру. Служба iMessages від Apple буде використовувати машинне навчання на пристрої для аналізу вкладених зображень і визначати чи є фотографія сексуально відвертою.

Щоб поліпшити виявлення CSAM, iOS і iPadOS використовуватимуть новий інструмент NeuralHash, який дозволить Apple виявляти відомі зображення CSAM, що зберігаються в iCloud Photos. У Apple вважають, що це виявлення допоможе компанії надати інформацію Національному центру у справах зниклих і експлуатованих дітей (NCMEC), який співпрацює з правоохоронними органами; поновлено функції Siri і Search, які надають батькам і дітям додаткову інформацію і допоможуть, якщо вони зіткнуться з «небезпечними ситуаціями». Крім того, Siri і Search будуть «втручатися, коли користувачі намагатимуться шукати теми, пов'язані зі CSAM».

Child Protection System (CPS) забезпечує найбільш повне уявлення про те, звідки правопорушники по всьому світу скачують і передають відвертий контент. Їх забезпечення сканує файлообмінні мережі і чати, щоб знайти комп'ютери, які завантажують фотографії та відео що зображують сексуальне насильство над неповнолітніми дітьми.

Станом на 22 жовтня 2021 рік, Child Rescue Coalition (CRC) вдалось врятувати 3 105 дітей, заарештувати 13 500 сексуальних злодіїв та виконати більше 650 000 заходів щодо запобігання випадків сексуального насильства за допомогою сучасних технологій [9].

Отже ми бачимо, що міжнародна спільнота акумулює свої сили і намагається боротися із цією проблемою. Із зазначеного вище слід зробити висновки, що для ефективного перешкоджання розвитку та розповсюдженню проблеми дитячої порнографії необхідні міжнародно-правові засоби боротьби, відповідна національна законодавча база та програмне і організаційне забезпечення. Особливо було б доречним розширити міжнародне співробітництво у даній сфері, адже через мережу Інтернет інформація стає враз доступною для всіх країн світу.

Зміни поки не достатньо швидкі, але вони відбуваються. І щоб вирішити цю складну глобальну проблему, всім, хто покликаний захищати дітей в Інтернеті, необхідно працювати разом. Тому потрібно об'єднуватись, щоб активізувати і прискорити

глобальні заходи з побудови цифрового світу, призначеного для захисту дітей від сексуальної експлуатації та насильства.

Література

1. Paul Bischoff (2021). The rising tide of child abuse content on social media. Comparitech. URL: <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/child-abuse-online-statistics/>
2. PhotoDNA (2021). Microsoft. URL: <https://www.microsoft.com/en-us/photodna>
3. Mark Hachman (2014). How Google handles child pornography in Gmail, search. PCWorld. URL: <https://www.pcworld.com/article/2461400/how-google-handles-child-pornography-in-gmail-search.html>
4. Кузьміч А. (2017). Законодавче регулювання та способи фільтрації шкідливого інтернет-контенту: Міжнародний досвід. Телекомунікаційна Палата України. URL: <https://telpu.com.ua/archives/1872>

5. Global Alliance: Global Threat Assessment 2021 (2021). WeProtect. URL: <https://www.weprotect.org/global-threat-assessment-21/>
6. Internet Watch Foundation (2021). IWF. URL: <https://www.iwf.org.uk/>
7. World Telecommunication/ICT Indicators Database (25th edition. July 2021). Committed to connecting the world. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/publications/wtid.aspx>
8. Expanded Protections for Children (2021). Apple. URL: <https://www.apple.com/child-safety/>
9. Protecting Innocence Through Technology. Child Rescue Coalition. URL: <https://childrescuecoalition.org/>

ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СВЯЗАННЫЕ С ОРГАНИЗАЦИЕЙ И ОСУЩЕСТВЛЕНИЕМ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ: ЭВОЛЮЦИЯ ИХ СИСТЕМЫ

Кузьмин К.А.

*Кубанский государственный университет,
магистрант кафедры уголовного права и криминологии
Краснодар*

CRIMES RELATED TO ORGANIZATION AND IMPLEMENTATION OF ILLEGAL TRAFFICKING IN NARCOTIC DRUGS: EVOLUTION OF THEIR SYSTEM

Kuzmin K.

*Kuban State University,
undergraduate student of the Department of Criminal Law and Criminology
Krasnodar*

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-26-29](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-26-29)

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен процесс эволюции системы преступлений, непосредственно связанных с организацией и осуществлением незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ, в действующем Уголовном кодексе Российской Федерации. Автор констатирует, что криминализация соответствующих деяний осуществлена российским законодателем с учетом положений международно-правовых актов – Единой конвенции о наркотических средствах 1961 г., Конвенции о психотропных веществах 1971 г., Конвенции ООН против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ 1988 г. В статье содержится вывод, что в период действия УК РФ система указанных преступлений подверглась определенным эволюционным изменениям. Основным направлением данного процесса явилось расширение круга соответствующих преступных деяний, что в целом заслуживает положительной оценки. Вместе с тем отдельные проблемы остались нерешенными. В связи с этим автором предложены некоторые коррективы действующих уголовно-правовых норм, направленные на обеспечение принципа справедливости при формулировании их содержания и в процессе правоприменительной деятельности.

ABSTRACT

The article examines the process of evolution of the system of crimes directly related to the organization and implementation of illegal trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances in the current Criminal Code of the Russian Federation. The author states that the criminalization of the relevant acts was carried out by the Russian legislator, taking into account the provisions of international legal acts - the Unified Convention on Narcotic Drugs of 1961, the Convention on Psychotropic Substances of 1971, the UN Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances of 1988. The article concludes that during the period of the Criminal Code of the Russian Federation, the system of these crimes underwent certain evolutionary changes. The main direction of this process was the expansion of the range of relevant criminal acts, which, on the whole, deserves a positive assessment. At the same time, some problems remained unresolved. In this regard, the author proposes some amendments to the existing criminal law, aimed at ensuring the principle of justice in the formulation of their content and in the process of law enforcement.

Ключевые слова: drug trafficking, crimes, system of crimes, evolution, criminal law.

Keywords: незаконный оборот наркотиков, преступления, система преступлений, эволюция, уголовный закон.

Незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ, получивший в современном мире широкое распространение, представляет серьезную угрозу для всей мировой цивилизации. Преступность, с ним связанная, проявляет тенденцию постоянного роста и носит выраженный транснациональный характер. В мире происходят «процессы мощнейшей кооперации и интеграции наркобизнеса и наращивания его позиций в международных масштабах» [1, с. 37]. Начало формирования подобной ситуации в мире можно связать с 60-ми – началом 70-х годов прошлого столетия, которые охарактеризовались бумом наркотизации и наркопреступности в странах Западной Европы и США. Именно в этот период были приняты два знаковых международно-правовых документа – Единая конвенция о наркотических средствах 1961 г. [2, с. 105-134] и Конвенция о наркотических веществах 1971 г. [3, с. 416-434]. Ими заложены основы формирования уголовной политики отдельных государств, присоединившихся к указанным конвенциям, в сфере борьбы с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ, определены направления криминализации соответствующих деяний.

Однако наиболее полно вопросы криминализации были разрешены в Конвенции ООН о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ 1988 г. [4]. Статья 3 «Правонарушения и санкции» данного документа достаточно детально определила круг деяний, связанных с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ и подлежащих криминализации.

Как отмечается в специальной литературе, их можно условно разделить на три группы: а) правонарушения, непосредственно связанные с организацией и осуществлением незаконного оборота наркотических средств или психотропных веществ; б) правонарушения, направленные на легализацию и сокрытие доходов, незаконно полученных в результате нелегального оборота названных средств и веществ; в) правонарушения, связанные с нелегальным оборотом указанных препаратов, которые могут быть признаны уголовными преступлениями, если это обусловлено конституционными положениями и основными принципами правовой системы государства-участника [5, с. 98-99].

В рамках данной статьи для нас представляет интерес первая из названных групп. В систему соответствующих деяний, в ней названных, отнесены: производство, изготовление, экстрагирование, приготовление, предложение, предложение с целью продажи, распространение, продажа, поставка на любых условиях, посредничество, переправка, транзитная переправка, транспортировка, импорт или экспорт любого наркотического средства или любого психотропного вещества в нарушение положений Конвенции 1961 года, Конвенции 1971

года и Конвенции 1988 г.; культивирование опийного мака, кокаинового куста или растения каннабиса в целях производства наркотических средств в нарушение положений названных конвенций; хранение или покупка любого наркотического средства или психотропного вещества для целей любого из видов деятельности, перечисленных выше; изготовление, транспортировка или распространение оборудования, материалов или веществ, указанных в Таблице I и Таблице II, прилагаемых к Конвенции, предназначенных для использования в целях незаконного культивирования, производства или изготовления наркотических средств или психотропных веществ; организация, руководство или финансирование любых из перечисленных правонарушений.

Сопоставление системы преступлений, связанных с организацией и осуществлением незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ, предусмотренной действующим УК Российской Федерации (далее – УК РФ), с установлениями Конвенции 1988 г. свидетельствует, что российский законодатель практически в полном объеме учел ее рекомендации. Разумеется, в определенной части различается терминология правовых актов, обозначение тех или иных деяний, но вектор, заданный в международном праве, несомненно, послужил ориентиром для отечественного законодателя.

В настоящее время в систему указанных преступлений следует включать деяния, предусмотренные ст. 228, 228.1, 229, 229.1 и 231 УК РФ. Она сложилась не сразу, а стала результатом достаточно продолжительной законодательной эволюции. При этом, как отмечается в специальной литературе, «соответствующие уголовно-правовые нормы перманентно претерпевают корректирующее воздействие, чаще всех иных, пожалуй, дополняясь и изменяясь» [6, с. 30].

Сразу заметим, что, с нашей точки зрения, заслуживает поддержки разделение ст. 228 УК РФ на две самостоятельные статьи с дифференциацией в них ответственности за незаконные действия с наркотическими средствами, психотропными веществами и их аналогами в зависимости от наличия/отсутствия цели сбыта (хотя здесь есть некоторые нюансы, о которых речь пойдет далее).

Следует признать обоснованным дополнение кодекса ст. 229.1, криминализовавшей контрабанду наркотических средств, психотропных веществ и иных предметов, указанных в ее диспозиции.

Первоначально ответственность за это преступление предусматривалась ст. 188 УК РФ, расположенной в гл. 22 «Преступления в сфере экономической деятельности». Часть 2 названной статьи содержала следующую диспозицию: «Перемещение через таможенную границу Российской Федерации наркотических средств, психотропных, ... веществ, ..., если это деяние совершено помимо или с сокрытием от таможенного контроля либо с обманым использованием документов или

средств таможенной идентификации либо сопряжено с недекларированием или недостоверным декларированием...».

Совершенно очевидно, что местоположение нормы не соответствовало содержанию и сути контрабанды наркотиков, посягающей на иной объект и не имеющей отношения к экономической деятельности как таковой. Таким образом, эволюция системы рассматриваемых преступлений в основном заслуживает позитивной оценки.

Вместе с тем анализ системы рассматриваемых преступлений и процесса ее эволюции во время действия УК РФ 1996 г. выдвигает на повестку дня ряд требующих разрешения вопросов. Как представляется, основной их блок связан с редакциями ст. 228 и 228.1 УК РФ.

В первоначальной редакции УК РФ все незаконные действия с наркотическими средствами и психотропными веществами, совершаемые как с целью сбыта, так и без нее, предусматривались в рамках ст. 228. Однако признать ее редакцию удачной не представляется возможным. У специалистов вызывало вопросы отсутствие дифференциации ответственности в зависимости от наличия/отсутствия цели сбыта за такие деяния, как незаконное изготовление, переработка, перевозка, пересылка соответствующих субстанций. Совершенно очевидно даже для непросвещенного ума, что их совершение для дальнейшей реализации наркотиков обладает гораздо более высоким уровнем общественной опасности, чем осуществление таковых в целях личного потребления.

Прозвучавшая в адрес законодателя критика была услышана, и Федеральным законом от 08.12.2003 г. № 162-ФЗ «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Российской Федерации» [7] ст. 228 была разделена на две – ст. 228 и 228.1. Первая стала предусматривать ответственность за незаконные приобретение, хранение, перевозку, изготовление, переработку без цели сбыта наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов, вторая – за незаконные производство, сбыт, пересылку указанных субстанций.

Казалось бы, дифференциация осуществлена. Однако до конца проблему решенной считать нельзя, так как возникает вопрос относительно пересылки наркотиков. Ответственность за нее наступает по ст. 228.1 УК РФ независимо от того, преследовал ли виновный цель сбыта. Таким образом, лицо, незаконно приобретшее в целях личного потребления наркотическое средство в значительном, например, размере, и переславшее его в другой город, куда выехало по той или иной причине, будет нести ответственность по совокупности преступлений – ч. 1 ст. 228 и п. «в» ч. 3 (!) ст. 228.1 УК РФ. Мало того, что, по сути, единое продолжаемое преступление будет квалифицировано по совокупности деяний, так еще и пересылка наркотика без цели сбыта будет расценена как особо тяжкое преступление, в то время как деяние, названное в ч. 1 ст. 228 УК РФ, является преступлением небольшой тяжести! Добавим к этому еще и необходимость при-

менения ст. 69 УК РФ при назначении лицу наказания за содеянное.

Найти объяснение подобному подходу, далеко отстоящему, на наш взгляд, от требований принципа справедливости, не представляется возможным.

Поэтому полагаем, что ст. 228 УК РФ должна быть дополнена указанием на такое деяние, как незаконная пересылка названных в диспозиции предметов без цели сбыта. Соответственно, в ст. 228.1 УК РФ применительно к пересылке данная цель должна быть предусмотрена. Мы не ратуем за исключение из ст. 228.1 УК РФ пересылки, так как действительно посредством ее осуществления нередко создаются условия, необходимые для сбыта указанных препаратов.

В специальной литературе поднимался и до сих пор обсуждается вопрос о целесообразности декриминализации деяния, предусмотренного ст. 228 УК РФ, и об изменении вектора отношения к лицам, большим наркоманией, которые главным образом привлекаются к ответственности за это преступление [1; с. 200-208; 8, с. 122-124]. Полагаем, что данное предложение заслуживает обсуждения и, возможно, реализации. Но считаем, что декриминализация должна коснуться только ситуации совершения незаконных действий с наркотиками без цели сбыта именно наркоманами, то есть лицами, страдающими наркотической зависимостью. В отношении лиц, допускающих немедицинское потребление наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов, но не являющихся больными наркоманией, ответственность должна сохраняться, так как это послужит одной из превентивных мер, направленных на предупреждение ими дальнейшего потребления указанных препаратов и совершения с ними указанных в законе противоправных действий.

Таким образом, можно заключить, что в период действия УК РФ система преступлений, непосредственно связанных с организацией и осуществлением незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов, подверглась определенным эволюционным изменениям. Основным направлением данного процесса явилось расширение круга соответствующих деяний, что в целом заслуживает положительной оценки. Вместе с тем отдельные проблемы остались нерешенными. В связи с этим нами предложены некоторые коррективы действующих уголовно-правовых норм, направленные на обеспечение принципа справедливости при формулировании их содержания и в процессе правоприменительной деятельности.

Литература

1. Прохорова М.Л. Наркотизм: уголовно-правовое и криминологическое исследование. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 287 с.
2. Единая конвенция о наркотических средствах 1961 года // Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР

с иностранными государствами. Вып. XXIII. М., 1970.

3. Конвенция о психотропных веществах 1971 года // Сборник международных договоров СССР. Вып. XXXIV. М., 1981.

4. Материалы Конференции ООН для принятия Конвенции о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ. Вена, 1988.

5. Зуй И.И. Криминализация деяний, связанных с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ: дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2008.

6. Прохорова М.Л. Уголовно-правовая политика противодействия наркотизму: миф или реальность? // Российский следователь. 2012. № 23.

7. О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Российской Федерации: Федеральный закон от 08.12.2003 г. № 162-ФЗ (ред. от 07.12.2011 г.) // СПС «КонсультантПлюс». URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_45408/.

8. Прохорова М.Л., Пилюгина Т.В. Уголовно-правовая политика противодействия наркотизму: эволюция приоритетов // Общество: политика, экономика, право. 2016. № 11.

PEDAGOGICAL SCIENCES

МЕЖКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ЧАСТЬ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Ахметжанова Э.

*Университет имени Сулеймана Демиреля
Алматы*

INTERCULTURAL EDUCATION AS A PART OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Akhmetzhanova E.

*Suleyman Demirel University
Almaty*

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-30-32](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-30-32)

АННОТАЦИЯ

Процесс глобализации сделал мир взаимосвязанным, заставляя представителей различных культур ежедневно контактировать друг с другом. Эта тенденция привела к важности развития межкультурных компетенций и требует специалистов, владеющих несколькими языками и знаниями о различных культурах и их различиях. В связи с этим роль культурной осведомленности и межкультурного образования в настоящее время становится все более и более важной, и развитие межкультурной коммуникативной компетенции рассматривается как новая концепция обучения и неотъемлемая часть изучения языка. В этой статье рассматривается концепция межкультурности и исследуются различные методы и теоретические модели повышения межкультурной осведомленности как преподавателей, так и учащихся.

ABSTRACT

The process of globalization has made the world interconnected by putting representatives from multiple cultures in contact with each other on a daily basis. This tendency has led to the importance of intercultural competences development and requires professionals who are multilingual and aware of different cultures and their differences. Due to this, the role of cultural awareness and intercultural education is now becoming more and more crucial, and the development of Intercultural Communication Competence (ICC) has been seen as a new teaching concept and an essential part of learning a language. This article reflects on the concept of interculturality and explores different methods and theoretical models of fostering intercultural awareness of both educators and learners.

Ключевые слова: иностранные языки, межкультурная компетенция, преподаватели иностранных языков, межкультурная интеграция.

Keywords: foreign languages, intercultural communication competence, language teachers, intercultural integration.

Introduction

Current society goes through the process of the development of intercultural contexts and cultures that are extremely diverse and interconnected. Thus, the integration of culture is seen in different fields, especially in education. The integration of culture into foreign language teaching has become an important part of educational process. Learning foreign languages is now not only about learning grammar and knowing how to use it in speaking, but also about being able to communicate with people from different cultures. According to Fantini [6], many educators and researchers in both linguistic and cultural fields are now emphasizing the importance of developing Intercultural Communication Competence. Consequently, teaching of culture has been seen as an important part of intercultural language teaching and has aroused interests among scholars and educators.

Since ICC is now one of the most discussed topics both inside and outside language classrooms, more and more foreign language teachers have realized the importance of developing their own and their learners' communication competences. Since the improvement of students' ICC is directly linked to their teachers'

competences, it is essential to develop and evaluate teachers' intercultural communication knowledge and their ability to implement ICC in foreign language classrooms.

According to Zhang [11], development of ICC in the classrooms where a foreign language is taught consists of three levels of intercultural teaching objectives. The first level includes the knowledge of a language and of a culture of the target country. The next level is related to the ability to use verbal and non-verbal messages in one's speech, different communication strategies and socio-cultural competence. The third level is about the attitude towards other cultures and is linked to empathy in intercultural communication. Thus, these three levels of ICC development show that cognitive, behavioral and emotional factors should be integrated into the teaching of foreign languages.

It is strongly believed that the development of ICC for students through language teaching is closely related to the teacher's intercultural communication competence. Both teacher's perception of ICC and their methods of intercultural education are strongly affected by their intercultural communication experiences, that is why, at first, is it crucial to develop teachers' ICC

and then think of the ways of implementing ICC in classrooms. The more teachers know about communicating with people from different cultural backgrounds, the easier it will be for their students to develop and improve their intercultural communication competence.

This article focuses on the concept of interculturality and highlight the importance of ICC development. It also reflects on different strategies and activities that might be implemented in language learning classrooms in order to enhance learners' acquisition of intercultural competence and develop it to prepare them for the future.

Foreign language teachers and Intercultural Education practices.

When the classroom consists of people from different cultural backgrounds, culture becomes a thread that links them together. Effective communication is the ultimate goal of language teachers and learners, and it might be achieved not only with a help of grammar and vocabulary, but also by means of culture [2]. Culture is a tool that shapes the structure of a language and the ways a language can be used. Therefore, language teachers should draw their students' attention to obtaining cultural knowledge and raise their awareness of different cultures.

According to Zhang [11], in order to improve students' intercultural competences educators are required to take into account three main aspects. First of all, foreign language teachers should have enough intercultural knowledge. They are aware of basic cultural concepts, characteristics and their influence on individuals or a society. They are also constantly mastering their knowledge for not only their learners' target culture, but also for every culture presented in a group. Second, teachers should be able to integrate the culture teaching with the language teaching by using different teaching approaches and methods and using carefully selected learning materials. They are capable of using authentic language materials and inspiring activities that will boost both learners' language proficiency and their ICC. Thirdly, foreign language teachers should be emotionally prepared to face difficulties and challenges which may arise in intercultural classrooms. If misunderstanding takes place among learners, teachers need to be able to solve problems by sharing their intercultural experience with the learners and digging into characteristics of the foreign cultures. Thus, developing teachers and students' intercultural communication competence must be prioritized in intercultural teaching and learning.

Intercultural Communicative Competence.

Intercultural competence is defined by Spitzberg and Chagnon [10] as "the appropriate and effective management of interaction between people who, to some degree or another, represent different or divergent affective, cognitive, and behavioral orientations to the world". This definition demonstrates that intercultural competence is vital for both small multicultural local communities and global contexts. This need requires foreign language teachers to adopt innovative approaches and methods to the curriculum and to recognize and regard the cultural insights of students as an important aspect of educational process [8].

Intercultural communicative competence has been studied by different scholars. As a result, there is a great number of published articles and research papers, that focus on the role of ICC in the language classrooms. One such example is the work of Deardorff [3] that provides the following model of intercultural competence:

- Attitudes: showing respect, openness, and curiosity towards other cultures, as well as the importance of valuing other people.
- Knowledge: social, cultural and linguistic awareness of how different cultures and people can be; the importance to understand that people see the world from different perspectives.
- Skills: knowledge acquisition through the practical abilities of interpreting, analysing, relating, observing and reflecting.
- Internal outcomes: the aspects that are developed within the person as a consequence of the acquired knowledge, skills and attitudes needed for intercultural communication. Internal outcomes consist of empathy towards others and adaptability [7].
- External outcomes: the acquisition of knowledge, skills, attitudes and the internal outcomes is demonstrated within society through person's behavior and communication, which are the two visible outer outcomes of intercultural competence [7].

Deardorff [3] strongly highlights the importance of students' ability to analyse and reflect on their attitudes, knowledge and skills so that they could form their internal outcomes. If every aspect is successfully completed, individuals will deal with multicultural environment efficiently and will develop a high level of tolerance and empathy towards different cultures [9].

Activities used in class to raise cross-cultural awareness of students.

Deardorff [3] is also known for his seven sets of activities that are designed with the purpose of raising awareness of the culture of the self and the culture of the other. The first set of activities focuses on the reflection on one's own culture. Students are given a task to prepare a presentation, a poster or a guidebook that will be used by visitors and tourists of their country or region. This activity is aimed at both describing and showing the sights and giving advice on some cultural differences and features that might be encountered by the visitors. The second activity from the Deardorff's [3] model is showing students how their culture is seen by people from other cultures. During this activity the students are given different articles of texts from magazines, books or websites written in their target language by people who visited their country or region. Students work with the reviews and talk about the changes in culture or in society that have happened in their country or region. The third set of activities is based on the concept of attitudes that Deardorff [4] built in order to develop students' thirst for curiosity and discovery. This set is aimed to make students familiar with different information sources about the target culture by exposing them to news, TV shows, movies, books, magazines and podcasts. All the information should be provided in a target language and lead to further discussions of the content they have read, heard or seen. Set four is based on the development of skills of evaluation, observation and comparison of cultural clues and meanings. Students might be asked to prepare a presentation or pictures of places or things they find culturally

relevant and to provide some background information. The next set of activities is about exposing students to foreign language native speakers. According to Deardorff [3], the presence of native speakers will lead to the development of listening skills as native speakers do not usually slow down for pedagogical purposes. Also, students will benefit from this activity because they will develop their skills of discovery and curiosity by listening to native speakers' speeches and asking questions related to culture and lifestyle. The last two sets are based on students' and teachers' reflections and observations on their internal and external outcomes. Students are encouraged to share their experience of learning a foreign language and their teachers observe what the external outcomes are by doing surveys and classroom discussion. By doing these seven sets of activities, students will become aware of the target culture and be encouraged to continue exploring it further.

Cross-cultural training for foreign language teachers.

Deardorff [4] claims that intercultural competences development is challenging but it can be trained through various methods and techniques. Intercultural trainings are mostly experience-oriented and rely on interactions. During those trainings, the participants take part in real-life role plays and stimulations that allow them to face different problems caused by cultural misunderstanding and come up with their own solutions. In addition, the participants are asked to find out why possible misunderstandings took place [5]. Such role plays are usually played by two groups representing different cultures and their goal is to communicate effectively and to find a solution if misunderstanding takes place. The participants should understand the features of the opposed cultures and shift their personal cultural frames.

According to Bhawuk [1], the development of intercultural communication through culture-specific trainings cannot be fully enhanced due to the fact that these trainings usually focus on the knowledge of a target culture by ignoring the skills of comparison and reflection of other cultures. Therefore, to achieve better understanding of intercultural communication, it is crucial to focus on both individuals' culture and the culture of a target language.

Conclusion

This paper was aimed to explore and reflect on the concept of intercultural competence and different methods of fostering intercultural awareness in the classroom. The information presented in this article shows how important it is to integrate culture into foreign language teaching and suggests different activities that will encourage students to explore target culture and to behave efficiently in multicultural situations.

The promotion of intercultural communication is highlighted a lot in education due to the fact that there are many new teaching concepts that enhance the relationship between the language and intercultural communication. Foreign language teachers are called upon to master their intercultural knowledge and to create an environment where learners with different cultural

backgrounds will interact with each other efficiently. Even though the process of cross-cultural development is challenging, it can be facilitated by training foreign language teachers through various techniques such as reading the literature, participating in conferences and undertaking different training programs. All these efforts will positively impact the development of Intercultural Communication Competence of both educators and learners.

References

1. Bhawuk, D. P. (1998). The role of culture theory in cross-cultural training: A multimethod study of culture-specific, culture-general, and culture theory-based assimilators. *Journal of cross-cultural psychology*, 29(5), 630-655.
2. Crozet, C. (1996). Teaching verbal interaction and culture in the language classroom. *Australian Review of Applied Linguistics*, 19(2), 37-58.
3. Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241-266. <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>
4. Deardorff, D. K. (Ed.). (2009). *The SAGE handbook of intercultural competence*. Sage.
5. Degens, N.; Hofstede, J.; Beulens, A.; Krumhuber, E.; Kappas, A. (2016). Don't Be a Stranger - Designing a Digital Intercultural Sensitivity Training Tool that is Culture General. *IEEE Transactions on Learning Technologies*, 9 (2), 120-132.
6. Fantini, A. E. (1995). Introduction—language, culture and world view: exploring the nexus. In *International Journal of Intercultural Relations*, 19(2), 143-153. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(95\)00025-7](https://doi.org/10.1016/0147-1767(95)00025-7)
7. Guan, E. (2012). Teach Chinese from cultural roots to local school culture: developing the Chinese teacher's and Australian students' intercultural competence. Master's thesis. University of Western Sydney. <http://researchdirect.uws.edu.au/islandora/object/uws%3A32233/datastream/PDF/download/citation.pdf>
8. Jones, E. (2013). Internationalization and employability: the role of intercultural experiences in the development of transferable skills. *Public Money & Management*, 33(2), 95-104. <https://doi.org/10.1080/09540962.2013.763416>
9. Kashima, E.; Greiner, T.; Sadewo, G.; Ampuni, S.; Helou, L.; Nguyen, V.; Lam, B.; Kaspar, K. (2017). Open- and closed-mindedness in cross-cultural adaptation: The roles of mindfulness and need for cognitive closure. *International Journal of Intercultural Relations*, 59, 31-42.
10. Spitzberg, B. H., & Chagnon, G. (2009). Conceptualizing intercultural competence. In D. K. Deardorff (Ed.), *The SAGE handbook of intercultural competence* (pp. 2-52). Sage.
11. Zhang, H. L. (2007). *Intercultural Approach to Foreign Language Teaching*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL TRAINING AS AN INTERACTIVE METHOD OF TRANSLATION STUDENTS' ADAPTATION TO THE INNOVATIVE PROFESSIONAL ACTIVITY

Pylypchuk M.

*Senior Lecturer of English Philology and Translation Department
Faculty of Linguistics and Social Communications
National Aviation University
Kyiv, Ukraine*

ORCID 0000-0001-8251-4328

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-33-36](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-33-36)

ABSTRACT

The article studies the problem of translation students' adaptation to innovative professional activity using socio-psychological training. The training program has been elaborated on the theoretical background of leading psychological and pedagogical researches. The training methodology encompassed communicative, cognitive, moderation, and reflexive exercises aimed at developing individual and professional skills and abilities necessary for successful fulfilment of professional duties. The abilities to communicate effectively, have the critical thinking, have good self-regulation and self-presentation as well as to work in a team are considered the most important in the conditions of innovative activity of a translator.

Keywords: adaptation, socio-psychological training, translation students.

Introduction.

Professional adaptation of students to innovative conditions of professional activity is an important problem both in psychology and in pedagogics of higher education. Nowadays, a translator is constantly in communicative interaction with team members, clients, and other people, where he/she reveals their communicative abilities, ability to emotional self-control, critical thinking, creativity, ability to work in a team, etc. These are the important components of their professional profile. Professional adaptation contributes to the perfect mastery of the chosen profession, consolidation of professional skills and abilities, which is manifested in the stable performance of professional duties, high productivity, quality, accuracy, and reliability, as well as creative reflective activity. Professional adaptation helps to prevent conflicts and effectively ensures interpersonal interaction.

Analysis of recent studies and publications. The works of outstanding scientists such as N. Baranova, V. Kazemirenko, L. Malynovych, L. Petrovska, K. Rudestam, V. Slastonin, are devoted to urgent problems of adaptation to new professional conditions and relationships of people in the social group.

The psychological influence of training technologies in teaching was initially studied by V. Vershynina, K. Lewin, C. Rogers, F. Perls, A. Ellis. Subsequently, training technologies became widespread in the scientific researches of I. Vachkov, Yu. Yemelyanov, V. Zakharov, G. Kovalev, L. Petrovska, O. Sydorenko, T. Yatsenko, and others.

At the same time, the problem of professional adaptation of translation students to innovative conditions of professional activity has not been highlighted in scientific sources. That is why the **aim of our research** is to develop an appropriate method of adapting translation students to innovative professional activity using the technology of socio-psychological training.

Results of the research. In the broadest sense, socio-psychological training (SPT) is usually understood as a kind of active learning with the aim of acquiring certain communicative skills, as well as their correction

[3]. Thus, SPT is firstly directed to increasing communication competence. In contrast to traditional studying methods, the training actively includes behavioural models and communication techniques through cooperation and mutual exchange of experience of training participants.

K. Rudestam points out the following advantages of SPT [4]:

- establishing emotional contact with other people;
- experience in solving problems at the interpersonal level;
- receiving feedback;
- receiving psychological support from people who have common problems;
- mastering new skills and abilities in a supportive and controlled atmosphere;
- revealing such hidden factors as partner pressure, conformism, social influence, distribution of roles;
- facilitation of self-identification process and introspection;
- formation of “I – concept” of the individual;
- economic and time benefit.

In the process of professional formation, an individual adapts to the workforce, technology and production techniques, leadership style and communication in a professional environment, and more. Socio-psychological adaptation is a comfortable entry into the workforce, the establishment of effective business relationships with colleagues, specialists, and managers, the formation of the personal professional style of behaviour and activity [2, p.76-78].

Tasks and methods of SPT. Taking into account the requirements and features of the translators' innovative professional environment [5], we developed SPT that was aimed at 1) expanding the possibilities of establishing communicative contact; 2) practicing the skills of controlling one's own emotional state; 3) mastering the skills of critical thinking; 4) intensification of

self-presentation process, 5) expanding the range of abilities of team interaction. Thus, to solve the objectives of the training, we used communicative teaching methods (in exercises “Self-presentation”, “I am an emotion”); cognitive teaching methods (in exercises, “The tree of assumptions”, “7 hats”); moderation method (in exercises “Broken phone”, “Translator’s nightmare”); reflexive methods (in exercise “My future self-realization”).

Planning and development of a training program.

SPT was developed taking into account some basic principles [1]:

a) “The principle of voluntarism”, according to which each student had an interest and his own desire to participate in the training.

b) “The principle of conformity” means that the elaborated material corresponds with the age and intellectual level of the participants.

c) “The principle of homogeneity”, according to which the group participating in the SPT was homogeneous in age and level of training; the group was also prone to cohesive behaviour; the psychological atmosphere in the group was quite comfortable.

The working language of the training is English. The training was designed for translation students. The training program covers three stages: preparatory, basic, and final.

The preparatory stage of the SPT aims to acquaint training participants with the main goals and objectives of the training and the training format. It also suggests clarification of expectations and fears of group members as well as establishing and adopting rules of the training.

The main stage of training, which is conducting training exercises, is aimed at developing communicative and cognitive abilities, critical and reflexive thinking as well as the formation of teamwork skills in the process of overcoming stressful situations. Let’s consider the types and aims of SPT exercises.

1. Exercise “Self-presentation”.

The aim is to define the concept of “translator’s profession in the modern world”, to be aware of the importance of obtaining professional knowledge for self-realization in future innovative and professional activities. This exercise helps group members to analyze their

own personal qualities and evaluate their own potential and it also aims at increasing the positive level of self-reflection necessary for adaptation.

The trainer explains the procedure “Imagine that there has been announced a competition for a vacancy of “a president’s personal translator” with a huge salary, the opportunity to travel and meet VIPs. In order to hire the worthiest candidate, an open audition has been organized. Despite the fact that there are many applicants to compete for the vacancy, the organizers of the competition have the opportunity to consider each candidate. Your task is to convincingly prove that you are the only specialist who should get this work. Think about what professional knowledge and skills will be your main advantages. What personal qualities can help you get your dream job? Prepare a public speech”. Students take turns presenting themselves, paying attention to their professional and personal preferences. The trainer offers a reference plan for successful self-presentation:

- Smile and introduce yourself.
- Briefly describe your education and work experience.
- Note competencies and practical skills that are important for the vacancy
- Explain why you want to work in this position.
- Briefly tell about hobbies and interests.
- Notice your useful personal qualities.
- Point out your main advantages.
- Thank the interviewer for their attention.

2. Exercise “I am an emotion”.

The aim of this exercise is to control students’ own emotional state, to get free of so-called “emotional cold”, to release emotions, and overcome the fear of public speaking.

The procedure. The trainer asks the participants to take turns to get one balloon from the “black box”, which depicts a certain emotion. The trainer gives each participant a piece of text to read with the emotion depicted on the balloon, after which all other students have to guess it. When the correct answer is given, the student inflates the ball and gives it to the one who guessed.

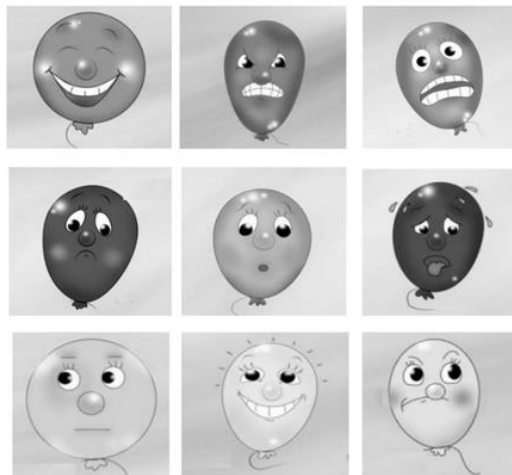

Figure 1. Balls-emotions

The task. Read the following piece of a news report with the appropriate emotion:

- as if you fell in love;
- as if you are telling a horror story;
- as if you are cool as a cucumber
- as if you were a businessman who has no free time at all;
- as if you were angry;
- as if you were full of sadness
- as if you heard that classes are over and holidays begin;
- as if you were telling a secret;
- as if you are got tired and exhausted.

3. Exercise “The tree of assumptions”.

The aim is to develop the skills of forecasting, argumentation, and critical thinking as well as practice speaking.

White hat – tell about the topic only in facts and figures.

Yellow hat – think about why... (then there is a question about the fundamentals of the topic being studied by the training group).

Black hat – prove that... (within the topic).

Red hat – think about the emotional state this topic can trigger.

Pink hat – think about arguments that can bring us benefit and pleasure.

Green hat – summarize what is new and useful we learned on this topic today.

Blue hat – translate into Ukrainian what the student in the green hat said.

The procedure. The trainer introduces a topic that contains an element of prediction “Man vs Machine: Will translation technologies replace human translators?”, and encourages students to actively discuss the development of this problematic topic in the future. Students voice their ideas and create a “the tree of predictions”, where the trunk is a given topic, the branches are predictions (I think that...; probably, it will be...), and the leaves are arguments in favor of statements.

4. Discussion “7 hats”.

The aim is to develop critical thinking, train memory and attention, and develop communication skills.

The procedure. Each student receives a “hat”. The colour of the hat indicates the type of task:

Discussion topic: “Modern translation market. Prospects and challenges for a young specialist”.

Table 1.

Types of questions for a discussion

Question type	Formulation
Investigating	Who? What? Where? When?
Analytical	Why? How?
Stimulating	Why?
Acting	What did you do? When? How? Why?
Hypothetical	What ... if?
Prognostic	What will happen?
Generalizing	What are the conclusions?

5. Brainstorm “Translator's Nightmare”.

The aim is to form skills of group discussion, to develop creative thinking.

The procedure. The trainer writes on interactive whiteboard sentences that are contradictory in terms of translation because they contain elements of humor and untranslatable wordplay. Students need to offer their own translation options. The trainer writes down all the options, in the end, the whole group determines the best translation option.

– Why did the boy eat his homework? Because the teacher told him it was a piece of cake.

– Why is the number six so scared? Because seven eight (ate) nine!

– If vegetarians eat vegetables, then what on earth do humanitarians eat?!

– If we are the human race, then who is winning?

6. Tournament “The broken phone”.

The aim is to form group interaction skills.

The procedure. Students are divided into 8 teams of 5 participants in a team. Each team takes a row next

to each other to form a chain. The first participant from all teams is given a card with Ukrainian sentences, which he/she, in turn, whispers to another member of his/her team, who is sitting to the right. The next participant interprets the sentence into English and whispers it to the neighbour on the right. He/she, in turn, interprets the sentence from English to a second foreign language (German) and whispers to the next team member, who interprets the sentence from German to English and whispers to his/her neighbour on the right. The last participant interprets a sentence from English into Ukrainian and writes it on a piece of paper. In the end, the first member of each team reads the original sentence, and the last one reads the final result of the interpretation. The team with the final interpretation most closely matched the original wins.

Sentences for whispering interpreting:

- У зливу жахливу під кушем дуже змокли жук з джмелем.
- Черепаха чаплю вечором пригощала чаєм з печивом.
- Чорно-білий чорногуз у болото чорне вгруз.
- Тигрнятко з тигром-татом тренувалися стрибати.
- Пирог пере́печені перцем пере́перчені.
- Кит ката по хвилях катав – кит у воді, кіт на киті.

The final stage involves the generalization of psychological experience, skills and abilities acquired while working in the training group. This stage has reflexive activities when participants compare their expectations before the training to the outcomes at the end. Students highlight skills, knowledge, strategies that they will use in their future profession.

7. Exercise “My future self-realization”.

The aim is to develop forecasting and reflection skills.

The procedure. The trainer introduces a topic that contains an element of reflective thinking. “Please imagine that for the next 10-15 years your life will be arranged according to the best wishes and expectations. Now imagine yourself in 10 years and try to answer the following questions”:

- Where are you now?
- What do you look like?
- Where do you work? What is your position?
- What kind of professional are you? What exactly do you do? What role do you play in the company you work for?
- What is your financial status?
- What are your plans for the future?

Students discuss the images that they managed to imagine. It is important for the trainer to motivate students to study hard in order to achieve their ideals.

Conclusions.

SPT is an effective method of improving the adaptive potential of translation students to the conditions of an innovative professional environment. The use of the SPT method helps to develop communicative competence, teamwork skills, overcome psychological barriers in the group, solve complex problems, stimulate students to search for non-standard solutions, help to unite different points of view, exchange experiences, etc. The developed SPT program can be used to improve adaptation to stressful conditions as well as develop communication skills and increase the motivation of students learning foreign languages.

References

1. Баранова Н. П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – С159
2. Каземіренко В. П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молоді людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 6 – С. 76–78
3. Петровская Л. А. Теоретические и методологические проблемы социально-психологического тренинга. – М.: МГУ, 1982. – 168с
4. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. – М.: Прогресс, 1993. – 368 с.
5. Сластенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика: инновационная деятельность. – М.: Изд-во «Магистр», 1997.

ВЫСКАЗЫВАНИЯ КЛАССИКОВ В РОЛИ ТЕКСТОВ-ИМПУЛЬСОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА (К 200-ЛЕТНЕМУ ЮБИЛЕЮ Н.А. НЕКРАСОВА И Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО)

- Левушкина О.Н.**,
доктор педагогических наук, профессор кафедры методики преподавания русского языка Института филологии Московского педагогического государственного университета
Россия, Москва,
- Соколенко М.О.**,
студентка 4 курса Института филологии
Московского педагогического государственного университета,
Россия, г. Москва
- Алексеева Д.А.**,
студентка 4 курса Института филологии
Московского педагогического государственного университета,
Россия, г. Москва,
- Сираждинова Л.Р.**,
студентка 4 курса Института филологии
Московского педагогического государственного университета,
Россия, г. Москва
- Нащинская Е.В.**,
студентка 4 курса Института филологии
Московского педагогического государственного университета, Россия, г. Москва
- Новиков А.А.**
студент 4 курса Института филологии
Московского педагогического государственного университета,
Россия, г. Москва

SAYINGS OF CLASSICS IN THE ROLE TEXTS-IMPULSES IN RUSSIAN LANGUAGE LESSONS (TO THE 200TH ANNIVERSARY OF N.A. NEKRASOV AND F.M. DOSTOEVSKY)

- Levushkina O.**,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Methods of Teaching Russian at the Institute of Philology of Moscow Pedagogical State University, Russia, Moscow
- Sokolenko M.**,
4th year student of the Institute of Philology
of the Moscow Pedagogical State University, Russia, Moscow
- Alekseeva D.**,
4th year student of the Institute of Philology
of the Moscow Pedagogical State University, Russia, Moscow
- Sirazhdinova L.**,
4th year student of the Institute of Philology
of the Moscow Pedagogical State University, Russia, Moscow
- Nashchinskaia E.**,
4th year student of the Institute of Philology
of the Moscow Pedagogical State University, Russia, Moscow
- Novikov A.**
4th year student of the Institute of Philology
of the Moscow Pedagogical State University, Russia, Moscow
DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-37-43](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-37-43)

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена осмыслению роли высказываний Н.А. Некрасова и Ф.М. Достоевского (чьи 200-летние юбилеи празднуются в 2021 году), мотивирующих школьников на уроках русского языка, с одной стороны, к изучению необходимой языковой темы, с другой – подвигающих к осмыслению духовно-нравственных проблем при работе с более крупными текстами, предложенными на уроке для анализа. Для обозначения мотивирующей роли высказывания классика использовано понятие текста-импульса. Статья содержит практикоориентированные материалы, демонстрирующие использование высказываний Н.А. Некрасова и Ф.М. Достоевского в роли текстов-импульсов как в различных учебных ситуациях при изучении конкретных лингвистических тем, так и в целом на уроке русского языка.

Статья представляет собой результат научного и учебно-методического сотрудничества преподавателя методики обучения русскому языку и студентов, которые обучаются в бакалавриате педагогического вуза Института филологии и изучают методику обучения русскому языку.

ABSTRACT

This article is devoted to understanding the role of statements by N.A. Nekrasov and F.M. Dostoevsky (whose 200th anniversaries are celebrated in 2021), motivating schoolchildren in Russian lessons, on the one hand, to study the necessary language topic, on the other – encouraging them to comprehend spiritual and moral problems when working with larger texts proposed for analysis in the lesson. To denote the motivating role of the classic's utterance, the concept of a text-impulse is used. The article contains practice-oriented materials demonstrating the use of statements by N.A. Nekrasov and F.M. Dostoevsky's role of impulse texts both in various educational situations when studying specific linguistic topics, and in general in the Russian language lesson.

Russian Language Teaching Methodology The article is the result of scientific and educational-methodical cooperation between the teacher of the Russian language teaching methodology and students who study at the undergraduate pedagogical University of the Institute of Philology, study the methodology of teaching the Russian language and create methodological sketches.

Ключевые слова: Н.А. Некрасов, Ф.М. Достоевский, текст-импульс, мотивирующая роль высказывания классика, учебная ситуация, урок русского языка.

Keywords: N.A. Nekrasov, F.M. Dostoevsky, text-impulse, motivating role of the classic's utterance, educational situation, Russian language lesson.

XIX век русской литературы – эпоха великих современников (И.С.Тургенев, В.Г. Белинский, Н.А. Некрасов, Л.Н. Толстой, И.А. Гончаров, Ф.М.Достоевский, А.Н. Островский и др.). Думается, что очень правильной является оценка русской литературы XIX века как одной из трех вершин мировой культуры наравне с эпохами античности и Возрождения.

Обращение к текстам классиков русской литературы на уроках русского языка дает возможность аккумуляции и трансляции культурных смыслов, мотивирующих личностное, ценностное развитие обучающихся. А.Д. Дейкина называет художественный текст «ментально-ценностным источником» в изучении русского языка, так как «художественный текст содержит аксиологические измерения, то есть эталоны, знания, представления из области высокой культуры, в первую очередь, особенностей менталитета, духовных ценностей, морали, нравственности и др.» [1, с. 206-207]. А.Д.Дейкина, разрабатывая аксиологический подход в методике обучения русскому языку и возглавляя научную школу аксиологической лингводидактики, проводит идею о приоритете на уроке русского языка текста, отражающего ментальную природу языка, о необходимости ориентировать эту работу на личностный рост обучающихся и приобретение ими личностно-ориентированных образовательных ценностей [2].

Многие исследователи отмечают способность текста аккумулировать энергию, генерировать смыслы (Ю.М. Лотман, Д.С. Лихачев, В.Н. Телия и др.), энергетически воздействовать на читателя, вызывая изменения в его когнитивной системе.

Существуют тексты, которые, независимо от своей стилистической принадлежности, обладают качеством публицистичности – способности оказывать идейно-политическое и социокультурное влияние на аудиторию, воздействовать на систему мотивов и ценностей личности [6].

В связи с этим в методике обучения русскому языку появилось понятие *текста-импульса* как текста, вызывающего у реципиента эмоциональный отклик, побуждающего его к когнитивной деятель-

ности, к «генерированию смыслов» и созданию новых метатекстов (вторичных речевых произведений разных стилей и жанров) [4; 10].

Наиболее яркой ситуацией использования текста-импульса на уроке русского языка является подбор учителем эпиграфа к уроку, выделение смыслового акцента урока. Именно таким образом учитель, зачастую интуитивно, настраивает учащихся на определенную смысловую доминанту урока, задавая импульс мыслительной деятельности школьников.

Текст-импульс связан с такими механизмами социально-психологического воздействия на личность, как внушение, заражение, убеждение. Универсальным качеством текста-импульса, используемого в учебных ситуациях, является способность энергетически воздействовать на субъект учения, мотивировать к применению разных видов деятельности, способствующих поиску решения учебной ситуации. Мотивирующие, стимулирующие качества текста-импульса особенно важны для формирования аксиосферы личности, гражданской идентичности, толерантности, экологической культуры в поликультурной среде [10, с. 150].

Текст-импульс должен обладать определенными свойствами, чтобы мотивировать школьников к работе в учебной ситуации и тем более на уроке.

Общие лингвометодические критерии выбора текстов определяются его аксиологической значимостью, духовно-нравственным потенциалом, доступностью содержания текста учащимся данного возраста, способностью вызвать эмоциональный отклик у учащихся, для уроков изучения строя языка – насыщенностью языковыми единицами, соответствующими изучаемой теме, небольшой объем и автономность, завершенность текста [5]. Также текст-импульс должен обладать определенными специфическими качествами: наличием высокого уровня лингвокультурологического потенциала [5], яркой публицистичностью, связью с особенностями русского языкового сознания, текст должен быть ментально-ценностным ориентиром для обучающихся [10].

Целью данной статьи является рассмотрение методического потенциала текстов Н.А. Некрасова

и Ф.М. Достоевского на уроках русского языка в качестве текстов-импульсов.

Прежде всего отметим, что творчество каждого из этих авторов было взаимовлияющим, мотивирующим началом друг для друга. Творческое взаимодействие, начало отношений Достоевского и Некрасова датируют 1846 годом, когда каждому из них не было еще и 25 лет. В «Петербургском сборнике», который издавал Н.А. Некрасов, Ф.М. Достоевский дебютировал с романом «Бедные люди». Н.А. Некрасов, впервые познакомившись с произведением, восторженно доложил В.Г. Белинскому: «Новый Гоголь явился!» «Достоевский стал первым открытием «великого первооткрывателя» Некрасова, редактора и издателя, обладавшего феноменальным чутьем на талантливых людей (среди других его открытий окажутся позже Тютчев, Лев Толстой, Чернышевский). Блистательный дебют Достоевского в литературе, те дорогие, светлые и счастливые минуты, которые пережил писатель, облаканный Белинским и его кружком, – все это связано с Некрасовым, неотделимо от него» [9, с. 254]. Через 30 лет, когда Ф.М. Достоевский отдал роман «Подросток» в «Отечественные записки», Н.А. Некрасов так же искренне и радостно выразил свой восторг автору.

Исследователи отмечают, что ни один современный поэт не занимал в сознании Ф.М. Достоевского столь значительное место, как Н.А. Некрасов. Ф.М. Достоевский часто цитировал Н.А. Некрасова, брал его стихи в качестве эпиграфа, например, к «Запискам из подполья» [3]. Ф.М. Достоевский высоко ценил стихотворение Н.А. Некрасова «Влас», отмечая, что такой персонаж, как Влас, яв-

ляется воплощением русской души, русского характера, способного и к падению, и к покаянию. В романе «Преступление и наказание» сон Раскольникова о лошади, которую озверевший мужик в упоении жестокостью бьет по плачущим кротким глазам, навеян некрасовским стихом «До сумерек» [3]. Сон буквально «рождается» из цитат Н.А. Некрасова: из бытовой зарисовки, носящей острый социально-психологический характер, Ф.М. Достоевский создаёт картину символическую.

Высказывания, крылатые выражения из произведений Н.А. Некрасова и Ф.М. Достоевского могут быть текстами-импульсами для уроков русского языка. Более того, исследователи отмечают особенности стиля, например, Ф.М. Достоевского, позволяющие стимулировать мысль читателя. Д.С. Лихачев отмечает, что стиль Ф.М. Достоевского – это «стиль, рассчитанный на то, чтобы провоцировать у читателя свои выводы, заключения и размышления. Достоевский недоговаривает, намекает, выражается как бы неточно и вместе с тем с какой-то поражающей утонченностью. Он заставляет читателя думать и делать свои выводы» [7].

В приведенной ниже таблице даны несколько цитат из произведений Н.А. Некрасова и Ф.М. Достоевского, на основе которых можно построить, например, проблемные ситуации или ситуации наблюдения при изучении конкретного языкового явления на уроке русского языка. И в дальнейшем тема, заданная цитатой, позволит определить и выстроить смыслы урока, которые опытный учитель проведет через весь урок с помощью грамотно подобранного дидактического материала, выведет школьников на осознание важных для формирования мировоззрения учащихся смыслов.

Таблица 1.

Примеры текстов-импульсов Н.А. Некрасова и Ф.М. Достоевского для уроков русского языка

Изучаемое языковое явление	Цитата
Причастия	От ликующих, праздно болтающих, Обагривших руки в крови Уведи меня в стан погибающих За великое дело любви! (Н.А. Некрасов)
Различение омонимичных частей и наречий	Если проза в любви неизбежна, Так возьмем и с нее долю счастья: После ссоры так полно, так нежно Возвращенье любви и участия (Н.А. Некрасов)
Составное именное сказуемое	Сострадание есть высочайшая форма человеческого существования (Ф.М. Достоевский). Самое важное в любых отношениях — желание быть вместе (Ф.М. Достоевский)
Составное глагольное сказуемое	Перестать читать книги — значит перестать мыслить (Ф.М. Достоевский)
Сказуемое, выраженное синтаксически связанным сочетанием слов	Каждый человек <u>несет ответственность</u> перед всеми людьми за всех людей и за все (Ф.М. Достоевский)
Однородные члены предложения	Страдания и боль всегда обязательны для широкого сознания и глубокого сердца. (Ф.М. Достоевский) Лишь трудом и борьбой достигается самобытность и чувство собственного достоинства. (Ф.М. Достоевский) Сострадание есть главнейший и, может быть, единственный закон бытия всего человечества. (Ф.М. Достоевский)

Сложносочиненное предложение	<p>Богатство, грубость наслаждений порождают лень, а лень порождает рабов (Ф.М. Достоевский)</p> <p>Не засоряйте свою память обидами, а то там может просто не остаться места для прекрасных мгновений. (Ф.М. Достоевский)</p> <p>Как с игры да с беганья щеки разгораются, Так с хорошей песенки духом поднимаются Бедные, забытые (Н.А. Некрасов)</p>
Сложноподчиненное предложение	<p>То сердце не научится любить, которое устало ненавидеть. (Н.А. Некрасов)</p> <p>Помнить, что испытания ниспосылаются нам в плачевной юдоли сей для возвышения душевного мужества и что не нужна бы человеку и бессмертная душа, если б он уничтожался и падал перед несчастьем. (Ф.М. Достоевский)</p> <p>Если ты направился к цели и станешь дорогою останавливаться, чтобы швырять камни во всякую лающую на тебя собаку, то никогда не дойдешь до цели. (Ф.М. Достоевский)</p> <p>Если хочешь победить весь мир, победи себя. (Ф.М. Достоевский)</p> <p>Кто хочет приносить пользу, тот даже со связанными руками может сделать много добра. (Ф.М. Достоевский)</p>
Бессоюзное сложное предложение	<p>Правилу следуй упорно: чтобы словам было тесно, мыслям — просторно (Н.А. Некрасов)</p>

На материале текстов Н. А. Некрасова и Ф. М. Достоевского можно формировать у школьников умения многоаспектного анализа текстов с филологической, психологической и социальной проблематикой (лингвостилистического, речеведческого, культурологического, концептологического, частотного и др. видов анализа текста).

В материалах И.И. Шеляпиной, методически осмыслившей идею использования текста-импульса на уроках русского языка, названы возможности использования текста-импульса в качестве мотиватора как при работе в различных учебных ситуациях, так и на уроке русского языка в целом [10].

Текст-импульс может мотивировать работу в таких учебных ситуациях, реализуемых на уроке, как ситуация целеполагания, планирования, постановки проблемы и ее решения (проблемной ситуации), наблюдения, моделирования, обучения контролю и самооценке, формирования ценностного отношения к событиям и явлениям, рефлексии [10]. Проиллюстрируем несколько различных учебных ситуаций, работа в которых мотивирована текстами-импульсами.

Например, учебная ситуация наблюдения над языковым материалом при изучении темы «Составное именное сказуемое» в 8 классе может начаться знакомством учащихся с высказыванием Ф.М. Достоевского «Сострадание есть высочайшая форма человеческого существования». Учитель спрашивает о том, согласны ли школьники с высказыванием Ф.М. Достоевского. Дает задание выделить в цитате грамматическую основу, указать части речи, найти сказуемое, определить, в каком слове выражено основное лексическое значение сказуемого, а в каком – грамматическое. Таким образом учащиеся осмысливают возможность выра-

жения сказуемого не только одним словом-глаголом (как в простом глагольном сказуемом), но и несколькими словами, составной формой, в составе которой есть вспомогательный глагол и имя существительное. Для дальнейшего наблюдения учитель предлагает несколько предложений из известного в старших классах текста С. Львова, с которым обучающиеся обычно работают, готовясь к написанию сочинения в рамках ЕГЭ¹: 1) *Сострадание – активный помощник.* 2) *Сочувствие есть великая человеческая способность и потребность, благо и долг.* 3) *Одно из самых важных человеческих чувств – сочувствие.* Учитель сначала дает языковедческие аналитические задания учащимся: найти в предложениях грамматические основы, выявить и прокомментировать особенности сказуемых. Логично завершают подобную работу продуктивные творческие задания, направленные на развитие видов речевой деятельности обучающихся: развить каждую из мыслей автора, включая в свою речь предложения с составными именными сказуемыми.

Для создания *проблемной учебной ситуации* при изучении темы «Понятие о сложном предложении» в 9 классе можно использовать следующее высказывание Ф.М. Достоевского: *«Красота присуща всему здоровому... Она есть гармония, в ней залог успокоения. Она воплощает человеку и человечеству идеалы. Если в народе сохраняется идеал красоты и потребность её, значит, есть и потребность здоровья, нормы... Тем самым гарантировано и высшее развитие этого народа».* Познакомившись с мыслью автора, школьники сначала эмоционально откликаются на нее, высказывая свое согласие или несогласие с ней, аргументируя свою точку зрения. Затем в процессе аналитической языковедческой работы находят во всех предложениях грамматические основы, находят простые и сложные предложения, формулируют

¹ Сочинение к ЕГЭ: Сострадание – активный помощник. URL: [http://www.egeigia.ru/map-ege/289-zadaniya-ege/](http://www.egeigia.ru/map-ege/289-zadaniya-ege/ege-)

[eg-po-russkomu-yazyku/sochinenie-na-ege/obraztsy-sochinenij-ege/1788-sostradanie-cochinenie-eg](http://www.egeigia.ru/map-ege/289-zadaniya-ege/eg-po-russkomu-yazyku/sochinenie-na-ege/obraztsy-sochinenij-ege/1788-sostradanie-cochinenie-eg)

основное отличие сложного предложения от простого: наличие нескольких грамматических основ, определенных связей между частями предложения. Речеведческие задания (сформулируйте тему, основную мысль высказывания; определите тип речи, средства связи предложений в тексте) помогут школьникам более глубоко осмыслить данное высказывание. Затем школьники выражают в собственной письменной речи свое отношение к мысли автора, используя для этого простые и сложные предложения.

Для создания учебной ситуации по формированию ценностного отношения к событиям и явлениям в 9 классе при обобщении информации о сложноподчиненных предложениях в роли текста-импульса может быть использовано высказывание Ф.М. Достоевского: «Я не хочу и не могу верить, чтобы зло было нормальным состоянием мира». Афоризм задает и лингвистическую, и морально-нравственную тему для осмысления на уроке. Дальнейшее погружение в лингвистическую тему и обозначенную писателем нравственную проблему может произойти при работе с учебным текстом².

«Читая Достоевского, погружаешься в атмосферу тревожности, которой проникнуты как отдельная судьба, так и судьбы мира. С Достоевским можно не соглашаться, можно много не принимать, да он ничего и не навязывает. Но от Достоевского нельзя отвернуться тому, кто хочет понять человека вообще и самого себя. Главные темы его произведений: человек и история, человек и человечество. Как человек, живя в определённых исторических условиях, общаясь с другими людьми и всё время себя так или иначе ограничивая себя, должен при этом сохранить свою личность? Достоевский считал главной чертой своего творчества стремление «найти человека в человеке». Это значило, что человек – не мёртвый механический «штифт», «фортельная клавиша», что в нём самом есть источник жизни, различия добра и зла. А потому человек в любых, даже самых тяжёлых, обстоятельствах всегда сам отвечает за свои поступки. Никакое влияние внешней среды не может служить оправданием злой воли преступника. Любое преступление неизбежно заключает в себе нравственное наказание, как об этом свидетельствуют судьбы Раскольникова, Ставрогина, Ивана Карамазова и других трагических героев писателя».

После его прочтения учащиеся сначала формулируют его тему и основную мысль, затем выписывают из текста сложноподчиненные предложения, характеризуют их, проводя полный синтаксический разбор. Для формирования речевых умений школьников учитель организует на основе данного текста дискуссию, а затем – творческую работу обучающихся.

Текст-импульс может мотивировать работу на уроке в целом, чаще всего это уроки анализа текста,

лингвокультурологической характеристики текста [Левушкина, 2014].

Например, на уроке русского языка в 10 классе на тему «Функциональные стили речи. Публицистический стиль» основной задачей становится выявление в текстах языковых средств, создающих публицистичность текста, дающих возможность автору выразить свою ценностную позицию. В качестве текстов-импульсов могут быть использованы два высказывания, задающие два вектора осмысления дидактического материала, предлагаемого школьникам на следующих этапах урока.

Высказывание Н.А. Некрасова «*Всегда досадую, когда встречаю фразу «нет слов выразить» и т. п. Вздор! Слова всегда есть, да ум наш ленив*» наводит на мысль о богатстве выразительных средств в русском языке, позволяющем выразить любые чувства, сформулировать любую идею. Данная цитата задает импульс для языковедческого анализа текста.

Слова Ф.М. Достоевского, произнесенные у могилы Н.А. Некрасова («...*Это было раненое сердце, раз на всю жизнь, и незакрывшаяся рана эта и была источником всей его поэзии...*»), задают духовно-нравственные смыслы, с которыми далее будут взаимодействовать старшеклассники при работе с текстом.

В то же время школьники обращают внимание на то, что оба высказывания публицистичны, ярко выражают авторскую позицию, содержат определенные языковые средства для ее выражения. В первом высказывании используются слова, прямо выражающие эмоциональную оценку автором обсуждаемого факта (*досадую*), восклицательное предложение (*Вздор!*). Завершающее первое высказывание предложение отличается краткостью, практически афористичностью: *Слова всегда есть, да ум наш ленив*. Второе высказывание отличается оценочной метафоричностью (*раненое сердце, незакрывшаяся рана, источник поэзии*), созданной Ф.М. Достоевским для выражения своего отношения к личности и творческому наследию Н.А. Некрасова. Но при обсуждении данных метафор старшеклассники приходят к мысли, что они, несомненно, относятся к человеческой и писательской судьбе самого Ф.М. Достоевского, подчеркивают трагическую и генетическую взаимосвязь жизненных и творческих судеб этих обоих собратьев-современников, ключ к пониманию их произведений и путь к их сопоставлению.

После знакомства с текстами-импульсами, осмысления их языковых особенностей и заданных ими смысловых векторов учащиеся знакомятся с фрагментом из «Дневника писателя» Ф.М. Достоевского, в котором автор очень эмоционально рассказывает о том, как познакомился с Н.А. Некрасовым в мае 1845 г., и определяют его принадлежность к функциональному стилю.

Странно бывает с людьми; мы в жизнь нашу редко видались, бывали между нами и недоумения,

² Составлен на основе статьи: Московкин Л.В., Сильвина Л.В. Персоналии в обучении русскому языку

как иностранному: Ф.М. Достоевский // Научный результат. Педагогика и психология образования. Т.2, №3, 2016. С. 29-31.

но у нас был один такой случай в жизни, что я никогда не мог забыть о нем. Это именно наша первая встреча друг с другом в жизни. И что ж, недавно я зашел к Некрасову, и он, больной, измученный, с первого слова начал с того, что помнит об тех днях. Тогда (это тридцать лет тому!) произошло что-то такое молодое, свежее, хорошее, — из того, что остается навсегда в сердце участвовавших. Нам тогда было по двадцати с немногим лет. Я жил в Петербурге, уже год как вышел в отставку из инженеров, сам не зная зачем, с самыми неясными, и неопределенными целями. Был май месяц сорок пятого года. В начале зимы я начал вдруг «Бедных людей», мою первую повесть, до тех пор ничего еще не писавши. Кончив повесть, я не знал, как с ней быть и кому отдать. Литературных знакомств я не имел совершенно никаких, кроме разве Д.В. Григоровича, но тот и сам еще ничего тогда не написал, кроме одной маленькой статейки «Петербургские шарманщики» в один сборник.

Кажется, он тогда собирался уехать на лето к себе в деревню, а пока жил некоторое время у Некрасова. Зайдя ко мне, он сказал: «Принесите рукопись» (сам он еще не читал ее); «Некрасов хочет к будущему году сборник издать, я ему покажу». Я снес, видел Некрасова минутку, мы подали друг другу руки. Я сконфузился от мысли, что пришел с своим сочинением, и поскорей ушел, не сказав с Некрасовым почти ни слова. Я мало думал об успехе, а этой «партии Отечественных записок», как говорили тогда, я боялся. Белинского я читал уже несколько лет с увлечением, но он мне казался грозным и страшным и — «осмеет он моих «Бедных людей!»» — думалось мне иногда. Но лишь иногда: писал я их с страстью, почти со слезами — «неужто всё это, все эти минуты, которые я пережил с пером в руках над этой повестью, — всё это ложь, мираж, неверное чувство?» Но думал я так, понимаете, только минутами, и мнительность немедленно возвращалась <...>. Воротился я домой уже в четыре часа, в белую, светлую как днем петербургскую ночь. Стояло прекрасное теплое время, и, войдя к себе в квартиру, я спать не лег, отворил окно и сел у окна. Вдруг звонок, чрезвычайно меня удививший, и вот Григорович и Некрасов бросаются обнимать меня, в совершенном восторге, и оба чуть сами не плачут. Они накануне вечером воротились рано домой, взяли мою рукопись и стали читать, на пробу: «С десяти страниц видно будет». Но, прочтя десять страниц, решили прочесть еще десять, а затем, не отрываясь, просидели уже всю ночь до утра, читая вслух и чередуясь, когда один уставал.

«Читает он про смерть студента, — передавал мне потом уже наедине Григорович, — и вдруг я вижу, в том месте, где отец за гробом бежит, у Некрасова голос прерывается, раз и другой, и вдруг не выдержал, стукнул ладонью по рукописи: “Ах, чтоб его!” Это про вас-то, и так мы всю ночь». Когда они кончили (семь печатных листов!), то в

один голос решили идти ко мне немедленно: «Что ж такое что спит, мы разбудим его, это выше сна!» Потом, приглядевшись к характеру Некрасова, я часто удивлялся той минуте: характер его замкнутый, почти мнительный, осторожный, мало сообщительный. Так, по крайней мере, он мне всегда казался, так что та минута нашей первой встречи была воистину проявлением самого глубокого чувства. Они пробыли у меня тогда с полчаса, в полчаса мы Бог знает сколько переговорили, с полслова понимая друг друга, с восклицаниями, топорясь; говорили и о поэзии, и о правде, и о «тогдашнем положении», понимаете, и о Гоголе, цитируя из «Ревизора» и из «Мертвых душ», но, главное, о Белинском. «Я ему сегодня же снесу вашу повесть, и вы увидите, — да ведь человек-то какой! Вот вы познакомитесь, увидите, какая это душа!» — восторженно говорил Некрасов, трясая меня за плечи обеими руками. «Ну, теперь спите, спите, мы уходим, а завтра к нам!» Точно я мог заснуть после них! Какой восторг, какой успех, а главное — чувство было дорого, помню ясно: «У много успеха, ну хвалят, встречают, поздравляют, а ведь эти прибежали со слезами, в четыре часа, разбудить, потому что это выше сна... Ах хорошо!» Вот что я думал, какой тут сон!

Некрасов снес рукопись Белинскому в тот же день. Он благоговел перед Белинским и, кажется, все больше любил его во всю свою жизнь. Тогда еще Некрасов ничего еще не написал такого размера, как удалось ему вскоре, через год потом. Некрасов очутился в Петербурге, сколько мне известно, лет шестнадцати, совершенно один. Писал он тоже чуть не с 16-ти лет. О знакомстве его с Белинским я мало знаю, но Белинский его угадал с самого начала и, может быть, сильно повлиял на настроение его поэзии. Несмотря на всю тогдашнюю молодость Некрасова и на разницу лет их, между ними наверно уж и тогда бывали такие минуты, и уже сказаны были такие слова, которые влияют навек и связывают неразрывно. «Новый Гоголь явился!» — закричал Некрасов, входя к нему с «Бедными людьми». — «У вас Гоголи-то как грибы растут», — строго заметил ему Белинский, но рукопись взял. Когда Некрасов опять зашел к нему, вечером, то Белинский встретил его «просто в волнении»: «Приведите, приведите его скорее!»

И вот (это, стало быть, уже на третий день) меня привели к нему <...>.

Я это всё думал, я припоминаю ту минуту в самой полной ясности. И никогда потом я не мог забыть ее. Это была самая восхитительная минута во всей моей жизни. Я в каторге, вспоминая ее, укреплялся духом. Теперь еще припоминаю ее каждый раз с восторгом³.

После знакомства с данным отрывком школьники проводят его языковой анализ с целью выявления языковых средств, обеспечивающих публицистичность данного текста. В результате аналитической работы школьники выявляют 1) лексику,

³ Федор Михайлович Достоевский. Антология жизни и творчества. URL:

<https://fedordostoevsky.ru/around/Nekrasov/> (Дата обращения: 13.10.2021)

прямо выражающую большое эмоциональное впечатление автора (*остается навсегда в сердце, писал с страстью, со слезами, в совершенном восторге, чуть не плачут, идти немедленно, говорили с восклицаниями, торопясь, не мог заснуть, какой восторг, какой успех, прибежали со слезами, благоговел, влияют навек, связывают неразрывно, закричал, «в волнении», не мог забыть, укреплялся духом, вспоминаю с восторгом и др.*); 2) включение в текст косвенной речи путем цитирования, различных способов включения прямой и косвенной речи (*Читает он про смерть студента, — передавал мне потом уже наедине Григорович, — и вдруг я вижу, в том месте, где отец за гробом бежит, у Некрасова голос прерывается, раз и другой, и вдруг не выдержал, стукнул ладонью по рукописи: «Ах, чтоб его!» Это про вас-то, и этак мы всю ночь.*); 3) большое количество восклицательных предложений, передающих эмоциональную наполненность ситуации (*«Я ему сегодня же снесу вашу повесть, и вы увидите, — да ведь человек-то какой! Вот вы познакомитесь, увидите, какая это душа!» — восторженно говорил Некрасов, тряся меня за плечи обеими руками. «Ну, теперь спите, спите, мы уходим, а завтра к нам!»*); 4) использование вводных/вставных конструкций (*Тогда (это тридцать лет тому!) произошло что-то такое молодое, свежее, хорошее, — из того, что остается навсегда в сердце участвовавших. ... Некрасов очутился в Петербурге, сколько мне известно, лет шестнадцати, совершенно один*) и др.

Таким образом, анализ языковых средств, создающих основу публицистичности данного текста, позволяет показать, текст Ф.М. Достоевского отличается богатейшей палитрой средств выразительности. Тексты писателя показывают, каким может быть текст, когда «есть слова выразить!», когда «слова всегда есть» и когда «ум не ленив!» С другой стороны, то, как насыщен текст Ф.М. Достоевского эмоционально выразительными средствами языка, показывает, что публицистичность текста, о которой мы говорим на данном уроке, – это проявление «раненого сердца» писателя, «незакрывшейся раны», которая источает боль и счастье жизни и творчества писателя. Два текста-импульса, изначально задающие векторы для осмысления анализируемого текста, становятся ключами для его расшифровки, позволяют генерировать и интегрировать смыслы урока русского языка.

Подводя итоги представленной работы, отметим, что обращение к текстам классиков на уроках русского языка – это способ аккумуляции и трансляции культурных смыслов, мотивирующих личностное развитие обучающихся. Опора на текст-импульс как в различных учебных ситуациях, так и в целом уроке русского языка позволяет мотивировать учащихся к изучению русского языка, актуа-

лизировать направления языковой и аксиологической деятельности на уроках русского языка. Тексты произведений Н.А. Некрасова и Ф.М. Достоевского на уроках русского языка могут служить не только дидактическим материалом, не только текстами, с которыми ведется работа, направленная на их понимание, но и текстами-импульсами, направляющими познавательную деятельность учащихся, их мотивацию к изучению русского языка, интеллектуальное, речевое и в целом личностное развитие учащихся.

Литература

1. Дейкина А.Д. Художественный текст как ментально-ценностный источник в изучении русского языка // *Духовность и ментальность: экология языка и культуры на рубеже XX-XXI веков*. Липецк, ЛГПУ им. Семёнова-Тяньшанского. 2017. С. 206-209.
2. Дейкина А.Д. Аксиологическая методика преподавания русского языка [Текст]: монография. М.: МПГУ, 2019. 210 с.
3. Дубовский В. Биенье раненых сердец. Новгородские ведомости. 12 октября. 2021 г. URL: <https://novvedomosti.ru/articles/culture/53543/> (Дата обращения: 12.10.2021).
4. Кузьмина Н. А. Интертекст: тема с вариациями. Феномены языка и культуры в интертекстуальной интерпретации / Н. А. Кузьмина. Изд. стереотип. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2018. 272 с.
5. Левушкина О.Н., Шеляпина И.И. Публицистическая деятельность и публицистичность текста как понятия современной лингвометодики // *Наука в современном информационном обществе. Материалы XXVI международной научно-практической конференции*. Morrisville, 2021 (20-21 июля 2021 г.), USA. С. 59-63.
6. Левушкина О. Н. Лингвокультурологические характеристики текста в школьном обучении русскому языку: теория и практика: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / О. Н. Левушкина. М.: МПГУ, 2014. 543 с.
7. Лихачёв Д.С. «Небрежение словом» у Достоевского // *Достоевский*. Материалы и исследования. Л.: Наука, 1976.
8. Полушкина Г. Ф. Учебные ситуации как средство формирования универсальных учебных действий с применением средств интерактивной доски // *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. – 2017. – № V9. – 0,3 п. л. – URL: <http://e-koncept.ru/2017/171020.htm> (Дата обращения 21.12.2019).
9. Сараскина Л. Цена познания // *Вопросы литературы*. 1986. №4. С. 252-257.
10. Шеляпина И.И. Текст-импульс в современной текстоориентированной образовательной парадигме // *Наука и школа*. 2020. № 3. С. 148-155.

О ВАЖНОСТИ ВОСПИТАНИЯ ЦЕННОСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ СРЕДИ СТУДЕНТОВ- МЕДИКОВ

Толстова Т.И.

*К.м.н., доцент кафедры физвоспитания и здоровья,
ФГБОУ ВО РязГМУ, г. Рязань*

Трушина Н.И.

*преподаватель кафедры физвоспитания и здоровья,
ФГБОУ ВО РязГМУ*

ON THE IMPORTANCE OF EDUCATING THE VALUE OF PHYSICAL ACTIVITY AMONG MEDICAL STUDENTS

Tolstova T.,

*PhD, Associate Professor of the Department of Physical Education and Health,
FSUE IN Ryazan State Medical University, Ryazan*

Trushina N.

*Lecturer of the Department of Physical Education and Health,
Ryazan State Medical University, Ryazan*

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-44-45](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-44-45)

АННОТАЦИЯ

Физическая активность медицинских работников как средство продвижения физической активности среди населения для его оздоровления широко обсуждается в научной среде. Воспитание студентов-медиков, имеющих ценности, соответствующие физической активности, повысит вероятность того, что изменения в здоровом поведении будут обсуждаться с пациентами. Цель нашего исследования состояла в поиске путей формирования контролируемого поведения у студентов-медиков, мотивирующего физически более активный образ жизни, основанный на собственных ценностях. Случайным образом выбранные студенты 2 курса лечебного факультета в количестве 24 человек должны в течение двух недель, используя фитнес-браслеты, записывать измерения показателей, включая количество сна, пройденных километров, количество шагов, количество затраченной энергии, пульс по утрам. Этим же студентам проводили степ-тест для определения работоспособности и тест самочувствие, активность, настроение. Использование шагомера может стать мотиватором повышения физической активности у студентов, а постоянное ношение помочь изменить поведение в отношении собственной физической активности.

ABSTRACT

Physical activity of medical workers as a means of promoting physical activity among the population for its improvement is widely discussed in the scientific community. Educating medical students who have values that correspond to physical activity will increase the likelihood that changes in healthy behavior will be discussed with patients. The purpose of our study was to find ways to form controlled behavior among medical students, motivating a physically more active lifestyle based on their own values. Randomly selected 2nd year students of the Faculty of Pediatrics in the number of 24 people should, within two weeks, using fitness bracelets, record measurements of indicators, including the amount of sleep, kilometers traveled, number of steps, amount of energy expended, pulse in the morning. The same students were given a step test to determine working capacity and a test of well-being, activity, mood. The use of a pedometer can become a motivator for increasing physical activity in students, and constant wearing can help change behavior in relation to their own physical activity.

Ключевые слова: Физическая активность, шагомер, здоровье населения.

Keywords: Physical activity, pedometer, public health.

Одной из задач здравоохранения является увеличение доли пациентов, которые надлежащим образом консультируются о поведении в отношении здоровья, включая физические упражнения. Исследования подтверждают, что врачи, которые сами действуют в соответствии с рекомендациями по физической активности, лучше мотивируют своих пациентов к принятию таких рекомендаций. Таким образом, имеются убедительные доказательства того, что здоровье врачей имеет значение и что практика врачей влияет на их клиническое отношение к физической активности. Считаем, что целью преподавателей в медицинских вузах является

необходимость увеличивать долю студентов, принимающих и поддерживающих регулярные привычки к физическим упражнениям, чтобы повысить частоту и качество будущих консультаций пациентов по физической активности, предоставляемых врачами. Воспитание специалистов здравоохранения, имеющих ценности, соответствующие физической активности, вместо того, чтобы просто получать информацию об этом, повысит вероятность того, что изменения в здоровом поведении будут обсуждаться с пациентами.

Цель нашего исследования состояла в поиске путей формирования контролируемого поведения у студентов-медиков, мотивирующего физически

более активный образ жизни, основанный на собственных ценностях.

Материал и методы исследования.

Случайным образом выбранные студенты 2 курса лечебного факультета в количестве 24 человек должны в течение двух недель, используя фитнес-браслеты, записывать измерения показателей, включая количество сна, пройденных километров, количество шагов, количество затраченной энергии, пульс по утрам. Просили отметить особенности питания. Этим же студентам проводили степ-тест для определения работоспособности и тест самочувствие, активность, настроение.

Результаты исследования.

У 46 % обследованных пульс по утрам отличался день ото дня более, чем на 4 удара, что говорит об утомлении. Обследование проводилось в октябре месяце, то есть практически в начале учебного года. 15% обследованных спали меньше 6 часов в день, 53% спали 6 часов, 23% спали 7 часов и 9% - 8 часов. При этом количество пройденных километров в день тренировок было 7-8 км, в день без тренировок 4-5 км. При этом тратили разное количество энергии: от 120 кал до 520 кал. Отмечали, что питание было обычным. Только 15% отмечали переизбыток или голод. Работоспособность по степ-тесту была высокой у всех обследованных студентов, однако только одна студентка считает себя отдохнувшей и работоспособной, остальные отметили желание отдохнуть. 23% считают себя оптимистичными и отмечают хорошее самочувствие на 2 балла из 3.

Обсуждение результатов.

Если мы рассматриваем будущих студентов как основных двигателей физической активности среди населения, важно определять и применять на практике надлежащие и эффективные поведенче-

ские меры, направленные на борьбу с низкой физической активностью с целью воздействия на кардиометаболическое здоровье на индивидуальном уровне. Нами был выбран шагомер, предлагающий 10000 шагов для поддержания здоровья. Можно спорить о предлагаемой нагрузке как таковой. 10000 шагов это 7-8 км или чуть больше часа интенсивной ходьбы. Но наши студенты набирали это количество лишь в день тренировок, и не в течение часа, а течение всего дня. В день отсутствия занятий это количество не набиралось даже за день. При этом студенты чувствуют себя уставшими и у них плохое настроение. Количество калорий при равном количестве километров тоже отличалось и, думаю, зависело как от скорости движения, так и от веса студента. Худые тратят меньше калорий. То есть используя шагомер, можно сформировать объективное представление о своем здоровье и физической активности. Использование шагомера может стать мотиватором повышения физической активности у студентов, а постоянное ношение помочь изменить поведение в отношении физической активности.

Литература

1. Marques-Sule E, Miro-Ferrer S, Munoz-Gomez E, Bermego-Fernandez A, Juarez-Vela R, Gea-Caballero V, Martinez-Munoz MDC, Espi-Lopez GV. Physical activity in health care professionals as a means of primary prevention of cardiovascular disease: A STROBE compliant cross-sectional study. *Medicine (Baltimore)* 2021, Jun 4,100(22):e26184. Doi 10.1097/MD.00000000000026184.
2. Recker AJ, Sugimoto SF, Halvorson EE, Skelton JA, Knowledge and Habits of Exercise in Medical Students. *Am J Lifestyle Med.* 2020 Oct 12;15(3):214-219/ doi 10.1177/1559827620963884.

PHILOLOGICAL SCIENCES

ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВОЙ СИТУАЦИИ И ЯЗЫКОВОЙ ПОЛИТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ МАРИЙ ЭЛ

Кондрашкина Е.А.

Кандидат филологических наук, старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра по национально-языковым отношениям Института языкознания РАН, Москва

FEATURES OF THE LANGUAGE SITUATION AND LANGUAGE POLICY IN THE REPUBLIC OF MARI EL

Kondrashkina E.

Senior Researcher National Language Research Center Institute of Linguistics, RAS, Moscow

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-46-50](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-46-50)

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена языковой ситуации в Марий Эл, где, в отличие от других республик, три языка имеют статус государственного – русский, а также горный и луговой марийский языки. Горный и луговой марийский языки схожи по грамматическому составу и имеют лишь некоторые фонетические и лексические различия. Поэтому вопрос о создании единого литературного марийского языка обсуждался годами, но так и не был решен из-за конфронтационных настроений среди горного и лугового марийского народа. В статье особое внимание уделяется функционированию марийских языков в таких важных областях, как образование и средства массовой информации. На основе анализа представленных данных делается вывод о современном состоянии марийских языков и их дальнейшем сохранении и развитии.

ABSTRACT

This article is devoted to the language situation in Mari El where, unlike the other republics, three languages have the status of a state language – Russian as well as the Mountain and Meadow Mari languages. The Mountain and Meadow Mari languages are similar in terms of grammatical composition and have only some phonetic and lexical differences. Therefore, the issue of creating a uniform literary Mari language has been discussed for years but never been resolved due to the confrontational moods among the Mountain and Meadow Mari people. The article pays a special attention to the functioning of the Mari languages in important areas such as education and mass media. Based on the analysis of the data presented, a conclusion is drawn about the current state of the Mari languages and their further preservation and development.

Ключевые слова: горный марийский язык, луговой марийский язык, единый язык, образование, средства массовой информации.

Keywords: Mountain Mari language, Meadow Mari language, uniform language, education, mass media.

1. Введение

Республика Марий Эл относится к так называемым финно-угорским республикам Российской Федерации. По данным Всероссийской переписи 2010 г., население республики составляло 696459 чел., из которых русских насчитывалось 45,1 %, а марийцев – 41,8% от всего населения [4, с. 86–87]. Соотношение русского и марийского (титульного) населения в Марий Эл наиболее благоприятно для языковой ситуации по сравнению с другими финно-угорскими республиками, где русское население значительно превышает титульное – например, в Удмуртской Республике русские составляют 60%, удмурты 27%, в Республике Мордовия – русские 53,2%, мордва 39,9%, в Коми – русские 61,7%, коми 22,5%, в Карелии – русские 78,9%, карелы 7,08% [4, с 53–56, 87–88, 90–91].

Марий Эл – многонациональная республика. Кроме марийцев и русских прочее население составляют татары, чувашаи, украинцы, удмурты, мордва, белорусы и представители других народов. Марийцы Марий Эл делятся на две этнографические группы – горные и луговые. Горные марийцы

населяют правобережье Волги, луговые – левый берег Волги и Ветлужско-Вятское междуречье. Точное количество горных и луговых марийцев неизвестно, так как заполняя переписные листы, большинство называют себя просто марийцами. По оценочным данным, горные марийцы составляют около 1/3 марийцев республики.

2. Проблема единого языка

Исторически сложилось так, что марийский народ не имеет единого литературного языка, поскольку функционируют две литературные нормы марийского языка – горная и луговая, каждая со своим алфавитом, основанном на кириллице, но с некоторыми дополнительными знаками, и нормами правописания. Тема единого марийского языка была всегда актуальна для марийского народа. Ее начали обсуждать еще во времена языкового строительства в СССР, этой теме была посвящена вся вторая половина 20-х годов XX века. На всех проводимых в те годы совещаниях и конференциях по единому языку всегда существовало два противоположных мнения: создавать единый литератур-

ный марийский язык для всех марийцев или развивать обе формы – горную и луговую. Против создания единого языка выступали горные марийцы, так как считали, что с созданием единого языка горный исчезнет, как язык меньшинства, а вместе с ним исчезнет и сам народ. Конфронтация между горными и луговыми марийцами доходила до того, что горные марийцы даже ставили вопрос об отделении от Марийской Автономной Области (так она называлась до декабря 1936 года). Но именно в этот период языкового строительства имелась возможность создать единый язык, так как расхождения между горным и луговым марийскими языками существовали тогда только в устной речи и еще не были закреплены в письменном языке. В 1929 году Йошкар-Олу – столицу республики, посетил известный ученый-лингвист Н. Я. Марр. Он прочитал лекцию о своей теории и сделал вывод, что горное и луговое наречия – это два самостоятельных языка, нужно развивать письменность на этих языках и готовить почву для перехода на единый язык, но пока еще не пришло время. Развитие же горной и луговой письменности лишь укрепляло их позиции и отдаляло друг от друга, [2, с. 85]. Формирование двух форм литературного языка для такого небольшого народа как марийцы, не способствовало его объединению, однако, мнение известного ученого было решающим, и XII-я областная партконференция 1929 года постановила развивать две

формы марийского языка. Но и в дальнейшем создание единого литературного марийского языка продолжало волновать общественность, в связи с чем возникает вопрос – каковы расхождения между горным и луговым наречиями, можно ли их объединить в единый литературный язык? Марийские ученые, в частности, один из ведущих марийских ученых, автор многочисленных работ по марийскому языку И. Г. Иванов, считает, что различий мало, они только в фонетике и в некоторых лексических расхождениях. Затруднения в общении между горными и луговыми марийцами встречаются обычно при первоначальном общении. Как пишет ученый: «все дело только в психологическом барьере, который мы создаем сами себе искусственно. Отсюда вывод: лексический материал наречий не является препятствием для взаимного понимания, а следовательно, и для создания общенационального литературного языка» [3, с. 22].

3. Горный и луговой марийский язык

Вывод о соотношении языка горных и луговых марийцев позволил сделать проведенный в 1984 году социопрос 1200 респондентов из разных районов страны, как горных, так и луговых. В качестве родного марийский луговой назвали 95,5% луговых марийцев, а марийский горный – 98% горных. В равной степени владели родным языком и русским 21,3% луговых и 24,6% горных марийцев [5, с.33]. Владение другим вариантом марийского языка опрошенных респондентов показано в таб.1 (в %):

Таблица 1

	Луговые -горным	Горные - луговым
Свободно говорят, читают и пишут	3,4	3,6
Свободно говорят, но не пишут и не читают	1,9	0,5
Понимают, но не говорят	16,5	42,4
Не владеют	74,9	51,0

Из таблицы видно, что свободно владеет языком друг друга практически одинаковое количество марийцев, а понимают горные марийцы луговых гораздо лучше, чем луговые горных. Причина в том, что луговой язык имеет большее количество носителей и шире используется, чем горный.

Интересные данные были получены в ответах на вопрос: поймут ли друг друга горные и луговые марийцы, если будут разговаривать каждый на своем языке (таб.2 в %):

Таблица 2

	Луговые	Горные
Хорошо поймут	7,1	13,1
Поймут общий смысл разговора	40,2	44,7
Поймут отдельные слова и фразы	32,5	32,2

Совсем не поймут луговые горных – 20,2%, а горные – луговых – 10%. Почти две трети луговых и больше половины горных марийцев выбрали бы для разговора друг с другом русский язык [5, с. 36].

В 1995 году вопрос о едином языке был практически снят с повестки дня. В Законе «О языках в Республике Марий Эл», принятом в 1995 году, констатируется, что государственным языком Марий Эл наряду с русским является марийский (горный и луговой). Проф. Марийского государственного университета М. Н. Кузнецова считает, что при принятии закона правительством была допущена большая ошибка, которая заключалась в том, что если до 1995 г. «мы говорили о едином марийском

языке с двумя литературными вариантами, что вполне закономерно, то с принятием данного закона мы сами искусственно разделили марийский язык на лугомарийский и горномарийский языки, хотя в самом законе такие термины не фигурируют» [6, с. 262]. Действительно, закон является чуть ли не единственным официальным документом, в котором упоминаются горный и луговой марийские языки, да и то только в трех статьях. Во всех остальных случаях, в документах, справках, даже в научных работах марийских ученых, речь, как правило, идет о марийском языке, как если бы он был единым в стране.

Таким образом, Марий Эл – одна из немногих республик РФ с тремя государственными языками (кроме нее еще Мордовия и Крым). Но отличие Марий Эл именно в том, что ее наречия – горное и луговое очень близки и их носители могут понимать друг друга, тогда как государственные эрзянский и мокшанский языки Мордовии и русский, украинский и крымско-татарский в Крыму сильно разнятся и их носители не всегда могут понять друг друга.

Несмотря на то, что в республике два национальных варианта имеют статус государственных, в законодательных актах Марий Эл не прописано отдельной статьей их использование, и их изучение в школах. Должны ли горномарийские дети изучать луговой язык, а луговые – горный? Ответа нет. На практике ситуация складывается следующим обра-

зом – использование каждого варианта соответствует ареалу расселения его носителей, а при необходимости в общении применяется русский язык.

Обратим внимание на первое социологическое исследование, проведенное в 2018 году в Горномарийском муниципальном районе Марий Эл, где проживало 21190 горных мари, что составляет, примерно 90% от общего числа горных мари в РФ и 81,91% от общего числа жителей этого района [10]. Впервые, как указывают авторы исследования, в рамках изучения языковой ситуации в Республике Марий Эл за все время ее существования, был поднят вопрос о состоянии, развитии и социальном статусе горного марийского языка. Оно продемонстрировало, что горный марийский язык по степени функционирования, социального статуса и будущего имеет лучшие показатели, чем луговой. Особенно репрезентативны данные по использованию родного языка вне семьи: см. таб. 3 (в %):

Таблица 3.

	Марийцы РМЭ в целом	Горные марийцы Горномарийского района
В разговоре с друзьями	87,5	100
С коллегами по работе	43	69
В общественных местах (магазинах, транспорте, на улице)	60,9	69
В административных учреждениях	8,5	20,7
В интернете	8,1	20,7
В СМС сообщениях	10,6	13,8

Исходя из результатов своего исследования марийские ученые делают выводы, что «этнический социум горных мари активно мобилизует внутренние механизмы этноязыковой защиты и пытается всемерно поддерживать социальный статус языка на этноидентификационном, коммуникативном и лингвокомпетентностном уровне. При этом остается актуальной проблема поддержки горного марийского языка на государственном уровне» [10]. Авторы исследования считают, что причинами такого положения горного марийского языка является малочисленность этноса и его компактное расселение, а также эффективная деятельность местных муниципальных органов управления.

4. Языки в системе образования

В функциональном развитии каждого языка особое значение придается его месту в системе образования, так как именно от уровня образования зависит языковая компетенция всего общества. Система образования базируется на законе «Об образовании в Республике Марий Эл», принятом в июле 2013 года, и дополненная поправками к закону летом 2018 года. Понятно, что в каждом законе об образовании гарантируются права и свободы чело-

века в выборе языка обучения и воспитания. В законе Марий Эл такие права гарантируются, но в пределах возможностей, предоставляемых системой образования. Возникает вопрос, а если в какой-то школе нет преподавателя языка, например, то следовательно язык не изучается?! Таким способом можно оправдать любые бездействия властей в языковой политике. Именно об этом и заявил член правления общественной организации «Марий Ушем» («Марийский союз») В. Петров, выступая в марте 2018 г. на Круглом столе, посвященном проблеме преподавания марийского языка. Критикуя власти за отсутствие государственной программы развития марийского языка, он говорил о том, что нет программы изучения языка в детских садах, ни в одной школе республики, марийский язык не изучается как родной, где-то он изучается как государственный, а в 59 школах как интегрированный [7]. Да и как можно выучить язык, если он изучается один урок в неделю с 5 по 9 классы? Автор ряда работ по системе образования в РФ М. А. Горячева, сравнивая результаты последних трех учебных годов в Марий Эл, приводит такие данные [1, с. 17]: см. таб.4(кол-во учащихся):

Таблица 4

Средство обучения	2017/2018 уч. год	2018/2019 уч. год	2019/2020 уч. год
Горный	82 уч.	0	0
Луговой	127 уч.	319 уч.	0
Предмет изучения	2017/2018 уч. год	2018/2019 уч. год	2019/2020 уч. год
Горный	2274 уч.	1709 уч.	1837 уч.
Луговой	31542 уч.	7413 уч.	8630 уч.

Приходится констатировать, что обучение на марийских языках последние два года не осуществляется, хотя и ранее оно в основном имело место в сельских начальных школах в селах с мононациональным составом жителей. В городах обучения на языках не было. Изучение языка как предмета выросло за последний учебный год, но уменьшилось по сравнению с учебным годом 2017/2018. Несмотря на такое положение языка в системе школьного образования, процент владеющих марийским языком пока еще достигает 68,1%, что все же выше, чем в Коми (64,6%), Мордовии (57,4%), Удмуртии (55,8%) и Карелии (37%) [4, с.170, 192, 194]. Однако тенденция на снижение количества знающих родной язык прослеживается все последние годы. Сокращается и число марийцев, считающих марийский язык родным. Так, если по переписям в СССР в 1970 г. и 1989 г. считали родным свой этнический язык 95,8% и 88,4% марийцев, то по материалам социологических исследований в 1994 г. – 82,6%, в 2007 г. – 81,7%, в 2011 г. – 76,4% [6, с. 264].

Автор согласен с мнением венгерского ученого Я. Пустаи, который считает, что поправки в закон об образовании о добровольном праве на изучение языков открыли возможности для отказа не только от государственных республиканских языков, но и от родных, т. е. создали условия для вытеснения национальных языков из школы. Фактически, национальные языки лишились административной поддержки, без которой невозможно их существование и развитие. При этом, как пишет далее Я. Пустаи, даже когда заходит речь о статусе родного языка в школе, считают лишь количество часов на изучение марийского как предмета, и не ставится вопрос об обучении на родном языке. «Всем известно, что только те языки имеют высокий престиж, на которых ведется обучение. А беспрестижные языки безудержно идут к статусу «кухонного языка», и в конце концов общество придет к отказу от этого языка» [8, с. 47].

5. Языки в системе СМИ

Еще одной важной сферой функционирования языка являются средства массовой информации (СМИ). По данным Российской книжной палаты, в 2019 году в Российской Федерации на марийском языке (имеется в виду и горный и луговой) выходило 12 газет разовым тиражом 21,4 тыс. экз. Из этих данных, однако, неясно, сколько же газет издавалось в Марий Эл, а сколько за ее пределами, поскольку крупные марийские диаспоры, например, в Башкортостане, тоже имеют газеты на марийском языке. По тем же данным, на марийском языке выходило 5 журналов и было выпущено 5 книг на горном марийском и 24 книги на марийском (имеется в виду луговой марийский) [9]. Что касается телевидения, то в Марий Эл работает телевещательная компания ГТРК «Марий Эл» (каналы Россия -1) и канал МЭТР, которые передают новости на марийском языке, транслируют музыкальные и развлекательные передачи. На канале Россия-1, судя по программе передач, новости идут каждый день, кроме выходных, утром с 9 час. до 9.30. Активно работает «Марий Эл радио», оно вещает

на марийском, русском и татарском языках., устраивает концертные программы на открытых площадках, а с 2010 г. проводит концерт «Песня года» на марийском языке. Опросы, однако, показывают, что этого явно недостаточно, к тому же интерес к радиовещанию падает из-за развития других современных средств получения информации.

6. Заключение

Таким образом, хотя *de jure* марийский язык имеет статус государственного, *de facto* он находится в опасном положении, под угрозой исчезновения в будущем.

На извечный русский вопрос «кто виноват?» и «что делать?» авторы отвечают по-разному. Так, Я. Пустаи считает, что за сложившуюся ситуацию отвечают и сами народы, но они имеют слабую степень самосознания из-за многовековой психологической несвободы, а национальные организации не реагируют на языковые проблемы общества [8, с.48]. М. Н. Кузнецова полагает, что у государственного языка отсутствует престиж, так как он не функционирует в официальной сфере и ограничен в использовании в системе образования и СМИ [6, с.261]. К тому же ряд авторов отмечает апатию самого народа и его интеллигенции к вопросам языка. Об этом пишет и К. Замятин, автор многих работ по положению финно-угорских языков, отмечая, что «элита финно-угорских республик стала только незначительной фигурой в образовании политических процессов», тогда как «этнической элите тюркских народов Поволжья удалось усилить свою волю в политике» [11, с. 66]. Тот же венгерский автор справедливо полагает, что необходимо восстановить обучение на родном языке в школах. Добавим здесь, обучение нужно не только в деревнях, но и в городах, учитывая растущую урбанизацию и усиливающуюся при переезде в город ассимиляцию. Это особенно важно в связи с тем, что семья перестает быть передатчиком языка от старшего поколения младшему, как это было ранее, а молодежь отличается нигилистическим отношением к родному языку, считая его бесперспективным и ненужным. Но главное, повышать престиж марийского языка, чтобы владение им считалось достоинством любого марийца как атрибута этнической идентичности.

Литература

1. Горячева М. А. Языки России в системе школьного образования Республики Марий Эл: динамика функционирования / Горячева М. А. // Проблемы марийской и сравнительной филологии. Сборник статей. – Йошкар-Ола, 2020. – С. 13–18.
2. Иванов И. Г. История марийского литературного языка / Иванов И. Г. Йошкар-Ола, – 1975. – 256 с.
3. Иванов И. Г. Литературный язык как одна из форм функционирования языка / Иванов И. Г. // Финно-угроведение, – Йошкар-Ола, 2000.– № 2.– С.17–34.
4. Итоги Всероссийской переписи населения 2010 г. в 11-ти т.Т.4, кн.1. Москва, 2012. – 2101 с.

5. Коростелев А. Д. К вопросу о соотношении языка горных и луговых марийцев / Коростелев А. Д. // Финно-угроведение. – Йошкар-Ола, 2003. – № 2. – С.31–39.
6. Кузнецова М. Н. Сохранится ли марийский язык в XXI веке? / Кузнецова М. Н. // Проблемы марийской и сравнительной филологии. Сборник статей. – Йошкар-Ола, 2016. – С. 261–265.
7. Петров В. Круглый стол, март 2018. [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://www.idelreal.org/a/mariyskiy-yazik-uroki-mari-el/29094456.html>
8. Пустаи Я. Актуальные мысли о положении финно-угорских языков Российской Федерации / Пустаи Я. // Проблемы марийской и сравнительной филологии. Сборник статей. – Йошкар-Ола, 2018. – С.46–52.
9. Российская книжная палата. [Электронный ресурс] Режим доступа: www.bookchamber.ru/statistics.html.
10. Шабыков В. И., Кудрявцева Р. А., Зорина З. Г. Статус горномарийского языка в современном обществе / Шабыков В. И., Кудрявцева Р. А., Зорина З. Г. // Электр. журнал «Социодинамика», – 2020. – № 4. – С. 74–84. Режим доступа: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=32757
11. Zamyatin K. Status, Language, Minority: an Introductory Sketch / Zamyatin K. // An Official Status of Minority Languages. A study of state languages in Russia's Finno-Ugric republics. – Helsinki, 2014. – Pp.11–71.

ОБУЧЕНИЕ ГОВОРЕНИЮ НА СТАРШЕМ ЭТАПЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СРЕДНОЙ ШКОЛЕ

Кульмагамбетова С.С.

Западно-Казахстанский университет имени Махамбета Утемисова, кандидат педагогических наук, доцент

Лекерова А.Б.

*Западно-Казахстанский университет имени Махамбета Утемисова
Уральск*

TEACHING SPEAKING AT THE SENIOR STAGE OF TEACHING ENGLISH IN SECONDARY SCHOOL

Kulmagambetova S.,

*Mahambet Utemisov West Kazakhstan university,
candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor*

Lekerova A.

*Mahambet Utemisov West Kazakhstan university
Uralsk*

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-81-2-50-52](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-50-52)

АННОТАЦИЯ

В статье представлены рекомендации по обучению говорению на уроках английского языка; предлагается комплекс упражнений, направленных на формирование навыков речи. Основной целью обучения английскому языку в средней школе становится формирование, совершенствование и развитие личности, способной к достижению необходимого уровня коммуникативной компетенции. В статье приведены примеры сравнения говорения английского языка в реальной языковой среде и в классе.

ABSTRACT

The article presents recommendations for teaching speaking in English lessons; a set of exercises aimed at forming speech skills is proposed. The main goal of teaching English in secondary school is the formation, improvement and development of a person capable of achieving the necessary level of communicative competence. The article provides examples of comparing speaking English in a real language environment and in the classroom.

Ключевые слова: методическая стратегия, коммуникативная деятельность, обучение речи, коррекция речи.

Keywords: methodological strategy, communicative activity, speech training, speech correction.

It is well known that in recent years the Kazakh school has been going through a qualitatively new stage of development due to a radical change in the goals and objectives of training. The main goal of teaching a foreign language in secondary school is to train, improve and develop a person who is able to achieve the necessary level of communication skills. The main task of

teaching a foreign language is to prepare students for real communication in the language.

Thus, the effectiveness of training is largely determined by the level of communication skills of graduates, which confirmed the presence of the oral part of the final exams in English in grades 9 (SE) and 11 (UNT). Given that after the new generation of GES, a

foreign language is included in the list of mandatory final exams, the relevance of preparing graduates for the oral part of the exam increases dramatically.

To successfully learn a foreign language, it is first necessary to distinguish and compare two types of communication processes: in a real language environment and in the classroom. Thus, in real life, language is a natural process of exchanging information, ideas, opinions, and language in the classroom is primarily the ability to learn in artificially created speech situations. In real life, everyone is talking; what is allowed in the classroom, he says. In real life, speech is spontaneous, free, limited in the classroom. So, the most important difference is that in life, language itself is the goal, and in the classroom it is often just a means of getting good grades. Therefore, the overall goal of teaching a higher-level language is to bring the language process in the classroom as close as possible to real communication.

The very process of speech can be compared with the process of driving a car—a person can know the device of the car well, know all the rules of the road, but this is clearly not enough. If such a person first gets behind the wheel without an instructor, then his journey will be short. Similarly, the language does not include as much knowledge as skills. The main difference between knowledge and skills is that knowledge cannot be used on its own, while skill is a constant experience. Traditionally, skills are divided into two levels:

1) mechanics (perceptual) - skills of choosing the necessary forms, etc.;

2) interactive (productive) - the ability to apply the accumulated knowledge in practice to implement communicative tasks in certain speech situations. [1, p. 34].

What makes the process of external communication difficult? First, the objective factors of learning:

- lack of necessary background knowledge and / or experience on the topic under discussion (what to say?);

- lack of lexical and grammatical skills education (how to express it?).

Secondly, individual character traits:

- lack of interest in the topic under discussion;

- isolation;

- fear of making a mistake and / or getting a bad grade.

Therefore, before a teacher begins to speak as an independent type of speech activity, he must develop his own methodological strategy for each lesson:

- age characteristics of students;

- your interests;

- your language level at the initial stage of language learning;

- the educational standard of the state, as well as the possibility of using pedagogical interaction.

After you have chosen the topic of the lesson, think about how best to start the lesson, since it is known that "a good start is half the battle". It can be a proverb, a well-known aphorism. Non-verbal variants are also possible: a diagram, a drawing, a fragment of music, etc. At the beginning of the lesson, you can highlight the main requirements of the communicative attitude:

- laconism;

- sufficient information;

- availability.

A well-organized start of classes provides high psychological and, consequently, communicative motivation of students. For example, the words "Vita brevis, ars longa" were used at the beginning of a language lesson on the topic "art".

It is necessary to determine the main goal of students' communicative activity in this lesson. Methodologists traditionally distinguish two possible goals: accuracy and fluency. Of course, in order to speak English fluently, it is necessary to achieve both goals, but at the initial stage of learning the language it is very important to find the necessary balance between them. To achieve these goals, there are usually three main types of language in the classroom:

- exercises (drills) - often mechanical, to teach the correct language;

- controlled communicative tasks: the goals of speech correction and the expression of the will of the language have approximately the same meaning;

- free oral speech training is the highest form of communicative activity aimed at freedom of speech. [3, p. 75].

When the above goals are achieved at each level, students' classes in the classroom should be communicative. Participants of communication should learn to use the language, learn to communicate naturally. Unfortunately, teachers for many reasons often do not pay attention to the development of the communicative component of speech, at best there is a "resistance" based on the same exercises ("drilling"), the essence of which is not always clear even to the teacher.

Nevertheless, there are a number of classifications of possible communicative actions that can and should be used in the classroom. I would like to give an example of a similar classification, which the famous British methodologist Penny Ur published in his book "Discussions that Work":

1) brainstorming activities: guessing games, finding connections, ideas for a central theme, implications and interpretations.

2) organizing activities: comparing, detecting differences, putting in order, giving priorities, choosing candidates.

3) compound activities: composing letters, discussions/debates, publicity campaigns, surveys, planning projects.

All of the above activities include the implementation of the following basic principles of learning English at a higher level:

- communication orientation;

- modeling a typical communication situation;

- communicative;

- an intense experience;

- frequency of language skills;

- integration. [4, p. 111].

In addition, do not forget that there are two ways to develop language skills, which many methodologists point out: deductive ("top-down") and inductive ("bottom-up"). The first method is to develop monological and dialogical skills based on the read text or other support. The second method involves the development of

these unsupported skills, starting only with the topics discussed, the vocabulary and grammar being studied, as well as language structures. It is obvious that the inductive path should dominate at the last stage of language learning.

Thus, an equally difficult aspect of language acquisition is the assessment of the results of students' communicative activity. It is obvious that certain criteria are necessary for the objectivity of the assessment. The contradiction is that if there are enough exam criteria for preparing for the GIA/EGE included in the collection, then the current control criteria practically do not exist and complicate the life of teachers. There are a number of objective and subjective problems in the field of oral speech assessment, but there are two problems that all teachers face at the same time:

A) the complexity of simultaneous assessment of correctness and freedom of speech (accuracy and fluency);

b) a method for correcting speaker errors.

As for the first question, most teachers evaluate language correction only on an "instinctive" level, because it is easier to identify, evaluate and process the correction, if necessary. The criteria for assessing freedom of speech should be developed individually, taking into account the personal characteristics of students.

As already mentioned, the personal qualities of a character can significantly affect the result of the speaker's communicative activity. Many students (even those who "know" the language) speak very reluctantly, for fear of being corrected. To overcome this barrier, the teacher must find the necessary balance and develop an optimal strategy for correcting the speaker's mistakes. Analysis of language errors after the end of speech is better than completion. In the same way, it can to some extent free the speaker and give him confidence in his abilities.

References

1. Collie Janne, Slater Steaven. Speaking level 1, Cambridge University Press (Skills for fluency series), 2001.
2. Eric Keller, Sylvia T. Warner. Conversation gambits. Real English Conversation Practicts, 2001.
3. Soars Liz. New Headway Elementary 3rd Edition Student's Book Oxford University Press, 2007.
4. Ur Penny. "Discussions that work" Cambridge Handbooks for Language Teachers, 1981.

No 81 (2021)
Vol. 2
Sciences of Europe
(Praha, Czech Republic)

ISSN 3162-2364

The journal is registered and published in Czech Republic.
Articles in all spheres of sciences are published in the journal.

Journal is published in Czech, English, Polish, Russian, Chinese, German and French, Ukrainian.

Articles are accepted each month.

Frequency: 24 issues per year.

Format - A4

All articles are reviewed

Free access to the electronic version of journal

Edition of journal does not carry responsibility for the materials published in a journal.
Sending the article to the editorial the author confirms its uniqueness and takes full responsibility for possible consequences for breaking copyright laws.

Chief editor: Petr Bohacek

Managing editor: Michal Hudecek

- Jiří Pospíšil (Organic and Medicinal Chemistry) Zentiva
- Jaroslav Fährnich (Organic Chemistry) Institute of Organic Chemistry and Biochemistry Academy of Sciences of the Czech Republic
- Smirnova Oksana K., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of History (Moscow, Russia);
- Rasa Boháček – Ph.D. člen Česká zemědělská univerzita v Praze
- Naumov Jaroslav S., MD, Ph.D., assistant professor of history of medicine and the social sciences and humanities. (Kiev, Ukraine)
- Viktor Pour – Ph.D. člen Univerzita Pardubice
- Petrenko Svyatoslav, PhD in geography, lecturer in social and economic geography. (Kharkov, Ukraine)
- Karel Schwaninger – Ph.D. člen Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
- Kozachenko Artem Leonidovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of History (Moscow, Russia);
- Václav Pittner -Ph.D. člen Technická univerzita v Liberci
- Dudnik Oleg Arturovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Department of Physical and Mathematical management methods. (Chernivtsi, Ukraine)
- Konovalov Artem Nikolaevich, Doctor of Psychology, Professor, Chair of General Psychology and Pedagogy. (Minsk, Belarus)

«Sciences of Europe» -

Editorial office: Křižíkova 384/101 Karlín, 186 00 Praha

E-mail: info@european-science.org

Web: www.european-science.org